

EBRU ERTAŞ

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

2025

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**XX. YÜZYIL RUS EDEBİYATI ROMAN VE
HİKAYELERİNDE ÇOCUK KARAKTERLERİN
PSİKANALİTİK YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
Ebru ERTAŞ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ**

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2025, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**XX. YÜZYIL RUS EDEBİYATI ROMAN VE
HİKAYELERİNDE ÇOCUK KARAKTERLERİN
PSİKANALİTİK YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Ebru ERTAŞ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ**

Temmuz 2025, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ebru ERTAŞ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Rus Dili ve Edebiyatı
Program Adı : Yüksek Lisans Programı
Tez Başlığı :20.yy Rus Edebiyatı Roman ve Hikayelerinde Çocuk Karakterlerin Psikanalitik Yaklaşımla İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin 21/07/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 12' dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 21/07/2025

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ

Öğrenci

Ebru ERTAŞ

KILAVUZA UYGUNLUK

“20.yy Rus Edebiyatı Roman ve Hikayelerinde Çocuk Karakterlerin Psikanalitik Yaklaşımla İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans/Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Ebru ERTAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ

Rus Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr.Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ danışmanlığında **Ebru ERTAŞ** tarafından hazırlanan “20.yy Rus Edebiyatı Roman ve Hikayelerinde Çocuk Karakterlerin Psikanalitik Yaklaşımla İncelenmesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Rus Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

24/06/2025

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr.Üyesi Erdem ERİNÇ**

Üye : **Dr.Öğr.Üyesi Arif YILDIRIM**

Üye : **Doç. Dr. Hanife ÇAYLAK**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /...../

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

20.yy RUS EDEBİYATI ROMAN VE HİKAYELERİNDE ÇOCUK KARAKTERLERİN PSİKANALİTİK YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ

Ebru ERTAŞ

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2025
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erdem ERİNÇ**

ÖZET

XX.yy. Rus edebiyatında çocuk karakterlerin psikanalitik yöntemle incelenmesi tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Çocuk karakterler üzerinden topluma ve edebiyata yansımaları ele almak tezimizin amacını oluşturdu. Çalışmayı yaparken toplumun çocuklara bakış açısının eserlerdeki çocuk karakterlere de yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Tez ele alınırken psikanalitik yaklaşımdan faydalanılmıştır. Çalışma kendi içinde üç ana bölümden oluşur. Birinci bölümde Psikanalitik yaklaşımın temsilcilerinden Freud, Jung ve Lacan'ın psikanalize dair görüşleri ele alınır. İkinci bölümde Rus edebiyatında çocuk fenomeninin Rusya'daki tarihi gelişimini incelenir. Üçüncü bölümde ise çocuk fenomeninin psikanaliz ve edebiyatla olan ilişkisi ve Rus toplumunda bulunduğu karşılık üzerinden incelenir. Çalışmada çocuk karakterlerin incelendiği eserlerden İvan Bunin'in Arsenyev'in Yaşamı ölüm, Vladimir Bogomolov'un İvan nefret, Maksim Gorki'nin Çocukluğum inanç, Marina Halfina'nın Üvey Anne adlı eserinde ise yetimlik teması üzerinde durulur.

Çalışmamızın sonucunda çocuk karakterler üzerinden yapılan psikanalitik incelemeyle, toplumun içinde bulunduğu döneme ve ideolojiye göre idealize etmeye çalıştığı normların çocuk fenomenine bakışı şekillendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 20.yy, Rus edebiyatı, Çocuk, Psikanaliz.

ANALYSING CHILD CHARACTERS IN NOVELS AND STORIES 20TH CENTURY RUSSIAN LITERATURE WITH PSYCHOANALYTIC APPROACH

Ebru ERTAŞ

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, July 2025

Supervisor: Dr. Erdem ERİNÇ

ABSTRACT

The psychoanalytic analysis of child characters in Russian literature of the 20th century is the subject of this thesis. The aim of thesis is to examine the reflection of society and literature through child characters. While conducting the study, it was concluded that society's perspective on children is reflected in the child characters in the works. Psychoanalytic approach was utilized in this thesis. The study consists of three main parts. In the first part, the views of Freud, Jung and Lacan, the representatives of the psychoanalytic approach, on psychoanalysis are discussed. In the second and third parts, the relationship of the child phenomenon with psychoanalysis and literature is analyzed through the historical process and its response in Russian society. Among the works in which child characters are analyzed in the thesis, Ivan Bunin's *Arsenyev's Life of Death*, Vladimir Bogomolov's *Ivan Hate*, Maksim Gorky's *My Childhood Faith*, and Marina Halfina's *Stepmother* focus on the theme of orphanhood. As a result of the psychoanalytic analysis of the child characters, it was concluded that the norms that society tries to idealize according to the period and ideology it is in, shape the view of the child phenomenon.

Keywords: 20th century, Russian literature, Child, Psychoanalysis.

İÇİNDEKİLER

XX. YÜZYIL RUS EDEBİYATI ROMAN VE HİKAYELERİNDE ÇOCUK KARAKTERLERİN PSİKANALİTİK YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİTİK YAKLAŞIMIN TEMELLERİ

1.1.Psikanalitik Kuram	13
1.2. Psikanalitik Yaklaşım ve Edebiyat İlişkisi	14
1.2.1. Rus Edebiyatında Psikanalitik Yaklaşım Pratiği	16
1.3.Sigmund Freud'un Yaklaşımıyla Psikanalitik	19
1.3.1. İd, Ego ve Süper Ego Kavramları.....	20
1.3.2. Bilinç, Bilinç Öncesi ve Bilinç Dışı Kavramları	22
1.3.3.Oidipus Kompleksi	24
1.4. Carl Gustav Jung'ın Yaklaşımıyla Psikanalitik.....	26
1.4.1. Kişilik Tutumları	28
1.4.2. Elektra Kompleksi	30
1.5. Jasques Lacan'ın Yaklaşımıyla Psikanalitik.....	32
1.5.1 Dilsel Yaklaşım	34
1.5.2. Ayna Evresi	35
1.5.3. Baba Kavramına Yaklaşım	37

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA TARİHİNDE ÇOCUKLUK FENOMENİ

2.1.Eski Rusya'da ve Knezliklerde Çocukluk	40
2.2. Çarlık ve Rus Aydınlanmasında Çocukluk.....	43

2.3. 19.yy'da Çocukluk.....	46
-----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XX.YÜZYIL RUS EDEBİYATI ROMAN VE HİKAYELERİNDE ÇOCUK KARAKTERLERİN PSİKANALİZİ

3.1.Rus Edebiyatında Çocuk Kavramına Bakış.....	48
3.2.Boris Pasternak'ın Luvers'in Çocukluğu Adlı Eseri	51
3.2.1.Jenya Luvers Karakteri	52
3.3. Maksim Gorki'nin Çocukluğum Adlı Eseri	58
3.3.1. Aleksey Karakteri	59
3.4.İvan Bunin'in Arsenyev'in Hayatı Adlı Eseri	69
3.4.1. Aleksey Arsenyev Karakteri.....	69
3.5. Vladimir Bogomolov'un İvan Adlı Eseri	77
3.5.1. İvan Karakteri	78
3.5.1.1. Savaşın Çocuk Karakter Üzerinde Psikolojik Etkisi	79
3.5.1.2. İvan Eserindeki Çocuk Karakterin Beyaz Perdeye Yansıması.....	84
3.6. Mariya Halfina'nın Üvey Anne Adlı Eseri.....	85
3.6.1. Svetlana Karakteri	86
3.6.2. Üvey Anne Eserindeki Çocuk Karakterin Beyaz Perdeye Yansıması.....	94
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	100

GİRİŞ

Psikanalitik yaklaşım ya da diğer bir deyişle Psikanalitik kuram 19. Yüzyılın sonlarında temelleri atılan ve kişilik analizlerine odaklanan bir yaklaşımdır. Sigmund Freud'un öncülüğünü yaptığı bu kuram, var olan birtakım psikolojik sorunları, genel geçer kabul edilen tedavi yöntemleri yerine kendine özgü bir yaklaşımla tedavi etmesiyle diğer türlerinden ayrılmaktadır. Psikolojik sorunları temellendirirken meselenin özüne odaklanma yolunu seçen Psikanalitik yaklaşımda, çocukluk çağının nasıl ve ne şekilde geçirildiği, aile ile kurulan bağın sağlıklı bir bağ olup olmadığı gibi temel faktörlerin, yetişkinlikte ortaya çıkan psikolojik sorunları oluşturduğu düşünülmektedir. Bu sebeple de odak noktasına çocuk ve çocukluk dönemini koymaktadır. Çocukluk dönemine dair birtakım konuların aydınlatılması sonucunda yetişkinlikteki kişiliğe dair tespitlerin ortaya konulmasında yardımcı olmaktadır.

Psikanalitik yaklaşımın kendi içinde zamanla S. Freud'un şekillendirdiği ifadelere C.G.Jung, J. Lacan gibi farklı düşünürler tarafından karşıt görüşler oluşturmalarının bir sonucu olarak fikir ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Psikanalitik yaklaşımdan bütünüyle kopmayarak fikir ayrılıklarından doğan bu yeni yaklaşımların sayesinde çalışma alanı genişleyerek insan kişilikleri ve karakter tahlillerine yön vermede yardımcı olmaktadır.

Çalışmanın konusunu S. Freud, C.G. Jung ve J. Lacan gibi isimlerin psikanalitik yaklaşımdaki teorileri ışığında XX. Yüzyılın roman ve hikayelerindeki çocuk karakterleri analiz etmek oluşturmaktadır. Çocuk karakterlerin, psikolojik yapılarını ve bu yapıları oluşturan durumları incelemek çalışmanın temel amaçları arasında yer almaktadır. Bunu yaparken de XX. Yüzyılın farklı edebi dönemlerini içeren eserler üzerinden çalışma gerçekleştirilecektir. Gerçekleştirilme nedenlerini ise şunlardır:

- 1) Sovyet Rusya’da farklı dönem aralıkları içinde meydana gelen sosyo-kültürel olayların psikolojik yansımalarını karakterler üzerinden gözlemlemek
- 2) Toplum tarafından kabul edilmiş dini öğreti, örf ve geleneksel aile yapısı gibi durumların çocuk karakterlere psikolojik yansıması irdelemek
- 3) Çocuk karakterlerin ruhsal yapılarına etki eden yaş, cinsiyet, içinde doğulan çevre gibi etkenlerin karakterler üzerinde nasıl bir karşılığı olduğunu gözlemlemek
- 4) Aile kavramının çocuk psikolojisini şekillendirmede ne ve nasıl bir etkisi olduğunu tespit etmek

Bu nedenlerden hareket ederek tezin kurgulanma aşamasında kuramsal çerçevenin problem sınırlarını çizerek şekilde ortaya konması gerekliliği söz konusu olmuştur. Psikanalitik birtakım temel unsurlarıyla üç kuşağın temsilcilerinin görüş ve uygulamalarında şekillenişleriyle ele alınmıştır. Bu noktada temel kavramlar Freud’un bilinçdışı ve oluşturduğu yönetime bakışıyla açıklanmıştır. Açıklamanın kapsamı da malzememizi oluşturan yirminci yüzyıl eserlerinde karşımıza çıkan örnekler göz önünde tutularak sınırlandırılmıştır. Psikanalitik ya da bilinçdışı çalışmalarına katkıda bulunan diğer teorisyen ve bilim insanlarının görüşleri de aynı ilkeler temelinde ele alınmıştır. Örneğin insanın hem bir doğal varlık hem de uygarlıkla entegrasyon kurma çabasında olduğu dönemi tanımlayan evrelerde ebeveynleriyle kurduğu ilişkinin anlaşılması için hem Oedipus Kompleksi (S. Freud) hem de Elektra Kompleksine (C.G. Jung) ilk bölümde yer verilmiştir. J. Lacan’ın teorilerinin kuramsal çerçeveye dahil edilmesinin nedeni 20.yy’ın ikinci yarısında S. Zizek gibi günümüz düşünürlerinin teorilerine ilham olmuş, psikanalitiğe daha taze bir yaklaşım getirmesidir. Diğer taraftan psikanalitik çalışmalarına kazandırdığı dilsel yaklaşım ve ayna evresi kavramlarıyla da sözle ilgili yaratıcılığa önemli ölçüde alan tanımış olmasıdır. Edebi eserlerin toplumsal bilinçdışını anlamadaki rolüne meşruluk kazandıran bu yaklaşımla 20.yy. Rus ve Sovyet edebiyatı eserlerinden yola çıkarak çocuğun edebiyata yansıyan travmalarıyla bir kolektif davranış dinamiği kurgulamak belirli ölçüde mümkün olmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde Rus kültürü ve tarihi çerçevesinde çocukluk fenomeni ele alınmıştır. Bunun sebebi salt, belirlenmiş edebi eserlerle değil Eski Rusya’dan ele alınan

edebi eserlerin sınırlandırdığı zaman dilimine kadar, tarihi perspektifte çocuk ve çocukluk olgusunu incelemektir. Bu bölümle amaçlanan kültür ve tarihte edebi eserlerin referanslarından bağımsız olarak Rus halkının çocukla kurduğu ilişkiyi daha geniş bir pencereden görüp tanımlayabilmektir. Bu doğrultuda tarihsel yaklaşımla önce Eski Rusya’da, knezlikler ve çarlık döneminde, imparatorluk ve aydınlanma döneminde, ardından 19 ve 20.yy.’larda çocukluk mefhumu mümkün olduğunca edebi eserlerden bağımsız bir şekilde, halkın çocukla kurduğu ilişkinin tarihsel süreçte değişimine odaklanarak bir profil sunmaya çalışılmıştır. Böylelikle 20.yy.Rus edebiyatı örneklerinden oluşan malzememizi, bir yöntem olarak psikanalitiğe dair kavramlarla buluşturduğumuzda ortaya çıkan bulguları çocukluğun tarihsel tanımları eşliğinde yorumlamak ve bu değişimde metinlerin rolünü tespit etmenin mümkün olacağı kanaatindeyiz.. Bu bölümle malzeme ve yöntemin bir aradalığını korumak adına, bulguların yorumlanmasında aşırıyorum ihtimalini ortadan imkân dahilinde kaldırmak da amaçlanmıştır.

Üçüncü ve son bölümümüzün ilk alt başlığında Rus edebiyatı tarihinde çocuğun nasıl görünüp betimlendiği, çocuk imgesinin hangi dönemlerde hangi bileşenlerle oluştuğu üzerinde durulurken, metinler üzerinden bir 20.yy’da çocuk imgesi ortaya koyabilmek adına göç edebiyatının temsilcilerinden İvan Bunin’in Arsenyev’in Hayatı adlı eseri ele alınarak başlanmıştır. Bu eserin çocuk karakteri Aleksey’in çocukluk ve yetişkinliğe adım aşamasında yaşadıkları konu alınmaktadır. Çocuk karakterin ruhsal sorgulamalarının yer aldığı eserde maddi çekinceler, ilk aşk, toplumsal yargılar ve çekinceler gibi konular yer almaktadır. Aleksey karakterinin aile dinamikleriyle yaşadığı sorunların psikolojisine etkisini ele alma imkânı sağlamaktadır.

Rus ve Sovyet edebiyatının tanınan yazarı Boris Pasternak’ın Luivers’in Çocukluğu adlı eserlerindeki çocuk karakter Jenya psikanalitik yaklaşımla ele alınacaktır. Jenya karakterinin içinde bulunduğu toplumsal yapının, cinsiyet kavramına bakışı ve dini öğretilerin çocuk karakterin psikolojisi üzerindeki etkileri gözlemlene şansı sunmaktadır.

Bir diğer açıdan Mariya Halfina’nın Sovyet edebiyatının elli ve altmışlı yıllarına damgasını vuran köy edebiyatı içerisinde yer alan Üvey Anne adlı eseri ele alınacaktır. Svetlana karakterinin anne kavramı ile yaşadığı ikilemin ruh haline yansımaları bulunmaktadır. Küçük bir toplulukta yaşamanın getirdiği sosyal çekinceler ve çekirdek

aileye karşı yabancılaşma, özdeşleşme sorunu gibi kavramları çocuk karakter üzerinden ele alma imkânı tanımaktadır.

Malzemenin seçiminde 20.yy'ın karakteristik dönemlerine yayılan eserlere öncelik verilmiştir. Yüzyılın başına ışık tutan ya da aynı zamanı yaşayan eserler olduğu gibi farklı edebi temsillerin şekillendiği edebi eserler de malzeme olarak seçilmiştir. Rus göçmen edebiyatı temsili Arsenyev'in Yaşamı yanında, yaratıcılığının her döneminde toplumcu söylemi benimseyen Gorki'nin Çocukluğum'una da yer verilmiştir. Savaş dönemini Bogomolov'un İvan'ı anlatırken Halfina'nın Üvey Annesi'nde Hruşçyov'un Ottepel dönemi esintileri belirginleşir. Bunun yanında başkahramanlarda nicel anlamda cinsiyet eşitliği de önemsenmeye çalışılmıştır. Beş eserde üç erkek çocuk, iki kız çocuk başkahraman bulunur. Diğer taraftan ikinci bölümdeki sınıflandırma unsurları gözetildiğinde sınıfsallık da seçimde rol oynamıştır. Marksist-Leninist ideolojinin ülke yönetimini domine ettiği dönemlerin anlatıldığı eserler toplamda iki adetken, incelenen eserlerin üçünde devrim öncesi Rusya mekân olarak ele alınmıştır. Diğer taraftan eserlerin hepsinde ebeveynlerle kurulan, kurulamayan ilişki ya da ebeveynsizlik gibi konular görülmesi seçimde etkili olan unsurlardır. Bunun nedeni söz konusu eserlerde problemimizin parçasını oluşturan yöntemin bir noktada bunu talep etmesidir. Buradan yola çıkarak özellikle bu kahramanların anne ya da baba figürlerini neyle ikame ettiklerini gözlemlemek de amaçlanmaktadır. Bu bölümlerden oluşan tezimizle Rusya'nın tarihin farklı safhalarında çocuk ve çocukluk imgesini inşa ederken bunun ne kadarını edebi metinler üzerinden yaptığı 20. yüzyıl örneğiyle ele alınırken, psikanalitik ile çocukluk imgesi bileşenleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Giriş bölümünün başlangıcında ifade ettiğimiz üzere tezimiz Freud'a göre doğal olanla uygarlığın çatışmasından, Lacan'a göre imgesel ve simgesel dünyaların farklılığından doğan bilinçdışının kolektif hafızadaki karşılığı edebi eserleri araç olarak kullanarak çocukluk imgesinin edebi izdüşümünü çıkarma çabasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİTİK YAKLAŞIMIN TEMELLERİ

1.1.Psikanalitik Kuram

Bilinç, insanın zihinsel aktivitelerinin etkin olarak en az kısmını kaplamaktadır. Psikanalitik yaklaşım çalışmalarında bilinç dışının kapladığı alana daha fazla odaklanılır. Çünkü bilinç dışı, insan iradesinin dışında gerçekleşen olayların yer aldığı kısımda bulunur. Bu sebeple de kişilik yapılarının ve davranışlara dair açıklamaların getirilmesinde bir araç olarak kullanılır. Bilinç dışı kavramı psikanalitik yaklaşımda, buz dağının görünen ve görünmeyen yüzü olarak adlandırılabilir. Freud'un Rüyaların Yorumu adlı eserinde geçen buz dağı metaforu olarak adlandırdığı bu yaklaşımda buz dağının görünen yüzeyinde kişinin mevcut durumunun yansıması görülürken, görülmeyen kısmında ise altta yatan ve dolaylı yoldan da olsa davranışlarını etkileyen durumlar ortaya çıkmaktadır (2020).

Bilinç, dış dünyadan ya da bedenin içinden gelen algıları fark edebilen zihin bölgesidir. Bedensel algıları, düşünce süreçlerini (...) kapsar. Bilinç öncesi, dikkatin zorlanmasıyla bilinç düzeyinde algılanabilen zihinsel olayları ve süreçleri içerir. Bu içerikte, gerçekliğe ilişkin sorunları çözmeye çalışmak gibi gelişmiş düşünce biçimlerinin yanı sıra, düşünme gibi ilkel süreçler de bulunur (Tuzcuoğlu, 1995, s.275).

Psikanalitik yaklaşımda bu durumların temel sebebine inildiğinde de çocukluk döneminin ele alındığı görülmektedir. Bilinçsiz bir şekilde ruhsal ve gündelik davranışların altında, çocukluk çağında farkında olmadan bilinç dışına yerleşen travmaların sonucunda olduğu düşüncesi Freud'un başlarda öne sürdüğü teoriler arasında yer almaktadır. Çocukluk çağında cinselliğe dair öne sürdüğü düşünceleri daha sonraları terk etmek zorunda

kalacaktır. Gerek aldığı güçlü, karşıt tepkiler gerek sürdürülebilir bir çalışma oluşamaması gibi durumların buna neden olduğu ifade edilebilmektedir.

Bir diğer açıdan, Freud'un ortaya attığı kişilik yapılarına dair üçe ayırdığı kısımda, bu kuram üzerine çalışma yapan isimlerde görüş ayrılıkları meydana gelmektedir. Bu isimlerden birisi de Carl Gustav Jung'dur. Jung'u her ne kadar başlarda psikanalitik yaklaşımda Freud ile ansak da daha sonraları görüş olarak ayrıldıkları noktalar ortaya çıkmıştır. Freud ile uzun süre çalışmalar yapmış ve bu çalışmalardan etkilenmiş bir isim olan Jung, zamanla psikanalitik yaklaşıma bireysel bir yorum getirerek yeni bir bakış açısına yönelmektedir. Jung'un Freud'un düşüncelerinden ayrıldığı kısım ise bilinç dışı ve bastırılma gibi kavramlara cinsellik kökenli bir yaklaşımla ele almayı tercih etmesinden kaynaklıdır. C.G. Jung'a göre erken çocukluk dönemindeki birtakım davranışlar salt olarak cinsellik ile açıklanamazdı (2022). Freud'un bir bebeğin annesinin memesine karşı duyduğu heyecan ve doyum gibi içgüdüsel davranışlara cinsellik atfetmesi, Jung için karşı çıkılması gereken bir düşünce olmaktadır.

Lacancı psikanalitik yaklaşım ise daha çok bilinç dışı kavramına odaklanmaktadır. Bilinç dışı ve dil ile şekillenen karakter analizine dayanmaktadır. Freud'un temellendirdiği yapısal kurama yakın değildi. Freud'un üzerinde durduğu bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı kavramlarını odak noktasına alan Lacan için bilinç dışının çevrelediği bir yaklaşım halini alacaktır. Bir diğer açıdan da diğer isimlerin aksine Lacan, çocukluk çağına olan yaklaşımda dikkatleri anne olgusundan baba figürüne çeken isim olacaktır. Bunu yaparken de Sembolik, İmgesel ve Gerçek kavramlarından faydalanacaktır.

1.2. Psikanalitik Yaklaşım ve Edebiyat İlişkisi

Psikanalitik yaklaşım sadece bir tedavi yöntemi değil, aynı zamanda da bir tespit ve gözlem aracı olarak da varsayılabilir. Bu çok yönlü yapısıyla da edebiyatla ilişkilendirilmesinde ve edebi çalışmalarda kullanılmasında mevcut yapısındaki çok yönlülüğün bir getirisi olduğu ifade edilebilir.

Edebiyat ile psikanalizin bir bütün olarak değerlendirilmesi Freud'a kadar uzanır. Freud yaratıcı yetinin bilinç dışında gömülü olan dürtülerden ve fantezilerden yararlandığını ve bunların bireysel çalışmaların yanı sıra yaratıcı zihnin anlaşılmasına yönelik ipuçları

sağladığını gözlemlediğinde yeni bir araştırma yolunu açtı. Kurzweil & Phillips'ın çalışmasında geçtiği şekliyle Freud ayrıca edebi kompozisyon ile çocukların oyun oynaması, hayal kurması gibi ortak faaliyetler arasındaki ve tüm toplulukların fantezilerini ortaya çıkaran edebiyat ve mitler arasındaki paralelliklere de dikkat çekti (1983). Tüm bunların ışığında dikkatini edebiyata yönelten Freud, Shakespeare'in Hamlet'i, Sofokles'in Kral Oidipus gibi eserlerin toplumda olan etkisinin temellerinin günümüz okuyucusunun ruhsal yapısına olan etkisini fark ettiği söylenilebilir. Bunun temeliyle de daha sonraları psikanalitik yaklaşım teorisinde mitolojik anlatılardan esinlendiği yaklaşımlar, isimlendirmeler oluşacaktır.

Psikanaliz, 20. yüzyılda bir bilim haline gelmiş olmasına rağmen Sophokles'in Kral Oidipus tragedyası M.Ö. 400'lü yıllarda yazılmıştır. Bu psikanalizin ve edebiyatın kesişim noktalarında Jung'un 'kolektif bilinçaltı' kavramını düşündürmektedir. Jung, toplumların da tıpkı bireylerde olduğu gibi ortak bir bilinçaltı davranış özellikleri olduğunu söyler. Jung'a göre her toplumun miti, dini, folklorü, edebiyatı o toplumun bilinçaltını yansıtmaktadır. Yazarlar ve sanatçılar ise o kodları eserlere taşıyan aktarıcılardır (Özdemir, 2018, s.8).

Yöntemin edebiyat ile örtüşen diğer bir kısmında ise iki farklı yaklaşım şekli bulunmaktadır: Bunlardan birincisi; ortaya konulan eserlerin dolayısıyla, sanatçının kendisini çözümlemenin merkezine koymaktır. İkinci noktadaysa eserin yaratıcısı olan sanatçıyı göz ardı edip, merkeze eserin kendisini almaktadır. Bu durumda ön plana çıkan sanatçıdan ziyade, onun eserinin içindeki 'kurgusal' öznelerdir (Bakır,2008).

Bunların ışığında da eserler ve eserlerdeki karakterler üzerinden yansıtılan topluma dair sosyokültürel birtakım yorumlar getirilmesi mümkün olur. Psikanalitik yaklaşım, ana hatlarıyla sanatçıyı göz ardı ederek, karakter tahlillerini ön planda tutmaktadır. Karakterlerin saklı kalmış ruhsal ve düşünce yapılarının derinliklerine inerek, ışık tutmaya çalışma görevini üstlenme çabası içinde olacaktır. Psikanalitik yaklaşım ve edebiyatın birbirleriyle olan etkileşimi birbirini besleyebilir. Anlatının gelişimi ve aktarımı için yapılan tüm çalışmalar her iki alan için de ortak bir paydada buluşmaya olanak sağlamaktadır. Duygu ve düşüncelerin aktarımını karakterler üzerinden ele alan bu iki yöntem de kurgusal ve gerçek olanın bir buluşmasıdır. Psikanalitik yaklaşım, ortaya atılan komplekslerle edebiyatla etkileşim içindedir. Freud'un temellerini attığı Oidipus kompleksi ve Jung'un çalışmalarında yer alan Elektra kompleksi Yunan mitolojisindeki

metinlerden benzetmeler içermekte ve mitolojiden kaynağını almaktadır. Gerçek ve gerçek olmayan arasında denge kurmaktadır.

Atlı'nın çalışmasında ele aldığı haliyle edebi bir eserin temelinde yazarın düşlerini ikincil bir kişiye aktarma düşüncesi yatar (2012). Bu aktarımın gerçekleşmesi için öncelikli olarak bu düşsel alanın sanatsal bir yapıya bürünmesi gerekmektedir. Çocukluk çağında düşlerle bir bütün olarak yaşayan yazar yetişkin olduğunda bu hayal dünyasından çekinir. Çünkü süper ego çocuklukta henüz gelişmemiştir. Bu sebeple de düşlerine dair yansımaları eserlerine yansıtır. Bu evrede psikanaliz ile edebiyat arasında bir etkileşim kurulmaktadır.

Bir edebi eseri incelerken o eser üzerinden yazarın düşüncelerine ya da bilinç dışında yer alan bastırılmış duygulara ışık tutulabilir. Bir diğer yandan çalışmalar gerçekleştirilirken yazarı odak noktasından çıkararak eserde yaratılan karakterlere ve onların düş dünyasına odaklanılmaktadır. Edebi eseri inceleyen kişiler S. Freud, J. Lacan ve C.G. Jung gibi isimlerin kişilik gelişim yapılarına odaklandığı bilinç, bilinç dışı psişe gelişim gibi yaklaşımlarından beslenmektedir. Freud'un çocukların gelişim süreçlerinde karşılaştığı Oidipus kompleksi, id, ego, süper ego gibi temel etkenlerle edebi metinleri ele almada katkı sağlamaktadır. Bir diğer isim olan Jung'un psikanalizin temelleriyle oluşturulan Analitik Psikolojinin içinde geliştirdiği Elektra kompleksi, kişilik yapıları (arketipler), Lacan'ın odağındaki dil ve psikanalize dair çalışmaları üzerinden Ayna Evresi gibi teorilerin ışığında, edebi metin incelemeleri gerçekleştirilmektedir.

1.2.1. Rus Edebiyatında Psikanalitik Yaklaşım Pratiği

Rus edebiyatında psikanalitik yaklaşımın temelleri 20. Yüzyılın başlarında atılmaktadır. Freud'un edebiyat ve psikolojiyi bir bütün olarak ele alan yaklaşımı, Rus edebiyat çalışmaları için de incelemeyi değer kılar. Eserlerinden anadile yapılan çeviriler Freud'un fikirlerinin gerek edebiyat gerekse tıp alanında yayılmasını kolaylaştırmıştır. Psikanalitik yaklaşımın Rus edebiyatında asıl yayılımında önemli sayılabilecek dönem ise 1908 yılı olarak ele alınabilir. Rus halkı I. Dünya Savaşı ve 1917 Rus Devrimiyle köklü bir değişim ve buhranlı yıllar geçirdi. Psikanalitik yaklaşımla bu dönemin ele alınması, çocuk karakterlerin ruhsal yapısına sosyal etkilerini incelemede yararlı olabilir. Vasilyeva'nın çalışmasında da geçtiği gibi savaşın içinde kalmış ve ailelerini, yakınlarını kaybetmiş

evsiz çocuklarla dolu bir ortamın oluşması kaçınılmazdır (2000). Çocukların bu sürecin getirdiği çalkantılı ruh hallerine odaklanmak önem kazanmaktadır. “Bilincin” yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu sorunları çözüme kavuşturma çabasıyla Psikanalitik Yaklaşımın gelişmeler ön plana çıkmaktadır.

Angeli'nin çalışmasına göre 1908 yılındaki üç başlıca olay, psikanalitik yaklaşımın Sovyet Rusya'da yayılımının hızlandırılmasında önemlidir (2006). Bunlardan ilki Vryubov'un başını çektiği psikiyatri dergisi Psikoterapi yayınlandı. İkincisi, Bern'de Paul Dubois tarafından 1904 yılında kullanılan düşündürücü-ikna edici yöntemler ve sonraki yıllarda Psikoterapiyle düzenli olarak psikanaliz hareketinin ilerleyişi hakkında bilgiler ve Freud'un farklı türlerde yazılarının çeşitli çevirilerinin yer aldığı psikanalitik konulu makaleler yayınlandı. Üçüncüsü ise psikanalist ve edebiyat eleştirmeni İvan Dmitriyeviç Yermakov'un psikanaliz ve edebiyat çalışmalarına yaptığı katkılardır. Özellikle Yermakov'un Sovyet Rusya'nın ilk yıllarında Puşkin, Gogol ve Dostoyevski gibi önemli yazarların eserleri üzerinden yaptığı çalışmalar psikanalitik yaklaşımın 20.yy. Rus edebiyatıyla olan ilişkisi açısından değerli olduğu ifade edilebilir.

Smith'in çalışmalarında ele aldığı gibi Yermakov edebiyat ve Psikanalitik yaklaşımı ilişkisini tanımlarken bir şiirin biçimi ve içeriği kadar yazarının ruhunu da dikkate alan "organik" bir edebi analiz yöntemi olarak değerlendirir (2012). Yermakov yaptığı çalışmalarda Puşkin'in yazılarında ifade edilen ruhsal mücadele, yaratıcılığının aşamalarının ayrılmaz bir bütünü olan "dinamik bilinç dışının" bir yansıması olarak görmektedir. Devrimin ilk dönemlerinde Bolşevik araştırmacılar kültürün ne olduğuna dair fikirler üretme arayışına girmişlerdir. Bir diğer yandan Avangard Marksist düşünceler ile yeni bir kültürel anlayış yaratmak için Yermakov'un edebiyat, bilim ve psikanalizi bir araya getirme çabası göze çarpmaktadır. 1922 yılında Rus Psikanaliz Topluluğu'nu kuran Yermakov'un başkanlığını yaptığı bu toplulukta sadece tıbbi çevreden kişiler yoktu, aynı zamanda edebiyat çevrelerinden isimleri de bünyesinde barındırıyordu. Bu durum Rojdestvenski'ye göre psikanalitik yaklaşımın Sovyet Rusya'da yüzeysel kalmasına neden olmaktaydı. (2009).

Zherebin'in çalışmasında geçtiği şekliyle psikanaliz ve edebiyatın çağdaşlaştırılması Sembolizm ve Marksizm'in etkisiyle gerçekleştirilmekteydi (2023). 1908'li yıllar başta olmak üzere 1920'li yılların sonlarına doğru Freud'un psikanalitik yaklaşımı ve Jung'un

analitik psikolojisi, yeni bir insan yaratma amacıyla gerek Sembolizm gerekse Avangard Marksizm, edebiyatı konstrüktivist bir yapıda buluşturma ihtiyacı duymaktaydı. Sovyet yazarları ve tıp uzmanlarınca psikanalitik yaklaşım Marksist yaratıcılığın psikolojideki gelişimine katkı sağlamaktaydı. Freud temelli bir edebi yaklaşımın destekçilerinden olan Marksist edebiyat eleştirmenlerinden Aleksandr Voronski Freud'un bilinç dışı kavramına ilgi gösteren isimlerden birisidir. Hayatın ve Modernitenin Bilgisi Olarak Sanat adlı kitabında (1982) edebi bir karakterin ruhsal davranışlarını çözümlemeye bilinç dışı kavramına dikkat vermek gerektiğini vurgulamaktadır.

Freud'un "Uygarlığın Hoşnutsuzlukları" çalışmasında da bahsi geçen her şeyin kökeninde kaos olduğu inancıyla insanları yönlendiren ilkel yönler olan karanlık, huzursuzluk, kaosla insan zihni orta yolu bulmaya, hesaplaşmaya çalıştı (2014). Bir diğer yandan Freud'un "Ego ve İd" adlı çalışmasında kendi ifadesiyle "ego kendi evinin efendisi değildir" (1923) yaklaşımı 20. yüzyıl Rus edebiyatı çağdaşlarından kimilerine göre burjuvazi ve katı düşünceler olarak değerlendirildiği söylenebilir. Gerçek ile kurgu arasında yaratılan bu evrenin semboller aracılığıyla ifade edilmesi yeniden meydana getirilen bir anlayışın doğmasına ortam hazırlamış oldu.

20. Yüzyılın ilk yarısını ele aldığımızda Rus Avangardının psikanalitik yaklaşım ile olan alakası yok sayılamayacak kadar paralellik göstermektedir. Şukurov'un çalışmasında da ifade ettiği gibi Freud'un 1901 yılında "Günlük Yaşamın Psikopatolojisi" adıyla yayımlanan kitabında, yaratıcılığın genel olarak bilinç dışında gerçekleşen birtakım bastırılmış dürtülerin bilinçsizce dışı vurumu olarak ele almaktadır (2010). Bu da yazarların eserlerindeki olay örgüsü ve karakterlerindeki yapısı dolaylı yoldan da olsa yazarın saklı kalan yönlerini işaret edebildiğini gösterir. Freud'un ifade ettiği yaratıcılığın psikopatoloji kısmı Rus Avargard sanatçılarında merak uyandırmayı başarmaktaydı. "Aynı zamanda Rus avangardının orijinal felsefesinde ve şiirinde de verimli bir zemin bulan psikanaliz keskin bir değişikliğe uğradı. Mantıksızlığın ve paradoksun yaratıcı potansiyelinin kullanılması, avangardın psikanaliz söylemine yaklaşmasına neden oldu" (Şukurov,2013, s.1).

1.3.Sigmund Freud'un Yaklaşımıyla Psikanalitik

Freud, Psikanaliz çalışmalarını temellendirirken kişinin en dip noktası olan karanlıkta kalmış kısımlarına odaklanmaktadır. Bunun karşılığı kişinin bilinç dışında bulunan karanlık kısımlarının aydınlığa çıkarılmasıdır. Freud'a göre histerideki karakteristik yapıların üretimini sağlayan bu bastırılmış kompleksler, her zaman çocukluğun erken dönemindeki cinsel istekler ya da fantezileridir (1931). Bastırılmış olsalar da kompleksler hâlâ aktiftirler. Bastırılmış enerjileri ya da libidoları, histeriyi oluşturan fiziksel bir yapıya dönüştürür. Bu semptomlar iki zıt yönelimin arasındaki uzlaşma şeklidir: Bunlar cinsel bir yönelim ya da bir bastırmaya yönelimidir.

Bastırma kavramına dair kısımlar ise bizi ruhsal gelişim ve davranışların arkasında ne olduğu sorusunun cevabını ararken çocukluk dönemine bizi götürmektedir. Freud çocukluk döneminde insan zihnine kazınmış olan travma ve bu travmaların bilinç dışının bir köşesinde yer alan davranışsal yansımalarına bir başka yönüyle dikkat çekmektedir. Çocukluk dönemi travmalarının açığa çıkarılmasıyla kişiliği etkileyen aile, toplum gibi baskılamaya yol açabilecek kavramlara dair sorunların aydınlanmasında önem kazanmaktadır. Sorunların nedenlerini ararken Freud için başvurulması gereken neden sonuç ilişkisinde ilk sırayı cinsellik ve baskılama kavramları alır.

Freud'un Rüyaların Yorumu adlı eserinde çocukluk çağında bastırılmış ya da baskılanmış bir yapıda gelişim göstermeye çalışan ruhsal yapıyı etkileyen bir unsur olarak Psikoseksüel gelişimin önemini vurguladığı ifade edilebilir Çocuk beş yaşına ulaştığında kişiliği neredeyse oturmaya başlamaktadır. Bu sebeple de Freud, bu oturmaya başlayan yapıyı şekillendirmenin pek de mümkün olmayacağı görüşündedir. Bedenini tanımaya başlayan çocuk için kendi vücudunu ve diğer vücutlarda farklı olanı keşfetmeye başlar. Cinsel olarak çocuk kendini tanımaya başlamakta ve bu tanımaya karşı geliştirdiği tepkiler de Freud için kendi içinde dönemlerine ayrılmaktaydı.

Oral'ın çalışmasında (2016) geçtiği haliyle Psikoseksüel gelişim aşamaları olarak adlandırılacak bu dönem 5 ayrı evrede ele alınmaktadır. Bunlar 0-1,5 yaş arasını kapsayan oral dönem, 1,5-3 yaş arası anal dönem, 3-6 yaş arası fallik dönem, 6-12 yaş arası latent dönem ve 12-18 yaş arası genital dönem olarak sıralanmaktadır. Celiloğlu'nun çalışmasında geçtiği haliyle de Freud'un kişiliğin gelişim evreleri olarak tanımladığı bu

aşamalar çocuğun kendi benliğini tanımaya başladığı dönem aralığıdır (2022). Bu gelişim aralıkları tamamlandığında bireyin kişiliği oluşmaktadır. Benlik ve kişilik üzerinden libido ile ilişkilendirir. Kişinin cinsel gelişimini tamamlamada bu gelişim aşamaları önem kazanmaktadır. Freud'un psikoseksüel gelişim aşamalarına göre, anne ve bebek arasında çocuğun ağız ve dil yoluyla gerçekleştirdiği emme işlevini gerçekleştirdiği erken dönemdir. Bu dönemin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi çocuğun anne ile kurduğu bağın sağlıklı olmasıyla mümkün hale gelir.

Anal dönem daha çok çocukların tuvalet eğitimi gibi temel becerilerinin gelişmeye başladığı 1,5-3 yaş aralığındaki dönemdir. 3-6 yaş aralığında başlayan dönem ise fallik dönemdir. Bir diğer açıdan çocuklar tarafından cinsiyete dair farkların keşfedilmeye başladığı aralıktır. Cinsiyet farklılıklarının zihinde kavranmasıyla Oedipus ve Elektra kompleksinin meydana gelişi fallik dönemde yaşanır. Oedipus kompleksinin çocuk ve anne arasındaki derin bağı kurduğu dönemdir. Çocuk için baştan çıkarıcı duyguların ve hazzın ilk oluştuğu yer annesidir. Bir çocuğun bakımını üstlenen ve beslenmesine yardımcı olan kişi anne figürüdür. Aynı zamanda anneye karşı arzuların da fark edilmesiyle anne kavramı çocuğun gözünde fallik dönemde belirginleşmektedir.

6-7 yaş aralığında başlayıp 11-12 yaşın aralığına kadar devam eden kısım latent dönem olarak adlandırılır. Latent dönem ergenlik olarak da tabir edebileceğimiz dönemdir. Anne ve babanın çocuk üzerindeki yasaklarının ve sınır çizmenin belirginleştiği, başka bir deyişle çocuk üzerinde baskının da arttığı bir dönemdir. Bu baskının sonucunda cinselliğin çocuk için arka planda tutulmasıyla da sonuçlanabilmektedir. Ergenlik yılları ve daha sonrasına uzanan son gelişim dönemi olan genital dönemde ise, kişilik bir çocuk kişiliğinden yetişkin kişiliğine dönüşür. Genital dönemde özellikle fallik dönemde kişiliğe eklenen öğelerin niteliği, ergenlik dönemindeki gelişimin niteliğini belirler (Çiftçioğlu& Polat&Eren,2016, s.167)

1.3.1. İd, Ego ve Süper Ego Kavramları

Freud psikanalitik yaklaşımı ortaya çıkarırken 1923 yılında yayımladığı "Ego ve İd" adlı kitabında kişilik tahlillerine odaklanmaktadır. Bu kişilik tahlillerini ise yapısal modellemeler üzerinden, id (alt benlik), ego (benlik) ve süper ego (üst benlik) kavramlarıyla açıklamaktadır. Üç temel kavramla açıklanan kişilik yapıları birbirlerine

bağlı ve dolaylı yollardan da olsa, çatışma içinde olmaları sonucunda bir mekanizmayı oluşturmaktadırlar. Bir diğer açıdan, insan kişiliğinin oluşumları bu üç temel kavramın nasıl ve ne şekilde şekillendiğiyle de bağlantılıdır.

Yıldırım ve Kumcağız'ın çalışmasında da geçtiği şekliyle Freud Latince'deki "id" kavramını enerjinin kaynağı ve kişiliğin temel parçası olarak tanımlamıştır. İd haz ilkesine göre çalışır ve arzu ve isteğe anında ulaşmayı hedefler. Bebeğin doğuşundan itibaren id biçimlenmeye başlar (2022). İd kavramını genel ifadelerle ele alacak olursak, kişinin derinlerinde yatan güdülere ve arzulara karşı bir odak noktası geliştirmektedir. Bu arzuların çevrelediği libido kavramına da kaynak olmaktadır. Kelimesi kelimesine "o" olarak çevrilen id, uygarlığın işlev görebilmesi için boyunduruk altına alınması gereken hayvansı tutkuları içerir. (Cohen,2023, s.280).

Bir diğer açıdan id, basit ve temel olandır. İnsanın ilkel yönüdür. Çocukluk dönemi bu sebeple insanın temel ve ilkel yönünün olduğu dönemlerdir. İdde yaşanan olaylar bu sebeple yetişkinlik çağında, insanların durumlara verdiği ilkel bir tepki ya da davranışın sebebi olabilmektedir. Antoşin ve Kuvichkin'in çalışmasında geçtiği şekliyle Freud'a göre bu temel içgüdüler veya arzular iki tür olabilir: hayatta kalma içgüdüsü ve ölüm içgüdüsü. Hayatta kalma içgüdüsü yapıcı davranışları yönlendirirken, ölüm içgüdüsü şiddet içeren, saldırgan veya yıkıcı davranışları yönlendirir (2022). Bu sebeple de ilkeldirler ve herhangi bir sosyal norm gözetmesi beklenemez.

Bir diğer açıdan Ego kavramıysa, İd kavramından farklı olarak kişiliğin kendisiyle ilgilidir. "Freud her zaman gerçeklikle bu gerçekliğin çevresindekileri vurgulamıştır: Dış dünya ile kurulan ilişki ego için belirleyicidir. Ego, dış dünyanın ve muhtemelen kendinin de hareketini ve algı-algısını organize eder ve kontrol eder. Aynı zamanda iç uyaranlara karşı koruyucu bir bariyer görevi görür. Ego gerçekliği test eder" (Hartmann, 1950, s.75). Daha çok gerçekler ve var olanla ilgilenir.

Süper Ego kavramı ise tüm bu kavramların haz olarak üst kısmında yer almaktadır. Duygu seviyesinin üstüne çıkarak, bu duyguları bastırmanın gerçekleştirildiği kısımda bulunmaktadır. Greenacre'nin çalışmasında da geçtiği gibi süper ego tepki oluşumlarında her iki cinsiyette de karakter ve süper ego oluşumları üzerinde güçlü etkiler yaratıyor gibi görünmektedir. Ahlak ve vicdan kavramlarının bulunduğu temel yerdir. İçinde bulunan

kültürel yapı, ahlak normları, din ve kurallar gibi etik yapılar, yaşanılan toplumdan öğrenilerek sonradan kazanılan ve farklılık gösteren unsurlardandır (1948).

Bu unsurlar, kişilerde toplumsal değer yargılarının kazanılmasına yardımcı olur. Bu sayede ise bahsi geçen ahlak ve vicdan kavramlarını oluşturmada yardımcı olmaktadır. “Çocukluk döneminde temelde toplumu temsil eden ebeveynlerde özdeşimle, ayrıca ceza ve ödüller vasıtasıyla toplumsal değer yargılarının ve ahlak kurallarının içselleştirilmesiyle gerçekleşen Süper Ego oluşumu büyük ölçüde bilinçsizdir” (Bayram,2018, s.4). Çocukluk döneminde ise bu kısmın geliştiği üç ve altı yaşlarını kapsamaktadır.

Aslında Freud, süper egonun ide kadar indiğini ve sonuç olarak bilinçten egodan daha uzak olduğunu ifade eder. Bu, Freud'un belirttiği ilginç bir paradoksa yol açar. Kişi, irrasyonel libidinal ve saldırgan arzulara sahip olduğunun bilincinde olmadığı için, inandığından çok daha ahlaksızdır. Ancak süper ego da bilinçsiz olduğundan kişi sandığından daha ahlaklıdır (Lapsley, Stey, 2011, s.4). Egonun dengeyi sağlayamadığı zamanlarda ide takılıp kaldığı durumlar da meydana gelmektedir. Yaşanılan bir olayda dengeyi sağlayamayan ego, ilkel yönü olan id'in ortaya çıktığı anlara sıkışıp kalmaktadır.

1.3.2. Bilinç, Bilinç Öncesi ve Bilinç Dışı Kavramları

İnsan, davranışlarıyla şekillenen bir varlıktır. Bu davranışlar mevcut olaylara karşı verilen tepkileri de ortaya çıkarmaktadır. Verilen bu tepkiler insanın bilinçli ve bilinç dışı yaptığı davranış bütünüdür. Meydana gelen herhangi bir olay esnasında, bireyin davranışlarının temel nedeni insan zihninin derinliklerinde saklı bulunmaktadır. “Çocuklukla bilinç dışında gizlidir. Zihnin bilinç düzeyinin buzdağının görünen ucuna benzediğine, ancak bilinç dışının gizemli ve gizli olduğuna inanıyordu. Bilinç dışı aynı zamanda kişiliğin, kişinin farkında olmadığı yönlerinden de oluşur. Bilinç ise farkındalığımız dahilinde olandır” (Patel,2013, s.2).

Bu bağlamlar doğrultusunda insan davranışlarına yön veren birtakım yapılar bulunmaktadır ve bu yapılar insan kişiliklerini şekillendirmektedir. Freud'un öne sürdüğü kişilik yapıları ise insan kişiliklerini şekillendiren davranışlara odaklanmaktadır.

Topografik Kişilik Modeli ya da yaklaşımı olarak adlandırılan bu yaklaşımda davranış üzerine kavramları kategorize edilerek açıklamalar getirilir.

Topografik teori, Freud'un psikanaliz modelini geliştirmedeki ikinci aşamasını ifade eder. Bu dönem, 1897'den 1923'te yapısal modelini tanıtmaya kadar sürdü. Dürtüler, bilinç dışı zihinsel işlevler, savunmalar, bilinç dışı çatışma, nesne ilişkileri dahil olmak üzere pek çok temel kavram psikanalitik yaklaşıma bilgi sağlamaya devam etti (Kanner & Sugarman, 2002, s.836).

Sigmund Freud'un oluşturduğu Topografik modele göre insan kişilikleri kendi içinde bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı olarak ayrılmaktadır. Bu ayrımı bir buzdağına benzeterek kişiliğin görünen ve görünmeyen kısmına dikkat çekilmektedir. Freud başlarda bilinçaltı şeklinde bir kullanıma gitse de daha sonraları çalışmalarında bilinçaltı (ing. subconscious) söylemini terk ederek bilinç dışı (ing. unconscious) ifadesini kullanacaktır. Bilinç dışı olarak adlandırılan ve derinlerde bulunan bu kısımda kişilerin anlamlandırmakta ve karşı gelmekte zorlandıkları birtakım dürtüler, arzular meydana gelmektedir. Bilinç dışı ve bilinçaltı olarak iki farklı şekilde karşımıza çıktığı durumlar bulunmaktadır. Tüm bunların yanı sıra insan zihninin derinliklerine gizlenmiş korkular, vahşi ve ilkel davranışlar, kişinin öz benliğine daha çok odaklandığı bencilce istekler ve kişinin utanç duyduğu tüm deneyimler bu kısımda bulunmaktadır.

Bilinç öncesinin yer aldığı kısım, bilinç dışına nazaran, bilinç kısmına daha yakında bulunmaktadır. Bu sebeple de bilinç öncesi zihnin en derin kısmında yer alan kısmı temsil etmektedir. Bilinç ve bilinç dışının arasında kalan bir yapıdadır. Bilinç kısmında gerçekleşenlerin algılanmasındaki ön kısım olarak da adlandırılabilir. Bir diğer açıdan insan zihnindeki bilgiler ve duygular, anılar gibi gerçekle iç içeyken aynı zamanda hayal etme gibi gerçek üstü davranışların da yer aldığı kısımdır. Bu iki özelliğinin bir getirisi olan bilinç dışındaki arzu ve dürtüleri, bilinç kısmında bulunan gerçeklikle birlikte yeniden şekillenir. Bilinç öncesi kısmında meydana gelen arzu, dürtüler ve gerçeklik arasındaki dinamiği sağlamaya çalışmaktadır. Bu esnada, bilinç dışına yaptığı engellemeler sayesinde bu ilkel arzu ve dürtülerin bilincin alanına girmemesi için verdiği çabayla baskılamayı ortaya çıkarmaktadır.

Freud topografik yaklaşımı ortaya çıkartırken, insan zihninin karmaşık yapısına odaklanıyordu. Bilinç dışı kavramını diğerlerinden ayıran kısım ise Freud'un ortaya çıkardığı şekliyle dürtülerdir. İnsan zihninin bilinç dışında ortaya çıkan dürtüleri ve bir diğer tarafta bilincin bir getirisi olarak bilinç dışında var olan gerçeğin dürtüleri sınırlayabilmesiyle ortaya çıktığı fikri yaygındı. Zihnin bir bölümü şeklinde algılanan bu kısım, zamanla yerini zihinsel yapının bir süreci olarak algılandığı bir duruma bırakmaktadır.

1.3.3.Oidipus Kompleksi

Kompleks genel olarak insan psikolojisinin temelini oluşturan kavramlardan birini oluşturan yapılardandır. Kompleks insan zihninin derinliklerindeki yapıda bulunan sorunları adlandırıp çözüm getirmek için gereklidir. Bir diğer yandan kompleks kavramı bilinç dışında yer almaktadır. Kompleksler insanın zihinsel olarak yenilgiye uğradığı zayıf noktasıdır. Psikanalitik yaklaşımda ortaya çıkarılan düşünceler, onu tamamen ortadan kaldırma odaklı değil, aksine insan zihninde yarattığı bedensel ve ruhsal tahribatı en aza indirmek ve duygusal tepkilerin kişi üzerindeki olumsuz yönünü hafifletmektir.

Zelpf, Ullrich ve Seel'in yaptığı çalışmada geçtiği şekliyle Sigmund Freud, Oidipus kompleksine dair terimleri ilk olarak 1987 yılında kaleme aldığı mektuplarda kullanmaya başlamaktadır (2017). Bahsi geçen bu mektuplarda Freud, erkek çocuklarda meydana gelen bu kompleksin temel noktalarını tespit etmekte ve tespitlerine karşı yaptığı analizleri de içermektedir. Bu analizlerin temelinde de çocukların, karşı cinsten ebeveyne olan yaklaşımlarına dair değerlendirmeleri içerdiği görülür.

Steiner'in çalışmasında da ele aldığı gibi Freud başlarda tutkulu bir şekilde baştan çıkarma teorisini savunmaktaydı (2018). Travma ve baskılanmış bir ruhtan kurtulmayı amaçlayan yöntem arayışındaydı. Bu yaklaşımının çürütülmesiyle baştan çıkarmaya dair teorilerinden vazgeçmek zorunda kalmaktaydı. Yine de travmanın etkisine inanmaktan vazgeçmedi. Eğer travmaya dair durumları aydınlatılabilirse ilerlenebileceği görüşü hakimdi. Histerik sorunlarda travmanın önemine inanmaya ve üzerine çalışılması gerektiğine karşı inancı devam etmekteydi. Oidipus kompleksi ve çocuklukta var olan cinsellik kavramını da ele alarak bilinç dışında meydana gelen hayal dünyasının kişinin

içsel birtakım durumlarının farkına varılmasına olanak tanımaktadır. Böylelikle travma kavramına olan yaklaşım önem kazanmaktadır.

Freud'un teorik temelini oluşturduğu bu kompleks, erkek çocuklar ve ebeveynleri arasındaki soruna dikkat çekmektedir. Hartke'nin çalışmasında (2016) geçtiği şekliyle erkek çocuğun anne kavramına olan düşkünlüğü ve paylaşılabilir görüldüğü bir konumda bulunması sonucunda, baba figürüne karşı duyduğu kıskanma ya da nefret gibi duyguların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Freud bu durumu Oidipus kompleksi olarak adlandırmaktadır.

Bir diğer açıdan Carl Gustav Jung, Oidipus kompleksinin kız çocuklarında da görülebileceğini şu sözlerle ifade etmektedir: "Küçük kızlarda da Oidipus kompleksine rastlanması şaşırtıcı değildir. Şu ana kadar bildiğimiz kadarıyla, cinsiyeti ne olursa olsun bir çocuğun ilk sevgisi anneye yöneliktir. Eğer bu aşamada anne sevgisi yoğun ise baba bir rakip olarak kıskançlıkla uzak tutulur" (Jung,2022, s.148).

Erkek çocuğun baba, kız çocuğunun ise anne figürüne karşı duyduğu yoğun kıskançlık sonucunda öfke durumu ortaya çıkmaktadır. Bunların genel bir sonucu olarak çocuk, ebeveyni ile bir nevi rekabet eder hale gelmektedir. Özellikle algı olarak çevresini ve bu çevrede meydana gelen olayları daha iyi kavramaya başladığı yaşlarda çocuklarda görülen bir durum haline gelebilmektedir.

"Oidipus bağlamındaki prototipler baba katliamı ve ensestir. Psikişik gerçeklik açısından bakıldığında, bu eylemlerin nesnel gerçeklikte yalnızca fanteziler veya simgesel eylemler olması pek önemli değildir. Baba katli olgusal gerçeklikte gerçekleştirilmiyorsa, yine de psikişik gerçekliğe katılırlar" (Loewald,2000, s.756). Bu durumun bir sonucu olarak da çocuk ve ebeveyn arasında iletişim ya da ilişkilerde yıkılan köprüleri onarma esnasında içselleştirme gerçekleşmektedir.

Erkek çocuk için baba, anne ile arasında duran bir duvar ya da engel konumunu almaya başlamaktadır. Bu durum benlik ve özne-nesne arasında birtakım sorunlar yaratmaktadır. "Çocukluk döneminde karşılaşılan benlik ile özne nesne arasındaki bu ayrımın kurulamaması ileride çocuğun karakterinde narsistik izleri görülebilir. Ebeveyn-evlat çatışması, fetal gelişimden, evlatların eş seçimlerine kadar insan yaşamının birçok

alanında belirgindir. Schlomer, ebeveyn-çocuk çatışmasının kavga veya tartışmayı içeren gözlemlenebilir bir davranışsal çatışma olması gerekmediğini vurgulamıştır” (Türkarlan,2021, s.8). Çatışmaların kavga ve tartışma olmadığı durumlarda, çocuk davranışları üzerinden bunu psikolojik bir savaşa dönüştürebilmektedir.

Erkek çocuk, karşısında bir engel olarak gördüğü babasına karşı kıskançlık besler ya da saldırgan bir tutum sergiler. Bir diğer taraftan da bu durum, davranışları sonucunda alacağı tepkiden çekinceler duymasına neden olmaktadır. Çocuk aynı zamanda iyi bir gözlemcidir. Önünde bir engel olarak gördüğü kişi olan aile bireyini inceleyerek, karşı cinsten ebeveynine duyduğu sevgiyi elde edebilmek için, aynı cins konumundaki rakibi gibi davranması gerektiğini öğrenmeye başlar. Çünkü ancak babası gibi olursa karşı cinsten ebeveynine benzeyerek elde edebileceğini düşünür. Erkek çocuk, annesine karşı beslediği arzuyu bastırmak durumunda kalır. Bu kısımda annenin tavrı önemlidir. “Öte yandan, çocuğun bu rekabetçi tavrını ve babadan kıskanarak kendisini sahiplenmesine yönelik davranışlarını engellemeye çalışan anne, bu amaçla bir dizi yasak ve tehdit getirir; ancak bunların içinde en güçlü ve travmatik olanı, durumun devam etmesi halinde babanın çocuğu iğdiş edeceği tehdididir” (Korucu,2019, s.135).

Dahası, erkek çocuk annesine sahip olamasa da babası sahip olduğu için, annesine vekaleten sahip olabileceğini görse de babasıyla özdeşleşerek ve mümkün olduğu kadar ona benzeyerek ona sahip olabilir. Bu özdeşleşme oğlan çocuğuna hayatının devamında edineceği cinsel rolü gösterir. Oedipal çatışmanın kalıcı bir izi süper ego, yani babanın oğlanın içindeki sesidir (Elkatawneh,2013, s.2).

1.4. Carl Gustav Jung’ın Yaklaşımıyla Psikanalitik

Carl Gustav Jung psikanalitik yaklaşım için yeni bakış açıları ve yöntemler geliştirerek uzun süre bu alana ışık tutan isimlerden birisidir. Sigmund Freud’un çalışmalarını ilgi ile takip etse de daha sonraları bu çalışmalara karşı farklı bir yön çizerek kendi alanını yaratacaktır. Freud’un bilinç ve insan psikolojisine dair davranışları incelerken cinselliği ön plana çıkarması Jung için fikir ayrılıklarını meydana getiren durumlardan sadece biri olmaktadır. Bu ve bu gibi ayrılıkların bir getirisi olarak psikanalitik yaklaşım içinde Analitik Psikolojinin temellerini atan isim olacaktır. Bu ayrılıklara dair fikirlerini Freud’a karşı savunması aralarında yaşanan ayrımı ilişkilerini kopma noktasına getirmektedir.

Jung, Freud'un yaklaşımından farklı olarak insan davranışlarını kişilik tiplerine ayırarak incelemektedir.

C.G. Jung, Freud'un yöntemlerine dair değerlendirme ve eleştirilere, 1961 yılında yayımlanan Freud ve Psikanaliz adlı yazılarında da yer vermektedir. Harms'ın da çalışmasında değindiği haliyle Freud ile ipler koptuğunda Jung, insan psikolojisini ve bireyin zihinsel olarak gelişimi anlamak için modern psikolojinin görevinin önemli bir yer tuttuğuna inanmaktaydı (1962). Nitekim Jung, ruh sağlığının kolektif yapının psikolojik farkındalığına ve bunlardan bağımsızlığına bağlı olduğunu da vurgulamaktadır.

Jung psikanalitik yaklaşımda çalışmalar ortaya koyan diğer isimlerden (Freud, Lacan vb.) insan kişiliğine getirdiği bakış açılarıyla ayrılmaktadır. Freud'un insan düşüncelerine dair getirdiği id, ego, süper ego kavramlarını terk ederek Jung'ın görüşlerinde yerini ego, persona ve kolektif bilinç kavramlarına bırakacaktır. "Jung'un psişesi, en temelinde bilinçaltı (bilinç dışı) ve bilinçüstü olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Bu iki katman arasında adeta bir süzgeç işlevi gören ego yer almaktadır. Psişe için zararlı olabilecek veya önemsiz derecedeki iletileri bilinçaltına iten ego, diğerlerini bilinç seviyesinde tutar" (Gülcan,2020, s. 288).

Karaca'nın çalışmasında da yer aldığı şekilde Jung'ın Freud ile farklılık gösterdiği yaklaşımlardan birisi de bilinç kavramının ele alınış şeklidir. Freud bilinçaltı kavramını kullanmaktan kaçınmaktadır (2010). Onun için bilinç ve bilinç dışı birbirlerinden ayrı düşünülen iki farklı kavram olmamakla beraber, C.G. Jung için bu ayrıma tabi tutulan bir durum olmaktadır. Jung bilinç ve bilinçaltı kavramlarını birbirinden tamamen farklı iki yapıda değerlendirir. Bu sistemi bir üçgen şeklinde düşünecek olursak en üst basamakta bilinç yer alır. Bilinç en üst ve merkezde bulunur ve bunun temelinde de ego yer alır. Ego aynı zamanda bilinç dışının ve kişinin farkındalığının birleşmesi ile meydana gelir.

Jung bilinç dışını açıklarken, kişinin derinliklerinde bulunan imgelerin bir dışa vurumu olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir (2021). Bilinç dışında yer alan bu imgeleri ise arketip olarak adlandırmaktadır. Bilinç dışını iki ayrı katmana ayırarak kolektif ve kişisel bilinç dışı olarak ifade etmektedir. Kişisel bilinç dışı yani öznel bir ruh, nesnel bir yapıda olan kolektif bilinç dışının her insanda olan yönüyle farklılık göstermesidir.

Kişisel bilinç dışı yalnızca kişiye özgüdür, insanın zihninin derinliklerinde bastırıldığı duygu ve düşüncelerin yer aldığı öznel kısımlardır. Bilinç dışı biri kişisel, diğeri kolektif olmak üzere iki katmandan oluşmaktadır. Bu şema Freud'unkinden tamamen farklı da değildir. “Bastırılmış hatıraların, edinilmiş olmaları nedeniyle kişisel bilinç dışına ait olduklarını varsayarken, Freud'un dürtü kısmı olarak gördüğü şeyi ise Jung kolektif bir arketipsel imgeler ve enerji katmanı haline getirecek şekilde genişletti. Ancak Freud'un aksine Jung, ruhun ayrılabilirliğini vurgulayan bir psikopatoloji anlayışını benimsemeye devam etti” (Ekstrom, 2004, s.660). Bu benimsemenin bir sonucu olarak Jung arketipler olarak adlandıracağı kişilik tutumlarına dair çalışmalara yönelmekteydi. Bireysel olarak kişilik tiplerini kendi içinde farklı tipler olarak ayırarak karakterleri, yapılarına göre ayırma yöntemiyle incelemekteydi.

1.4.1. Kişilik Tutumları

Jung'un Psikolojide Tipler (2019) adlı eserinde kişilik, Jung için insanın kalıtsal olarak genlerinden aldığı ve bilinç dışının bir getirisi olarak bu aktarımla oluşan bir yapıdır. Jung'ın karakter yapıları kişilik tipleri adı altında değerlendirilmektedir. Jung bu kişilik tipleri ile insan zihninin psikolojik yapısını anlamlandırmaya çalışmaktadır.

“Yeni doğan çocuğun ruhunun içinde, kesinlikle hiçbir şey olmadığı anlamında bir Tabula rasa¹ olduğunu düşünmek hatadır. Çocuk kalıtımla önceden belirlenmiş ve dolayısıyla bireyselleşmiş farklılaşmış bir beyinle doğduğu ölçüde, dışarıdan gelen duysal uyarıları herhangi bir yetenekle değil, belirli yeteneklerle karşılar.” (Jung, 1968, s.66). Jung'ın bu görüşünün ışığında çalışmalarının odağına kişisel farklılıkları koyarak bu farkları incelemeye çalıştığı söylenebilir. Psikanalizle uğraşan isimler, kişiliklerin farklarına dair araştırmalarını kültürel ve sosyal yapılarının üzerine yaparken Jung için odak noktası kişilik kaynaklı farklar olmaktadır. Stevens'in çalışmasında da geçtiği şekliyle Jung, her bireyin kendine özgü psikolojik özellikler dizisi geliştirerek kendi yaşam deneyimini inşa ettiği, tüm insanlık için ortak olan dinamik bir alt tabakanın var olması gerektiği sonucuna vardı. Başka bir deyişle, kolektif bilinç dışının arketipleri, her

¹ Tabula rasa: John Locke'un ilk kez ortaya çıkardığı bir kullanım. Boş Levha anlamında kullanılmaktadır. Bu görüşe kadercilik hakimdir. Her şeyin oluş amacının doğuştan itibaren belirlenmiş olduğu, adete bir boş levha gibi dünyaya gelindiği ve fikirlerin ise sonraları deneyim yoluyla edindiğini savunan görüş.

bireyin üzerinde kendi düşüncelerini geliştirdiği insan yaşamının temel temalarını sağladı (2006).

Jung'un temelini attığı kişilik tutumları kendi içinde içedönük ve dışadönük olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu tutumların işlevleri ise düşünme, duyum, sezgi ve hissetme şeklinde olmak üzere dört tutumdan oluşmaktadır. Adamski'nin çalışmasında geçtiği şekliyle Jung'a göre her çocuk arketipsel genetik potansiyele sahiptir ve bu genetik potansiyel olmadan kelimenin tam anlamıyla bir programlama yapması olanaksızdır (2011). Bu nedenle, eş seçimi, dünyayı algılama ve değerlendirme, tutumlar, fikirler ve kültürel normlar gibi sosyal temalarla ilişkili tüm davranışlar tipik ve sonsuza dek tekrarlanan insan davranışları olduğundan arketiplerin rolüyle doğrudan ilişkilidir.

Stevens'in Jung: Çok Kısa Bir Giriş (Jung: A Very Short Introduction) adlı kitabında da geçtiği şekliyle insanlar genellikle bir rasyonel işlev ve bir irrasyonel işlev olmak üzere iki işlev geliştirmeye eğilimlidirler; bunlardan biri birincil veya üst fonksiyon, diğeri ise yardımcı fonksiyon olur. Diğer iki işlev nispeten bilinçsiz kalır ve gölgeyle ilişkilendirilir. Bunların daha bilinçsiz olanı, aşağı işlev olarak bilinir. Bu nedenle, aynı kişide geliştirilen düşünme ve duygunun, duyum ve sezginin bulunması alışılmadık bir durumdur. Bunun sonucunda düşünme, hissetme, duyum ve sezgi gibi irrasyonel işlevleri bir çift karşıtlık olarak düşünülebilir. (1999). Jung'un Psikolojik Tipler kitabında geçtiği şekliyle dışadönük duyumsal tipe sahip olan insanlar için olaylara bakış açıları daha somuttur. Olaylara yaklaşımları da daha gerçekçi olmaktadır. Bu sebeple obsesif, fetişizm gibi takıntılı davranışlara yatkın olabilmektedirler. Tavırları diğer tiplere göre daha gelişigüzel olmakla birlikte geleceğe dair vurdumduymaz bir davranış içinde olabilirler (1976).

Jung'a göre dışa dönük duyum tipi, nesnel etkilerin yoğunluğu tarafından yönlendirilirken, içe dönük tip, nesnel uyaran tarafından uyarılan öznel duyumun yoğunluğu tarafından yönlendirilir (1976). Bu yoğunluk sebebiyle Jung'ın Psikolojik Tipler (2016) adlı çalışmasında tanımladığı içe dönük duyumsal tip, canlı hafızalarıyla ön plana çıkmaktadır. Doku, koku vb. temel duyularda daha hassas olduğunu ifade etmektedir. Bu iki kişilik tipinin ışığında Jung'ın Gölge Arketipi karşımıza çıkmaktadır. Gölge arketipi, bir insanı gölge gibi takip eden duygu ve davranışları temsil etmektedir. Bunlar arzular, bastırılmış duygular ya da içgüdüsel davranışlar olabilir. Gölge bastırılmış duyguların içselleştirilmesidir. Bu duygusal durumlar toplum tarafından ahlaki olarak hoş

görölmeyen şiddet, nefret, önyargı, kıskanma gibi davranışları içerebilir. Gölge arketipi kendini günlük yaşantının yanı sıra rüyalarda da kendini gösterebilir. Jung'ın ifadeleriyle “herkes bir gölge taşır ve bu gölge bireyin bilinçli yaşamında ne kadar az somutlaşırsa, o kadar siyah ve yoğun olur” (Jung,1975, s.131).

İçe Dönük Sezgisel Tip, diğer karakterlere göre iç dünyası daha farklı bir yapıdadır. Jung Psikolojik Tipler adlı çalışmasında bu karakter yapısını şu şekilde tanımlamıştır: “Çoğunlukla sessizdirler, ulaşılmazdırlar, anlaşılması zordur. Uyumlu, göze çarpmayan, hoş bir dinginlik izlenimi veren, diğer kişinin gerçek duygularına yanıt vermek için çok az çaba gösterilir. Bu tip, hafif bir üstünlük duygusuyla birlikte, yardımsever fakat eleştirel bir tarafsızlık gözlemler” (Jung, 1976, s.543). Dışa Dönük Sezgisel Tip, duygusal tiplere nazaran sezgilerini ön planda tutar. Bir yaratım sürecidir ve hızlı gelişir. İnsan zihninin derinlikleriyle ilgilenen Jung için karakter tipleri ve bilinç dışı, bastırılmış duygu ve düşüncelerin birer yansımaları olduğu görüşü çalışmalarında hakimdir.

1.4.2. Elektra Kompleksi

Sigmund Freud'un temellerini attığı görüş olan Oidipus kompleksinden yola çıkarak C.G Jung kız çocukları için Elektra Kompleksi ifadesini kullanan isimdir. Bu sebeple de Elektra kompleksinin ortaya çıkışını Jung ile anmak hatalı bir varsayım olmayacaktır. Kız çocuklarının, baba figürüne dair duyduğu güçlü duygusal hisler için kullanılmaktadır. Elektra kompleksinin Oidipus kompleksinden ayrılan ya da benzeyen yönlerine de dikkat çekmek gerekmektedir.

Elektra isimlendirmesinin temelinde Yunan mitolojisinin kadın kahramanlarından biri olan Elektra'dan alınan ilham olduğu düşünülmektedir. Elektra karakteri mitolojide Agamemnon ve Clytemnestra'nın kızı olarak bilinmektedir. Elektra, annesinden nefret etmekte, babasını ise sevmektedir. Annesinin öldürölmesinin diğer ölümlere nazaran daha onurlu bir davranış olacağını ifade etmektedir. Elektra'nın bu davranışları, babası üzerindeki takıntılı hislerinin bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Annesi, Elektra için bir engel teşkil etmektedir, ona karşı duyduğu tiksintiyi gizlememektedir. Öldürme planlarına dahil olan Elektra, bu durumdan çekinmeden düşündüklerini açıkça belli etmektedir. “Babasının intikamını almak için nefret ettiği annesine karşı harekete geçiyordu. Elektra hem aileye karşı böyle bir eylem gerçekleştirmesi doğasında var olan

tabulara, hem de böyle bir karar için tanrıların onu pekâlâ cezalandırabileceği fikrine rağmen, annesinin öldürülmesine yardım etmeye istekliydi” (Perry,2016, s.27). Carl Gustav Jung, Elektra kompleksini isimlendirirken mitolojik bir karakter olan Elektra’nın hikâyesinden esinlenmektedir.

Jung’ın Elektra kompleksi gibi bir ayrıma gitmesinin nedenlerinden birisi ise baba-kız arasındaki ilişkinin, anne- oğul ilişkisi üzerinde duran Oidipus kompleksinden farklı olduğunu düşünmesidir. Küçük yaşlardan itibaren gerek kız çocuğu gerekse erkek çocuğu arasında anneye karşı bir bağlılık söz konusu olmaktadır. Zamanla kız çocuk içinde babasına karşı bir düşkünlük geliştirir. Kız çocuğu cinsiyet kavramını ve anne ve baba vücudundaki farkları algılayarak annesiyle aynı konumda olduğunun farkına varmaya başlamaktadır. Annenin yerini almak için ise annesinin davranışlarını kopyalamak gibi tutumlar geliştirmektedir. Bu davranışlar Oidipus kompleksinde erkek çocuğunun tepkisel olarak verdiği erkeksi davranışlara nazaran kıskanç bir tavır takındığı bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Kilmartin ve Dervin’in çalışmasında da geçtiği şekliyle Jung, kökleri çocukluk geçmişine dayanan çok sayıda fantezinin bilinç dışı varlığını erkeklerde Oidipus kompleksi, kadınlarda ise Elektra kompleksi olarak tanımlanabileceği konusu üzerine tartışmalara devam etmekteydi (1997). Freud ise bu durum üzerine 1920’de yayınlanan Kadında Eşcinsellik Olgusunun Psikogenezi adlı yazısında, Jung’ın Elektra kompleksi olarak adlandırdığı bu kavramı oldukça açık bir şekilde reddetmekteydi. Elektra kompleksi teriminin kullanılmaya başlamasında herhangi bir ilerleme ve avantaj görmemekle birlikte, bu terimin kullanımına karşı olduğunu da ifade etmektedir. Kız çocuğu için aynı cinsiyette olduğu anne ile arasında babaya karşı gelişen bir rekabet meydana gelmektedir. Elektra kompleksi ifadesini reddeden Freud, kız çocuklarının içinde bulunduğu bu durumu ise penis kıskançlığı olarak tanımlıyordu. Buradaki temel mesele sahip olmak ile olmak arasında yaşanan farktan ileri gelir. “Çocuklar bir nesneyle ilişkisini özdeşleştirerek ifade etmeyi severler. Sahip olmak ikisinin sonuncu olanıdır: Nesnenin kaybindan sonra varlığa geri döner”. Freud’un bu ifadesinde de görüldüğü gibi penis kıskançlığının yalnızca cinselliğin psikolojik öneme sahip bir fenomen olarak ortaya çıkışını değil, varoluşsal olarak benliğin kaybedilip yeniden düzenlenmesinin de bir ifadesi olduğu söylenilebilir” (Burke,1998, s.85). “Freud’un psikoseksüel aşamalar teorisine

dayanarak, tatmin edici ebeveyn davranışı ve Elektra kompleksinin çözülmesi, süper egonun gelişiminde kritik bir rol oynar. Yani çocuk, karşı cinsiyetteki ebeveynle özdeşleşirken, içsel olarak ebeveyninin ahlaki değerlerini benimser ve kendi ego idealini veya süper egosunu oluşturur” (Rakhees& Janoory, 2018, s.9).

Silverman’ın çalışmasında geçtiği şekliyle özdeşleşme anneler ve kızları için karmaşıktır. Kız çocukları duygusal sağlığını sağlamak için anneleriyle aralarındaki bireyselleşme ihtiyacını dengelemek zorunda kalır. İlgisini yeni yönler çevirebilmesi için kendi kimliğini bulup oluşturabilmeli. Böylece annesinden ayrılarak kendi bağımsız benliğini geliştirebileceği bir varoluş kurabilir (2012). Annenin, kız çocuğunun gözündeki konumu da böylelikle netlik kazanır. Kendisini annesinin yerine koyarak özdeşleşme yoluna giden kız çocuğu, böylelikle annesinin konumunda bulunarak, babasının gözünde annesinin sevildiği şekilde sevilme olanağını getirmiş olur. Tüm bu roller çocukta fallusun gelişimiyle ilgili bir sorun yarattığı görüşü hâkim olabilmektedir.

Jung için durum Freud’un ele aldığı haliyle olaya penis kıskançlığı şeklinde bir yaklaşım göstermemektedir. Freud’un Oidipius kompleksi erkek çocukların cinsellik kavramına odaklanırken kız çocuklarının cinsel kimliklerine karşı bir nevi boşluk oluşmaktaydı. Jung’un Elektra kompleksi ile Freud’un teorisindeki bu boşluğu doldurmayı ve kız çocuklarına dair psikoseksüel gelişimlerin nasıl işlediğine dair olan kısmı ifade etmeye çalıştığı söylenilebilir.

1.5. Jacques Lacan’ın Yaklaşımıyla Psikanalitik

Fransız Psikanalist Jacques Lacan, Sigmund Freud’un öğretilerinden devraldığı psikanalitik yaklaşımı, dil bilim çalışmaları ile ortak bir şekilde ele almaktadır. Bilinç dışı ve benlik kavramlarına yaklaşımı da yine bu kavramlara dair çalışmalar yapmış Freud ve Jung’dan ayrılmaktadır. Sembolik yaklaşım ve ifadelerin çalışmalarında yer aldığı, psikanalizde bilinç dışı kavramını odak noktasına alan Lacan için yapısalcı yaklaşım ile psikanalitik yaklaşımın birbiriyle bağlantılı olduğu görüşü hakimdir. Freud’un “Ben” kavramı Lacan’ın çalışmalarında yerini özneye bırakacaktır. Çalışmalarını Freud’un bilinç dışı kavramı ve dil bilimiyle psikanaliz arasındaki köprüyü kurma odaklı gerçekleştirmektedir.

Lacan'ın psikanalitik yaklaşıma dair mevcut teorileri, Freud'un temellendirdiği id, ego ve süper ego kavramlarından uzaklaşarak odak noktasına bilinç dışını ve bilinç dışında saklı kalan, baskılanmış tüm bir yapıyı ifade etme çabası içinde olduğu ifade edilebilir. Tuzgöl'ün çalışmasında da geçtiği şekliyle Lacan, psikanalitik yaklaşımda “özne” ve “ben” kavramlarını farklı bir şekilde ele alır (2018). Lacan, Freud'un çalışmalarında bağlamdan kopmayarak var olan çalışmaları geniş bir çerçevede ele alarak yeni bir formda şekillendirmektedir. Bunu yaparken de imgesel, simgesel ve gerçek düzlem olarak adlandırılan kavramları psikanalitik yaklaşımın çalışma alanına dahil etmektedir. İmgesel düzlem olarak adlandırılan kavram Ego'nun (ben) oluşmaya başladığı evredir. Çocuk kendini tanımaya başladığı bu dönemde çevresini algımlarken imgelere başvurur. Bu durumu Lacan Ayna Evresi olarak da adlandıracaktır.

Simgesel düzlemde ise başlıca unsur iletişim olmakla birlikte, insanlar arasındaki iletişim dil aracılığıyla sağlanmaktadır. Lacan'ın psikanalitik yaklaşıma dair temellerini oluşturan simgesel düzlem dilin semboller aracılığıyla kendine ait dünyasını açıklığa kavuşturur. Freud'un anne kavramı üzerinden açıklık getirdiği çocukluğa dair dönem, Lacan için baba figürüne dönüşmektedir. Lacan, anne ve çocuk arasındaki ilişkiye odaklanarak çocuğun toplumsal yapıdaki yeri arasındaki sosyal dengeyi sağlayan üçüncü bir terim olarak babanın rolünün üzerinde durur. Ancak baba basit bir kavram değil, karmaşık bir kavramdır ve 'baba' kavramının tam olarak ne anlama geldiği sorusunu gündeme getirmektedir. Lacan, bu durumu açıklamak için 1953'ten itibaren simgesel baba, hayali baba ve gerçek baba arasında ayrım yapmanın önemini vurguluyor (Evans,1996, s.11). Baba kavramının meydana gelmesi simgesel düzlemle karşılaşılır. Anne figürü ve bu figürün konumunun çocuk zihninde netleştirilmesiyle anne ve çocuk arasındaki farklılık ön plana çıkmaktadır. Lacan'ın cinsiyete dair görüşlerini ve toplumsal cinsiyet kavramına yaklaşımı da simgesel düzleme yaklaşımında görmek mümkündür.

Lacan'ın gerçek düzlemi ise imgesel ve simgesel düzlemin aksine net bir şekilde tanımlanamamaktadır. Hendrix'in çalışmasında da ele aldığı gibi gerçek düzlem, bilinçli veya bilinçsiz düşüncede ne hayali ne de sembolik olan ve psikanaliz için ulaşılmaz olandır (2019). Düşünilemeyen, tarif edilemeyen, ancak aynı şekilde sembolik düzende yani dilde bir yokluk şeklinde var olan, hayal dahi edilemeyecek matematiksel bir kavram olarak ifade edilmektedir. Lacan'ın ifade ettiği gerçek düzlem, simgesel düzlem

tarafından oluşturulduğu haliyle yeniden çerçevelendirdiği Freud'un bilinç dışı kavramının bir diğer bağı gibidir.

1.5.1 Dilsel Yaklaşım

Dil, insanın iletişim kurmasında temel yaşam formlarından birini oluşturmaktadır. Yapısı gereği kendini dil aracılığıyla ifade eden insan için kelimeler önem ifade etmektedir. Dilin bu işlevi üzerinde çalışmalar yapan Lacan'ın Ecrits (1967) gibi yapısalcı dil çalışmalarında da bu durumu görmek mümkündür. Yapısalcı dil ve Psikanaliz çalışmalarını tek bir çatı altında incelemektedir. Ecrits'in bir bölümü olan Psikanalizde Konuşma ve Dilin İşlevi adlı seminerinde bu konunun üzerinde duran Lacan'a göre dil ile ilgili özelliklerden bahsetmek için öncelikle Freud'a dair birtakım dayanaklara başvurmak gerektiğini ifade etmektedir.

Lacan için Freud'un dil ile ilgili ifadeleri kendi çalışmalarında bir ayrımdan ziyade, Freud'a geri dönüş olarak kabul edilebilir. Lacan'ın "Bilinç dışı bir dil gibi yapılandırılmıştır" (1998) sözlerinden de anlaşılacağı gibi belki de Jacques Lacan ve Lacancı çalışmacıların en sık dile getirdiği ifadelerden biri olabilir. Bu nedenle Lacan'ın bilinç dışına dair düşüncelerine karşı bir fikir oluşması için ilk adım sayılabilir. Şunu belirtmek gerekir ki: cümlelerin öznesi tam anlamıyla Freudcu anlamda "bilinç dışıdır"; yüklem "dil" değil, "dil gibi yapılandırılmış" olması ve "dil gibi" nitelemesinin "Hangi dilbilim sistemine göre?" sorusunu gündeme getirmesidir (Leavy, 1977, s.202).

Lacan'ın dil ve sosyal toplum ile kültür arasındaki etkileşime dair ifadelerinde dil yapılarının bilinç dışındakilere benzer olduğu varsayımına bizi götürebilir. Psikanalizin alanı özerk söylem alanıdır ve anlam, söylemi kendisine yönelik olarak alan kişi tarafından, onu kendi tarihiyle bütünleştiren bir eylemle oluşturulur. Dolayısıyla, konuşmadaki kelimelerin bilinç dışı bir sözdizimi tarafından yönetilmesi gibi, hayali de simgesel olanın düzenlediği şeydir (Lavers, 1971, s.271).

Dilin toplumsal yönüne bir diğer açıdan bakacak olursak, dil bir çocuğun içine doğduğu toplumdan bağımsız düşünülemez. Dil zaten orada bulunmaktadır ve çocuk da bunun içine doğar. Bir bebek henüz kendini konuşma yoluyla ifade edemezken kendini ağlayarak ifade eder. Bir rahatsızlık hisseder ve bunu onun bakımını sağlayan kişiye

aktarmak için de bu yolla ifade eder. Çocuğun bu ağlamasına karşılık, ebeveyn tarafından yapılan yorumlar vardır. Ağlayarak belirtilen bu ihtiyaçlara ötekinden alınan yanıtlar çocuğu kendi ihtiyaçlarına, yani varlığına dair bir yabancılaşmaya zorlar. Çocuğun bu davranışlarını anlamlandırma konusunda devreye giren kişi anne babası olmaktadır (Nacak,2023- Günümüz).

Lacan'ın söyleme dair anlatımlarında karşılık bulan bir kavram olan öteki karşımıza çıkmaktadır. Öteki, dilin bir diğer yanını yani öteki olma durumunu ifade etmektedir. Öteki karşımıza iki şekilde çıkmaktadır: küçük öteki [autre] ve Büyük Öteki [Autre]. Küçük öteki kişinin “ben” kavramının, yani kişisel benliğinin imgesel düzlemde bulunduğu kısımdır. Bu kısım Lacan'ın Ayna Evresiyle özleşen bölümüdür. Çocukta ilklerin yer aldığı nesneler küçük ötekiyi oluşturur. Büyük Öteki ise bize bilinç dışını ifade eden arzusun bulunduğu simgesel kısımdır.

Lacan için bilinç dışının konumu bu durumda önem kazanmaktadır. Özsoy ve Gencoz'un (2019) çalışmasında da ele aldığı haliyle Freud'un bilinç dışına dair temel düşüncelerinde bastırma kavramından kaynaklı bir yapılanma olduğundan söz eder. Bu bastırma ise öncelikli olarak arzuların baskılanmasından ibarettir. Lacan'ın bilinç dışı anlayışında ise bu durum farklılık göstermektedir. Çünkü Lacan bilinç dışının varlığını dil ile ilişkilendirmektedir. Bu durumu Psikanalizin Dört Temel Kavramı (1998) adlı çalışmasında, bilinç dışının yapılanmasını dil yapılanmasına benzeterek açıklamaktadır. Bilinç dışının tahlilinin yolu dilden geçmektedir. Dilin, dil bilgisi ve yazım kuralları sistematik bir yapıya sahip olması gibi bilinç dışı da bu yönden dil ile benzerlik göstermektedir. Bilinç dışı yapı olarak arzular ve tekrarın bir dışavurumudur.

1.5.2. Ayna Evresi

Lacan'ın imgesel düzlemine denk düşen ayna evresi çocuğun kendisini tanımaya başladığı ve kaba tabirle “ben” kavramının şekillenmeye başladığı dönemi kapsamaktadır. Freud'un çocuklukta birincil narsisizm dönemi olarak ele aldığı erken döneme denk geldiğini ifade edebiliriz. Narsisizm'in insanın yapısında geri döndürülmez bir tahribat bu meseleyi ele alırken ayna evresi olarak adlandırılacaktır. İnsan benliğinin yapısının yerini hiçbir şeyin alamayacağı aşıkardı. Bu da bizi Ego kavramına götürmektedir. “Lacan'ın psikanalitik önemine değindiği Ayna evresi klasik teorideki

narsisizm kavramıyla yakın ilişkidir. Ayna evresi tam anlamıyla Oidipus öncesi dönem olarak kabul edilemez. Ayna evresi daha çok Oidipus'un sınırlarında kalan, Oidipus'un başlangıcına temel teşkil eden bir dönem olarak ele alınmalıdır" (Tüzünoğlu, 2004, s.339).

Çocuk için önemli unsurlardan birisi de çocuğun anne kavramındaki yeridir. Karşımızda annesinin biricigi ve onun içindeki tamamlayıcı unsur olmak isteyen bir çocuk vardır. Çocuğun bu isteği, narsisizm dönemi olarak yansımalarının bir karşılığıdır. Bir başka yönden ele alınacak olursa Lacan'ın ayna evresi olarak adlandırdığı bu durumu aynanın bir yansıma özelliğinde olduğu gibi, imgesel bir dünyada kendi yansımalarını gören çocuk için bedenini bir bütün olarak algılamasına yol açmaktadır. Benliğini kazanmada çocuk için imgesel bir gelişim ortaya çıkmaktadır. Ayna karşısında gördüğü yansımadaki kişi ile bir bütünleşme içinde olup, bedeni ile arasında bir köprü kurmuş olur. Bunun sonucunda da Oidipus'un da etkisiyle ego'nun oluşmaya başlaması şeklinde karşımıza çıkar.

Gallop'un çalışmasında da ifade ettiği şekliyle Lacan'a göre Ayna evresindeki önemli noktalardan birisi de bu evrede meydana gelen idealin, egonun failliğini bir kurgu çizgisi içinde konumlandırmasıdır (1983). Lacan ayna evresinden önce meydana gelen kaygıya da dikkat çekmektedir. Ego henüz çok yeni oluşmaya başlarken bütünleşememe ve bir düzene oturtamamanın getirdiği kaygıyla yükselir. Yeni doğan bir bebek, ayna aşamasına gelene kadar benliğinin gelişimi gerçekleşmez. Bu süreçte anne ile çocuk arasındaki bağ da önem kazanır.

Lacan ayna evresini bir trajediden çok dramaya benzetmektedir. Ecrits adlı çalışmasında ayna evresi için "içsel dürtüsü yetersizlikten beklentiye doğru bir dramdır. Uzamsal özdeşleşmenin cazibesine kapılmış olan beden, parça parça bir beden imgesinden, bütünlüğünün ortopedik diyebileceğimiz bir biçime ve en sonunda yabancılaştırıcı bir kimliğe bürünen zırha doğru giden fanteziler dizisini bir makine gibi işler" sözleriyle ifade eder (2007). Bu yabancılaşma ve dürtüler Lacan'ın ifade ettiği dramı ortaya çıkarır. Ortaya çıkan bu dram tepkisel olarak çocuğun kendisinde bir zırh oluşturmaya neden olur. Böylelikle içsel yapıda oluşan zırhın, hareketlerde katılığı doğurması kaçınılmaz olur. Dram ya da trajedi olarak ele alınan durumda ego katılaşarak geçmişin süzgecinden geçen bir savunma aracına dönüşür. "Lacan, çocuğun ideal ben adını verdiği ayna

görüntüsüyle özdeşleşmesinin yarattığı psikolojik etkiyi anlatırken politik olarak militan görünmektedir. Kendisi, bunun ego olarak bilinen failliği yalnızca kurgusal bir yöne konumlandığını değil, aynı zamanda yabancılaştırıcı ben işlevi aracılığıyla onun paranoyak yabancılaşmasına da yol açtığını iddia ediyor” (Malin,2011, s.63).

Ayna evresi yapısı gereği semboliktir. Bu sembol bir bebeğin aynada kendi yansımasını gördüğünde yaşadığı şaşırma deneyimidir. Bebek “benliğini” gördüğü aynada sevinçle tepki verir. “Lacan, çocuğun imajından büyülendiğini, çünkü çocuğun kendisini ilk kez bir bütün olarak deneyimlediği yer olduğunu iddia ediyor. Ayrıca öznenin bu imajla özdeşleşmesiyle oluşan egonun temelini kendi kendine yetebilmenin deneyimi oluşturur. Ayna referansı, egonun ve ötekinin birlikte var olduğu gerçeğini yakalamaya yöneliktir” (Grigg,2008, s.10-11). Bu durumda da belirsizlik meydana gelmektedir. Bu belirsizlik ise kişinin egosu ve benliği arasındaki belirsizliktir. Yani bir diğer deyişle kendi bedenini nasıl bir bakışla algılayacağı belirsizliğidir.

1.5.3. Baba Kavramına Yaklaşım

Psikanalitik yaklaşımda baba kavramına dair yaklaşımlar farklılık göstermektedir. Lacan baba kavramına dair çalışmalarını gerçekleştirirken Psikozun temel nedenlerinden birisinin de babanın dışlanmasıyla kaynaklandığını ifade etmektedir (2011). Bu dışlanmanın sonucunda da çocuk ve anne arasında bir ilişki yapılanmasına meydan vermektedir. Babalık kavramına atfedilen dışlanmışlığa değinmeden önce, babalığa dair düşüncelerin ilk olarak Freud Totem ve Tabu adlı çalışmasında, öldürülen bir baba ve ölen bir baba arasındaki belli başlı farklara değinerek babalık kavramının getirdiği soyut bir yapıya dair düşüncelerini ifade etmekteydi.

Lacan, baba kavramına karşı bu yaklaşımla Oidipus kompleksini anlamlandırmada fayda sağlayabileceği düşüncesini öne sürmekteydi. Freud’un ele aldığı ölü baba kavramı temsili bir baba figürüdür. Baba hala hayattayken olduğundan daha güçlü bir şekilde ona dair olan her şey bir anlam kazandı. Sigmund Freud’un dillendirdiği ölü baba ifadesi fallusun egonun idealize edilmiş bir temsili haline geldi. Freud Totem ve Tabu Adlı çalışmasında durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Ölen baba, yaşayan babadan daha güçlü hale geldi; çünkü olaylar, günümüze kadar insanda sık sık izlediğimiz yolu izledik.

O zamana kadar onun gerçek varlığı tarafından engellenen şey, bundan sonra oğullarının kendileri tarafından yasaklandı” (Freud,2001, s.166.).

Baba kavramının ait olduğu yer Freud için de net bir konuma sahip diyemeyiz. Çünkü Freud’un baba kavramına dair Doktor Wilhelm Fliess ile olan yazışmaları ve bu konu üzerine yaptığı Totem ve Tabu benzeri çalışmalarını göz önünde bulundurduğumuzda; baba figürü karşımıza sapkın, yetersiz ve bazen de ideal bir baba olarak çıkmaktadır (2015).

Tüm bunlar olurken Lacan, psikanalitik çalışmalarda babanın rolüne odaklanarak Oidipus kompleksi ile anne kavramının üzerinde duran Freud’un çalışmalarında anne-oğul ilişkisini, baba-oğul bağlamında ele alarak farklı bir yöne dikkat çekmekteydi. Annenin rolüne yapılan bu vurgu, Lacan’ın bilinç dışını yapılandırmada babanın rolünü vurgulayan "Freud'a dönüşü" ile dengelendi. Etchegoyen’in çalışmasında da geçtiği şekliyle 1970’lerin başlarına kadar babalık, baba-çocuk bağı ve gelişimsel açıdan babalık hakkında çok az psikanaliz literatürü olduğu ifade edilebilir. Daha sonra tartışılacağı gibi Lacan, dile dayalı yapısalcı bir model kullanmış ve gelişimle ilgilenmemiştir (2002). Lacan’nın baba kavramına yaklaşımı farklılık göstermektedir. Anne öznesinden babaya doğru evrilen bir görüş üzerinden bu sorulara cevap aranmaktadır.

Psikomitoloji İPM İstanbul Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen seminerde ifade edildiği şekliyle Lacan aile komplekslerinde ailenin bir kurumsallığın devamı olduğu, ailenin kültürel yapısına göre şekillendiği ve kurulduğunu dile getirmektedir (2019). Bu durumu ise biyolojik bir bağ olarak nitelendirmemektedir. Baba olmak biyolojik bir durum olmaktan çıkmaktadır. Annelik olgusunu doğum yoluyla kanıtlayabilirken babalık olgusunu kanıtlamanın yolları daha zor olabilmektedir. Belirsizlik içinde olan baba kavramını bu sebeple Lacan işlev yönünde açıklar. Lacancı bir yaklaşımla babanın işlevinde, annenin yörüngesinde ve arzuların çevresinde yer almaması gerektiği anlayışı hakimdir. Bunu da dilsel, bir diğer deyişle göstergesel işlev olarak tanımlamaktadır.

Kısaca ifade edecek olursak Lacan imgesel, simgesel ve gerçek düzlemde baba kavramını konumlandırmaktadır. Lacan’a göre sözü geçen simgesel durum, sembolün insan gerçekliğini oluşturan noktadır (2015). Freud biyolojik olarak babanın kim olduğu, kişinin yaşam süresi gibi olayların belirsizliğine odaklanılırken Lacan bunların ışığında

doğrusal olarak net bir kanıt olamayacağını ve bu tarz durumların belirli sembolik ilişkiler tarafından yapılanıp ilkel olarak inşa edildiğini ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle babanın adı, babanın işlevini yaratmış olur.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA TARİHİNDE ÇOCUKLUK FENOMENİ

2.1.Eski Rusya’da ve Knezliklerde Çocukluk

Tarihi perspektiften sadece Rusya’nın değil herhangi bir halkın kültüründe çocukluk fenomenini incelerken öncelikle bir kabul olarak ele alınması gereken noktanın günümüz çocukluk anlayışıyla eski zamanlardaki algının arasında hayli fazla bir farkın bulunduğudır. Çocukluğu tarihi perspektifte ele alan çalışmalar büyük ölçüde eski dönemlerde Batı ve Doğu Avrupa’da çocukluğun romantize edilen bir olgu değil, erişkinliğe ve aşama aşama işgücüne geçiş dönemi olarak değerlendirildiği yargısında buluşmaktadırlar (Aries). Rusya tarihinde de çocukluk fenomenine dair istisnai bir algı olmadığı gözlemlenmektedir. Bununla beraber Rusya’da diğer toplumlardan çocukluğun diğer toplumlara oranla daha keskin çizgilerle sınıfsal bir olgu olarak karşımıza çıktığını söylemek de mümkündür. Rusya adresli birçok araştırmada sınıfsal değerlendirmeler üzerinden çocukluk ele alınmıştır. Sınıfların ortaklaştıkları noktalar olduğu gibi derin ayrışmalar içinde oldukları da söylenebilir. Ancak Eski Rusya ve knezlikler dönemi için en görünür ortaklaşmanın çocukluğa bugün atfedilen birçok büyük anlatı unsurunun (anneliğin kutsanması, çocuğun masumiyeti, çocuk hoşgörülen kaprisleri ve şımarıklık vb.) birçok sınıfta karşılığını bulamamasıdır. Çocuk “[...] gelişmeye başladığı anla beraber, ayaklarının üzerinde durmasıyla ve çevresindekilerin sözlerini anlamaya başlamasıyla işlerin ucundan tutmaya başlar” (Ganina 2011, sf. 67). Bu durum söz konusu zamanlarda çocuğa bakışa dair önemli bir noktaya dikkat çekmekle beraber bir önceki bölümde Freud’un sınıflandırmasıyla ele alınan çocukluk evrelerinin uygarlıkla ilişki kurma basamakları içinde ele alındığında bazı bulgular edinilebilir. Freud’un kişisel bazda değerlendirdiği veriler, toplumsal bazda ele alındığında toplumsal bilinçdışına dair bilgi verebilirler. Olgunluğun geride bırakılan çocuklukla açıklanması (Ganina 2012, sf.

112) birey temelinde olduğu gibi toplum temelinde de ele alınabilir. Buradan yola çıkarak bir toplumun erken döneminde belli olgular tanımlanırken onların ilk ele alınışları ile günümüze gelen süreçteki tanımları arasında bağ olduğunu öne sürmek mümkündür. Başka bir deyişle, Rus halkının ilk topluluk ve devlet yapılarında çocuğu gördükleri yer çocuk fenomeninin tarihin farklı dönemlerinde ve bugünündeki görüntüsüyle ilişkilidir. Bu da özellikle çocukluğa dair ilk görünümünün önemini ortaya koyan bir ilişkidir.

Sınıfsal bazlı ayırım cinsiyetten de bağımsız değildir. Ayağa kalkıp çevresini anlamaya başladığı andan itibaren kendisine işgücü temelli bir yer çizilen çocuk Eski Rusya’da kız ya da erkek olmasına göre farklı işlere koşulur. İş çeşitliliği ve çocuğun işgücü temelli işlevselliği bakımından en büyük farklılıkların gözlemlendiği sınıf köylü sınıfıdır. Bu sınıfın diğerlerine göre daha kalabalık olması, ekonomideki payı gibi unsurlar bu farklılığı anlaşılır kılar. Dört ila beş yaşlarındaki bir köylü erkek çocuk ata binmeyi öğrenebilir, sürüyü suya götürebilir, babasına birtakım temel işlerde küçük yardımlarda bulunabilir (Ganina 2011, sf. 67), aynı çocuk yedi ila sekiz yaşlarında babasına ekin biçmek, odun dizmek gibi spesifik işlerde yardım etmeye başlar, ava çıkabilir, ekinleri saplarından ayırıp balyalayabilir, balık avlayabilir. On ila on üç yaşlarında kendi başına tarla sürebilirken, on dört yaşında orak, balta ve zinciri kullanır. On dört ila on sekiz yaşlarında ekim, biçim, mahsulün öğütülmesi, ormandan ağaç kesme, odun hazırlama işlerinin hepsini kendi başına yapabilecek hale gelir (68).

Aynı süreçte kız çocukları da ablalarına yardım etmeye, ev işlerine yavaş yavaş ortak koşılmaya başlarlar (67). Dokuz ila on yaşlarına geldiklerinde tarlada birtakım işlere yardımcı olurlar, ekinleri demetlerler, yün eğirebilirler, tarladan keten ya da kenevir sökebilirler. On ila on iki yaşlarına eriştiklerinde inek sağma, hamur yoğurma, su getirme, örgü örme gibi işlere koşuldukları gibi, çocukların bakımlarını üstlenip ev işlerinin hepsini yapabilir hale gelirler. On dört yaşlarında tarlayı tohumlamak, ot biçmek gibi faaliyetleri yaptıkları gibi çeyizlerini de hazırlarlar. Hem kızlar hem de erkekler on dört yaş sonrasında her açıdan birer yetişkin olarak kabul edilirler. Son dönemlerinde erkeklerin kızlara göre daha erken yaşlarda aileleri ve toplum tarafından daha özgür kılındıklarını söylemek mümkün olabilir (68).

Köylerde ikamet edip tarım ekonomisinin önemli faktörü olan serfler ya da obşçına mensuplarının ailelerinde çocuk bu şekilde konumlanırken şehirli zanaatkar sınıfında ise

çocuğun rolü değişmez ancak koşulduğu işler de bu kadar çeşitlilik göstermez. Bu çocuklar ellerinden iş gelmeye başlayan zamanlardan itibaren aile üyelerinin zanaatlerini öğrenmeye başlarlar (68). Bir başka deyişle ebeveynleriyle aralarında bir usta-çırak ilişkisi kuruludur.

Eski Rusya toplumunun bir başka sınıf temsili olan savaşçılar da zanaatçıların yaklaşımlarından çok da farklı olmayan bir yaklaşım benimserler. Bu noktada ebeveynlerce kurulan *dom molodyoji* gibi kurumlarda tecrübe aktarımı üzerinde şekillenen savaş eğitimi verilir (68). Bunu Eski Rusya'daki kurumsal eğitimin primitif bir örneği olarak görmek mümkündür.

Sınıflar arası ayrımın tarih içinde en keskin çizgilerle ayrılan dönemi olan Eski Rusya ve knezlikler döneminde en az mensubu olup iktidarı temsil etmesi dolayısıyla en güçlü sınıfın, yöneticilerin, yani knez ailelerinin durumu kızlar ve erkekler arasında farklılık gözetir. Erkek için bir ritüel özelliği de taşıyan ilk ata biniş seremonisi aynı zamanda çocuğun bakımının annesinin himayesinden babasınıninkine geçtiğinin göstergesidir (69). Kızlar her durumda annelerinin himayesindedirler, diğer taraftan yönetimde kadınların da söz sahibi olduğu dönemlerin gözlemlenmesi sınıflarda yukarılara çıkıldıkça kız erkek arasındaki ayrımın ortadan kalkmasa da azaldığını söylemek adına bir veri içerdiğini gösterir.

Çocuğun işgücüyle ilişkisi, onun bir unsuru oluşunun gündelik hayatın kanıksanan bir tezahürü olduğunun bir başka göstergesi çocuklara verilen isimlerdir (Adamoviç & Seryogina, 2025, sf. 115). Bu isimlere Pogonyaylo, Uşseysya gibileri örnek olarak gösterilebilir.

Çocukluk ve işgücüyle kurulan ilişkinin sınıfsal olduğunu vurguladığımız gibi cinsiyet ayrımının da sınıfsallıkla belirli ölçüde paralel olduğunu söyleyebiliriz. XV.yy'a kadar Rus toplumunda kızların on iki yaşına eriştiklerinde evlendirilebildikleri gözlemlenirken erkekler için bu yaş on beş ila on altıdır (70). Bununla beraber Kolesov'un ifadesinden yola çıkarak evlenmemiş erkeklerin hangi yaşta olurlarsa olsunlar çocuk sınıfında bir muameleye maruz kaldıkları da görülür (69). Evlilik bir noktada çocuklukla vedalaşmanın en açık göstergesiyken bu zamana kadar ebeveynlerin çocukları üzerinde mutlak bir otorite olduklarını da gözden kaçırmamak gereklidir.

Sınıf temelli, yaşlara ve işgücüne dahil edilme göre yapılan ayrımların işaret ettiği bir başka noktaysa biyolojik olgunluğun sosyal olgunlukla eş algılanıp bu doğrultuda değerlendirilmesidir. Bu durum ebeveynlerinin uğraşlarıyla çocukların hayatlarının örtüşmesini de bir noktada açıklar. Bu aşamada çocuklukla yetişkinlik arasında ayırım çok siliktir. Ancak tamamen de ortadan kalkmış değildir. Silik de olsa bu ayırıcı çizgiyi görünür kılan nesillerden ve halklardan bağımsız olarak her çocuk ve bir ölçüde yetişkinler için de buluşulan nokta oyunlardır. Çocuklar oyunları çoğunlukla anne babalarının işlerinin taklidi olarak kurgularlar (69). Bununla beraber bugünün bazı takım sporlarının ilk versiyonu kabul edilebilecek oyunlara da rastlanır. Örneğin *klyuşkivaniye* birçok yönüyle (kışın buzlu yüzeyde, yazın çimende oynanmasıyla) hokeyi çağrıştırırken *lapta* da beyzbolun dengi sayılabilir (Adamoviç & Seryogina 2025, sf. 124). Bunların haricinde çocukların zihninde tahakküm tabiiyet ilişkisini fiziksel güç üzerinden var eden oyunlar çoğunlukla savaş oyunlarıdır. Bu oyunlar erkek çocuklara hitap ederken kızların oyunlarının vazgeçilmez nesnesi bebeklerdir. Oyuncak bebekler kız çocuklarının bireysel ya da toplu oyunlarında en erken dönemden beri eşlikçi olmalarının yanısıra Eski Rusya’da ergenlikle ilgili bazı ritüellerde de görünürler. Guguğun Cenazesi adını taşıyan bu ritüel doğrultusunda kız çocukları oyuncak guguk kuşunu bir kutu içine yerleştirip akağaç koruluğuna gömerler. Ergenliğe adım attıklarının göstergesi niteliğindeki eylem çocukluktan bir ölçüde uzaklaşıp kadınlığa yaklaşmayı temsil eder (124).

Ebeveyn otoritesinin çocuklar üzerinde sadece baskı kuran yüzü oyuncağa para harcanması gerçeğiyle bir ölçüde yumuşar (Ganina 2011, sf. 69). Arkeolojik kazıların işaret ettiği bir gerçek oyuncakların özenle yapıldığı ve çeşitlilik arz ettikleridir (Adamoviç & Seryogina 2025, sf. 124). Oyunlar, oyuncaklar ve ebeveynlerin çocuklar üzerindeki mutlak otoritesi elbette Eski Rusya dönemine özgü değildir ancak önemli ölçüde kendisinden sonra gelen zamanlarla farklılaşan bu dönemi, kurduğu bu benzerlikle tüm duyarlılıklardan bağımsız olmadığını da ispatlar niteliktedir.

2.2. Çarlık ve Rus Aydınlanmasında Çocukluk

Eski Rusya ve knezlikler döneminde çocuğa dair en önemli çağrışımın işgücü oluşu en görünür özelliklerdence 18.yy itibariyle bu çağrışım yerini belli ölçüde eğitime bırakır. Eğitim I. Petro’nun reformlarından önce de Rusya’da kurumsallaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla özgün bir yazılı edebiyattan, Batı’nın sınırlarını çizdiği şekilde söz edemesek

de bir eğitim unsuru olan, okuma yazma öğretimi rehberi sayılacak *Bukvar* adı verilen alfabe kitapları bu dönemin eğitim çocuk ilişkisine dair ilk verileri sunar (Hellman 2013). Bu durum çocukluğun sınırlarının daha insaflı bir şekilde çizilmesinin önünü açacak bir değişiklik sayılsa da hâlâ çocukluk işgücüyle ilişkisinden tam anlamıyla sıyrılamamıştır.

Bir önceki alt başlıkta ele aldığımız dönemin kaynaklarını sözlü halk edebiyatı gelenekleri, domostroy adını taşıyan, ev içi düzen ve gündelik yaşamın işleyişi konusunda bilgiler içeren kılavuzlar, Rus Orta Çağının özgün türlerinde verilmiş eserleri iken bu dönemle beraber yine aynı türler kısmen kaynak oluşturmada etkili olurlar, ancak dönemin öne çıkan bir başka özelliği ise, Batı'yla kurulan ilişkiler dolayısıyla edebiyatın ve kurumsallaşan devlet yapısının hukuki metnlerinin çocuğun toplum içindeki konumuna dair veriler sağlamasıdır. Devletin başta ağır ve zorunlu ilişkiler aracılığıyla, sonrasında reformlar dolayısıyla hayli hızlı şekilde Batı'ya entegre olması çocukluk fenomenini de etkilemiştir.

Bu aşamada çarlık dönemi ve Romanov hanedanının iktidara gelişini kapsayan dönemlerde Eski Rusya'da çocuğun konumlandığı noktayla büyük farkların görülmediğini vurgulamak gerekir. Nitelikli birtakım farklar Rusya tarihinde birçok konuda görüldüğü üzere I. Petro dönemiyle gözlemlenmeye başlayacaktır. Bu dönemde hayata geçirilen reformların konusunu doğrudan oluşturmaları da çocuklar değişen toplum yapısıyla toplumun birçok yönünde gözlemlendiği gibi önemli ölçüde değişiklik gösterdiler. Sınıfsallık bu dönemde de belirleyici unsurken sınıfların gösterdiği çeşitlilik çocukluk fenomeninin gelişimine de etki etmiştir.

Dönemle özdeşleşen reformlardan çocuklarla en yakından ilgili olanı şüphesiz eğitim reformlarıdır. Bu dönemde eğitim kurumları önceki dönemle karşılaştırılamayacak ölçüde çeşitlenirken anlayışta çok da farklılaşmayan unsurlara rastlanmaktadır. Örneğin ruhban sınıfının çocukları ruhban eğitim kurumlarında eğitim görürlerken askerlerin çocukları askeri okullarda eğitim görürler, soylular için ayrı okullar açılmıştır, ancak hemen hemen her eğitim kurumunda *tsifirnaya škola* adı verilen, okuma-yazma ve matematik öğreten hazırlık sınıflarının varlığı gözetilmiştir (<https://old.bigenc.ru/text/5054236> - 01.05.2025).

Her ne kadar I. Petro döneminde rütbelere cetveli gibi belli birtakım kavramlar ortaya çıkmış olsa da Aydınlanma döneminin tüm dünyada estirdiği bireyi ve onun erdemlerini ön plana çıkaran havadan Rusya da nasibini almıştır (Aleksandrova 2003). Bunların yansımasının en parlak haliyle görüldüğü alanlar Batı'dan gelen birçok alışkanlıkla beraber gündelik hayatta sıkça kullanımına rastlanan hatıratlardır (36). Hatıratlar yaşamla senkronize bir şekilde tutulduklarından hemen hepsi çocuklukla başlar. Çocukluğun hatırat formunda yazılı metinlere aksetmesi çocukluğu daha önceki çağlardan farklı olarak ayrı dinamiklerle şekillenmiş ayrı bir alan olarak var etmiştir. Hatıratlar aynı zamanda çocuklukla ilgili birçok konuda varlığı hissedilen ancak gerçekliğe dökülemeyen birçok konuya da açıklık getirmişlerdir. Örneğin net bir halde sayılarla ifade edilmeyen çocuk ölümlerinin (her ne kadar yine istatistiksel netlikte olmasa bile) ne kadar çarpıcı bir oranda gerçekleştiği hatıratlarla görünür hale gelmiştir (37). Bu hatıratların ezici çoğunluğunun soylularca kaleme alındığı düşünüldüğünde oranın tüm nüfusa ve sınıflara yansıtılması durumunda karşılaştırılması muhtemele rakam kestirilebilir hale gelmiştir.

18.yy'ın diğer dönemlerle bir başka karşılaştırma unsurunun mutlak otoriteyi karşılayan ebeveynlerin bu sıfatı öğretmenlerle ya da eğitim kurumlarıyla paylaşmasıdır. Dönemin öğretmenleri okulların görevlileri de olsalar, soylular arasında en yerleşik enstitü olan ev eğitiminin farklı milliyetlerinden öğretmen ya da dadıları da olsalar disiplini gerek sözlü gerekse fiziksel şiddet içeren cezalarla sağladıkları yine hatıratlar aracılığıyla bugüne aktarılan bilgilerdendir (37).

Aynı zaman diliminde çocuklar ve eğitim arasındaki ilişkinin gücüne dair bir başka örneği yine I. Petro döneminde, öksüz ve yetim çocuklara dair uygulanan politikalarda görüyoruz. Her ne kadar bu dönemde sınıfsallık kanunlarla meşru bir zemine oturtulsa da aynı kanunlar öksüz ve yetim çocukların kapasiteleriyle orantılı eğitimden geçirilmelerini de güvence altına alıyordu (Selyutina 2014, sf. 154).

Her ne kadar çağrışımın yönü işgücünden eğitime kaymışsa da ele aldığımız zaman içinde çocukların emeğinin çocuk fenomeninin üzerine düşen gölgesinden tamamen arındırıldığını söylemek de mümkün değildir. Bu dönemde de çocuk işgücünden faydalandığı gibi bu, daha önceki zaman dilimlerinde olduğu gibi tarihsel, feodal yapı içinde zaman zaman tarım toplumunun gerektirdiği işlere geleneksel bir yaklaşımla değil,

yeni dönemin getirdiği sanayileşmenin koşullarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde çocuklar dönemin seri üretim anlayışının gereği fabrikalarda ve madenlerde çalıştırılmışlardır (Pogudina 2021).

Bu dönem içerisinde bir taraftan çocukluk özgün hüviyetini kazanmaya başlarken çocukluk fenomeninde karar verici ağırlığıyla sınıfsallık, bu sınıfların çeşitlenmesiyle daha girift bir yapıda kendini göstermeye başlamıştır.

2.3. 19.yy'da Çocukluk

XVIII.yy ile birlikte kendini hissettiren sanayileşme XIX.yya gelindiğinde Rus topraklarında hızlı bir şehirleşmeyi beraberinde getirir. Şehirler sınıfları daha görünür kılar, çeşitlenen sınıfların arasındaki gerilimler de önemli ölçüde edebiyata yansır. Bu yüzyılda çocukluk imgesinin inşa edildiği alanlar olarak çoğunlukla edebiyatı görmek tesadüfi değildir. Rus edebiyatının 19.yy'ı birçok akımı içinde barındırsa da bu yüzyıla önemli ölçüde damgayı realizm vurur.

Realizm kendini romanla var eder, çünkü roman sanayileşen şehirlerin çok sınıflı yapısını olay örgüsü içinde barındırabilir. Sanayi devriminin ve realizmin doğum yeri kabul edebileceğimiz Büyük Britanya ve İngiliz edebiyatı döneminin çocuk imgesini edebiyatı üzerinden inşa eder. Dickens gibi bu akımın bayraktarlığını yapan yazarların eserlerinde çocukların zaman zaman başkahraman olmaları tesadüfi değildir. Çünkü daha önceki zamanlarda gerek dünya kültüründe gerekse Rus kültüründe çocuğun varlığı gündelik yaşamın akışı içinde birer arka fon ayrıntısıysa artık çocuk ve gelecek arasındaki ilişki, ona dair fenomenin yaratılması ve bilincin oluşması çocuğu yeni dönemlerin baş aktörü haline getirir.

İngiliz edebiyatında Oliver Twist gibi çocuk kahramanlar sınıf çatışmasının ezilen bireyleri olarak görünürlerken Rus edebiyatında farklı sınıfların çocukları sınıf temsilinin önemli bir parçası haline gelirler. Çocuk edebiyattaki yansımasıyla kimi zaman Lev Tolstoy'un romanı Anna Karenina'da olduğu gibi vicdani bir yük olarak görülür kimi zamansa Fyodor Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler'inde olduğu gibi bir patolojinin farklı yansımaları.

XVIII.yy'ın ayırt edici kıldığı eğitim XIX.yy ile birlikte olağanlaşır. Her ne kadar bir sonraki yüzyıla birçok eksiğini taşımış olsa da eğitim kurumlarının fark edilir bir yaygınlığa erişmesi bu yüzyılda gerçekleşir. Cinsiyetler arası eşitsizlik hâlâ görünür noktadadır ancak kız çocuklarının ve kadınların eğitimi adına kendisine kadarki zamanla oranla bir sıçrama gerçekleşir. Bu durum çocuk imgesine ve çocukluk fenomenine daha eşit bir mesafeyle bakmayı, bu imgeyi bileşenleri üzerinden zenginleştirmeyi sağlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XX.YÜZYIL RUS EDEBİYATI ROMAN VE HİKAYELERİNDE ÇOCUK KARAKTERLERİN PSİKANALİZİ

3.1.Rus Edebiyatında Çocuk Kavramına Bakış

Rus edebiyatında çocuk kavramından bahsederken ilk olarak erken dönem Rusya tarihi dönemini (IX. Yüzyıldan XII. Yüzyıla, Kiev Rusyası ayrımına kadar olan süreyi) ele almamız gerekmektedir. Bu dönemi sözlü ifadelerin yer aldığı anlatıların öne çıktığı bir dönem olarak ifade edebiliriz. Çocuklar için yapılan anlatıların, toplumda sözlü anlatım şeklinde bir karşılığı bulunmaktadır. Buna örnek olarak ise sözlü halk hikayeleri gösterilebilir. Folklor halkların kültürel, dilsel ve toplumsal yapısının bütününe temsil etmektedir. Tekerlemeler, ninniler, masallar, halk lirikleri ve hatta sözlü mizahi anlatılar folklorun kapsamına girmektedir. Çocuklara anlatılan hikayelerin dilden dile aktarılan tekerlemeler, şarkılar, şiirler gibi sözlü anlatımın örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarasova & Minkina & Aksenova'nın çalışmasında geçtiği şekliyle Rusya'da çocuklara dair ilk yazılı edebiyat eserlerinin, 15. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (2014). Rus halkının sadece geleneklerden ve efsanelerden değil, aynı zamanda kitaplardan da öğrenilebilecek yerel olan birtakım bilgilere (tarih, dil, kültür) gösterilen ilgide de artış gözlemlenebilir. Bu dönemde çocuklar için yazılan ilk kitap 1491'de derlendi ve matbaa öncesi tekniklerle çoğaltıldı. Ünlü Rus diplomat Dmitri Gerasimov tarafından diğer dillerden o zamanın Rusçasına çevrildi. XVI. Yüzyılın ortalarında, matbaanın gelişiyi birlikte ülkede basım faaliyetleri artış göstermeye başladı. Bu durumun bir yansıması olarak da çocuklara dair yazılı edebiyat bu dönemde hız kazandı. Çocuklar için üretilen eserler başlangıçta onları geleceğe hazırlayan, önceki kuşakların bilgeliğiyle zenginleştirilmiş öğretici niteliğindeydi. Kiev Rusyası'nın Ortodoks

Hristiyanlığını kabulünden, bahsi geçen bu döneme kadar çocuklara dair yapılan yazılı ve sözlü eserler, dini bir öğreti olarak karşımıza çıkmaktadır. Azbuka (1578) adlı kitabın yazarı İvan Fedorov, Rus Ortodoks halkına adadığı Slav ders kitabı olan bu eserini, çocukların okuyabilmesi için bir derleme şeklinde bir araya getirmiştir.

Vologina'nın çalışmasında da Kiev Rusyası dönemi, bir öncekinin sonundan sorunsuz bir şekilde devam etmesi yönüyle ele alınmaktadır (2011). Çocuklara yönelik yapılan yazılı basımlar, zihinsel ve ahlaki gelişimi destekleyecek yöndedir. Ancak Kiev Rusyasına kadar çocuklar, ailelerle birlikte gerçekleştirdikleri okumaya yönelik folklor ve edebiyata yönelen eserlerin yazarlarıyla yetinmek zorunda kalacak kadar kısıtlı çalışmaya sahiptirler. Çocuklara yönelik yapılan yayınlarda muhatabını anlamada yeni bir aşamanın başlangıcını oluşturmada önemli bir dönem sayılabilir. Bu yüzyılda genel olarak yazarlar henüz ne çocuğa uyum sağlamaya çalışmakta ne de eserin tarzını değiştirme yoluna gitmektedirler.

XV. yüzyılda çocukluktan itibaren okuma yazma öğretilen okuryazar insanlara ihtiyaç duyulduğundan çocuk edebiyatını temellendirebilecek eserler ortaya koyulmaya başlandı (Moldosultanova,2015). Daha sonraları gerçekleştirilen edebiyat alanındaki reformlar, ansiklopedi niteliğindeki çocuk kitaplarını önemli ölçüde başka bir seviyeye aktardı. Her tarihsel dönemde, genç neslin gelişimi için çocuklara yönelik bir edebiyat anlayışına yönelme ihtiyacını doğmaktadır. Rus çocuk edebiyatında, XIX. yüzyıla kadar olan süreçte, genel hatlarıyla din ve folklorun temelinde oluşturulan bir yaklaşım bulunmaktadır. XX. yüzyılda profesyonel bir yaklaşımla çocuklara yönelik bir edebiyatın yaratılmasının temelini oluşturacak olan XIX. yüzyıl için, Rusya'da çocuk edebiyatının oluşumunun başlangıcı diyebiliriz.

Rus edebiyatının çocuk kavramına bakışının şekillenmesinde XIX. yüzyılda ortaya çıkan romantizm akımının folklor ile harmanlanmasının sonucunda eserlere katkı sağlamaktadır. Bu dönemde masal, şiir, hikayelerin yanı sıra çocukların hayatlarını konu alan kurgu eserler de yayınlandı. Shokhonova çalışmasında bu hareketin özelliklerini, bir yandan folklor ve halk yaşamına hitap etmesi, diğer yandan o zamanın ahlak kavramının açığa çıkması, anlatıda farklı katmanların bir tanımının bulunması olduğunu vurgulamaktadır (2020). Çocukluk dönemi, edebi eserlerde özel, derin bir dünya olarak gösterilmektedir. Yetişkinlerin dünyasına açılmadan önceki durak noktası olarak

tanımlanabilecek bu dönem, çocuk edebiyatında gerçekçiliğin gelişmesi ve psikolojinin derinleşmesi, daha hacimli ve çok yönlü bir çocukluk imajının yaratılmasına yol açtı. Çocukların karmaşık ve derin karakteri incelenerek iyiyle kötünün yüzleşmesinde kişiliğin oluşumunun ele alınmasının yanı sıra, çocuklara saygı ve güven gibi değerler eserlerde gösterilmektedir.

Jukovski yazdığı masallardaki evren ve Puşkin, Tolstoy gibi Rus Edebiyatının köklü yazarları da çocukluk döneminin ruhsal kısmına odaklanarak çocuk karakterlerinin içsel dünyasını ele aldılar. V. A. Jukovski'nin Orman Çarı, Çizmeli Kedi, Uyuyan Prenses² ve diğer eserlerinde de bu içsel yönü görmek mümkün olmaktadır. XVIII. Yüzyıla kadar olan süreçteki dinsel ve ahlak öğretilerinin yerini, çocuk karakterlerin içsel dünyasına odaklanmış bir kurguyla yapılandırılan eserler almaya başlamaktadır. Karakterlerin psikolojik yapılarının derinliklerine inerek okuyucu ile yazar arasındaki bağlam bir bütün haline gelmektedir.

XX. yüzyılın Rusya'sı kendi içindeki buhranları ve sosyal yapısındaki değişimleriyle karmaşık bir yapıdaydı. Yazar ve okuyucu arasındaki ilişki de bu karmaşıklıktan nasibini fazlasıyla aldı. Parti ve ideolojiye bağlı bir çocuk kimliği üzerinden yaratılan edebiyat, kendi içinde şiir, masal ve şarkılar gibi türleri bu anlayışla dayatmaktadır. Bu dayatma sonucunda dönemin yazarları buna uyum sağlamaya çalışmaktadır. Uyum sağlama dönemi birtakım değişiklikleri meydana getirmektedir. “Devrimden sonra Rus edebiyatında çocuk temasının ideolojik gelişimi köklü değişikliklere uğradı. Yeni bir hayatın sabahı, yeni oluşturulan sosyal ilişkilerin doğuşu (...) çocuklukla eş anlamlıydı. Yeni ideolojinin tanıdığı bir hak olarak çocuğa, yetişkinlerle eşit şartlarda kendisinin ve herkesin mutluluğu için savaşma, bunun sonucunda ölme fırsatı veriliyor” (Yakimova, 2015, s.4.).

“Sovyet gerçekliği, çocuğun bireyselliğini büyük ölçüde yerinden eden kolektivist bilince yönelik toplum yaşamına aktif katılımını talep etti. Şairlerin çocuklara yönelik eserlerinde toplumun, çocuk topluluklarının ve bireylerin gelişim dinamikleri izlenerek yaşa bağlı bir çocuk portresi, kahramanların ve zamanın sosyal bir portresi yaratılır, öykü türü harekete geçirilir” (Oktyabrskaya, 2017, s.66). Tüm bir dönemi sadece bu fikir doğrultusunda

² Jukovski'nin Çizmeli Kedi ve Uyuyan Prenses eserleri Charles Perrault'un aynı ismi taşıyan eserleriyle içerik bakımından ayrılmaktadır. Jukovski'nin eserleri biçim olarak da şiir formundadır.

eserler vermiş gibi kabul etmek adil olmayacaktır. Modernizm ve Sembolizm gibi yeni dönem akımlarında eserler vermiş Rus yazarlar, klasik Rus edebiyatı mirasçıları, resmi edebiyat çerçevesinin dışında kalanlar, kültür devrimi temsilcileri gibi kişilerin, çocuk kavramının ruhsal yönüne dikkat kesilmesiyle politik bir yaklaşımdansa daha bireysel, felsefi ve toplumsal yöne odaklanmayı seçtiği söylenebilir.

Zarubina & Nikitina'nın çalışmalarında ele aldıkları şekilde Rus edebiyatında çocukluk ve çocuk kavramı hem Rusya'da hem de yurt dışında araştırmacılar tarafından incelenirken çocuk imgelerinin koşulsuz ve tek düze bir yaklaşımla ele alınmadığı ifade edilmektedir (2023). Kötü ve zalim çocuklara dair yansımalar XX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle kurguyla beraber ele alınır hale gelmektedir. Vladimir Jeleznikov'un Çuçelo'su, Boris Vasilyev'in Muhteşem Altılı'sı gibi eserlerdeki kötü çocuk karakterleri bu duruma örnek gösterilebilir.

3.2.Boris Pasternak'ın Luvers'in Çocukluğu Adlı Eseri

Boris Leonidoviç Pasternak (1890-1960), Sovyet Rusya döneminin içinde yer alan "Luvers'in Çocukluğu" ve "Kız Kardeşim Benim Hayatım" gibi eserlerini yayınlamıştır. Yazarın 1917-1918 yılları arasında kaleme aldığı Luvers'in Çocukluğu ise 1922 yılında yayınlamıştır. Hikâye türündeki bu eser Jenya Luvers adlı küçük bir kız çocuğunun içinde bulunduğu ruh hali ve aile dinamiklerine odaklanmaktadır. Ayrıca eserde Jenya karakteri üzerinden bir çocuğun ölümüne dair ilk anıları, kadın bedenini tanımaya karşı ilk tecrübeleri, dadısıyla yaşadığı kötü deneyimler, anne- kız, baba-kız ilişkisi gibi farklı konulara değinilmektedir.

Konstantin Balmont, Jenya'nın üzerinden yansıtılan ruhsal tasvir ve psikolojik izlere dair ilgiyi "Boris Pasternak Hakkında: Hatıralar ve Düşünceler" adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: "Pasternak'ın hikayesine olan ilgi belki çocuksu bir psikolojide değil, büyük bir sevgi, sıcaklık ve dürüstlük dalgası ve bir tür iffetli açık sözlülükle, yazarın duygusal algılarıdır" (Balmont, 1989, s.192-193). Pasternak³ algılara dair düşüncelerini sanatın "algı organları" olarak ifade eder (2008). Duyu-algı, sanat üzerine düşünceleri ile büyümekte olan bir kızı duyumları, algıları ve duyguları aracılığıyla sunan "Luvers'in

³ Bu kısım Angela Livingstone'nun çevirisiyle "The Marsh of Gold: Pasternak's Writings on Inspiration and Creation" adıyla yayımlanan Pasternak'a ait düşünceler ve yazıların toplandığı bir derlemedir.

Çocukluğu" arasındaki bağlantılardan biridir. "Jenya'nın doğrudan algı ve izlenimlerden doğan anlayışı, geleneksel tanımların önce geldiği ve algı yoğunluğunu engellediği kişilerin deneyimiyle tezat oluşturuyor. Dolayısıyla hikâye bir tür bilmemenin ya da çok erken bilmemenin keşfidir ve Jenya dünyayı (...) sanki ilk kez görüp hisseder" (Pasternak,2008, s.74).

Bir diğer yandan Pasternak'ın şair kimliğinin eserlerinde şiirsel bir dünya ya da olay örgüsü kurduğu ifade edilebilir. Jolkovski'nin "Pasternak'ın Şiirsel Dünyasında Pencerenin Yeri" adlı çalışmasında bu temaların yazarın şiirsel dünyasının bileşenleri olarak görmemizi sağlayan gereklilikleri ve kriterleri temel yönleriyle belirtir (1978). Örneğin uyku teması Pasternak'ın eserlerinde en sık rastlanan temalardan biridir. Jenya karakterinin rüyaları üzerinden de bunu görme imkânı vardır. Jenya'nın rüyaları çocuk zihninin ruhsal durumunu nasıl ve ne şekilde yansıttığını görmemize yardımcı bir öge olacaktır.

3.2.1.Jenya Luvers Karakteri

Jenya hikâyenin başlarında 8-9 yaşlarındayken ilerleyen kısımlarında 12 yaşlarında bir kız çocuğudur. Jenya'nın kendisine yakın yaşlarda Sergey adında bir erkek kardeşi vardır. Sergey ve Jenya ailesinin ihmal ettiği iki çocuktur. Annesi depresif ve değişken kişiliği ile çocukların zihnindeki anne figürünün bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Babalarının sürekli iş seyahatleri ise Freud'un Totem ve Tabu'da sözünü ettiği "ölü" bir baba figürünü ortaya çıkarmaktadır.

"Çocuk odasındaki beyaz kutup ayısı, ufalanmış kocaman bir kasımpatıya benziyordu. "Jeneçka'nın odası" için yapılmış bir posttu. Bir dükkândan alınıp pazarlık edilmiş ve bir postacıyla gönderilmişti" (Pasternak, 2018, s.17). Ailesinin Jenya'nın odası için aldığı post bir kasımpatıya benzetilmekte. Kasımpatı birçok farklı anlama gelebilmektedir. Kasımpatıların ufalanmış bir yığına benzetilmesi çocuk karakterin ailesi ile olan masumiyet ve güven duygularının zedelenmesine dair yapılmış bir gönderme olduğu düşünülmektedir.

Jenya ağladı. Babası içeri girdi ve ona açıklama yaptı. Babasının açıklaması kısıydı: Bu Motovilikha.⁴ Yazıklar olsun sana! Ne kadar da büyük bir kızsın. Uyu! Kız hiçbir şey anlamadı ve bir damla gözyaşı yuttu. İhtiyacı olan tek şey, belirsiz Motovilikha'nın adını öğrenmekti (Pasternak, 2018, s.18).

Karanlıkta, odasının camından iyi kötü seçilen fabrikanın silueti küçük kızı korkutmuştur. Ağlayarak babasına durumu anlatma çabası içindedir. Arkadaşlarıyla kâğıt oyunları oynayan babasını çocuğun bu davranışı sinirlendirir. Babasının orada bulunan arkadaşlarının duyabileceği bir şekilde Jenya'yı azarlaması, çocuk karakter için küçük düşürücü bir hale gelmektedir. Çocukla iletişim kurmayı reddeden, azarlayan bir baba figürü, Jenya'nın düşüncelerinin dile getirilmeyecek kadar önemsiz olduğu izlenimini yaratmaktadır. Bu sebeple ilerleyen zamanlarda “Motovilikha'da olduğu gibi düşündüğü her şeyi söylemedi, en önemli, gerekli ve huzursuz şeyleri kendine sakladı” (Pasternak, 2018, s.18) ifadesinde de görüldüğü gibi çocuk karakterin düşüncelerini belirtmekten kaçınarak duygularını içine atmasına neden olacaktır.

Çocuklar doğduklarından beri babalarının yokluğuna o kadar alışmışlardı ki, birlikte nadiren yemek yemek ya da hiç yemek yememek onların gözünde babalığın özel bir dalı haline gelmişti. Ama gittikçe daha sık, tamamen boş, ciddiyetle terk edilmiş odalarda oynuyor, kavga ediyor, içiyor ve yiyorlardı. İngiliz kadının soğuk öğütleri, evi bir tür doğal elektrik gibi tutku ve ısrarın tatlı ağırlığıyla dolduran annelerinin varlığının yerini tutamıyordu (Pasternak, 2018, s.18-19).

Jenya'nın babası işlerinin yoğunluğundan çocuklarına zaman ayıramamaktadır. İşten arta kalan zamanlardaysa arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi tercih etmektedir. Çocukların gözünde babaları “ölü” baba konumundadır. Freud Totem ve Tabu'da nefretlerini bastırıp kendilerini nefret unsuru olan durumla özdeşleştirdikten sonra kişide açığa çıkan sevgi hissinin kaçınılmaz olduğuna değinmektedir. Pişmanlık hissinin baskın geldiği bir suçluluk duygusu ortaya çıktı. Totem ve Tabu'da Freud'un ifade ettiği gibi ölen baba, yaşayan babadan daha güçlü hale geldi (2001). Jenya için babası sadece bir zorunluluk ya da görev bilinciyle oradaydı. Yanlarında bulunduğu zamanlarda da çocuklar için herhangi bir samimiyet duygusunu gösteren davranışlar içinde değildi.

⁴ Motovilikha: Jenya'nın evlerinin yakınlarında bulunan bir fabrika.

Ama anneleri ikisini de utandırdı. Onları okşuyor, hediyelere boğuyor ve en istemedikleri anda onlarla saatler geçiriyordu; hak etmedikleri halde çocuksu vicdanlarını bunalttığı ve içgüdülerinin kendiliğinden onlara yağdırdığı sevgi dolu lakaplarda kendilerini tanımadıklarında, çoğu zaman ruhları olağandışı bir huzura kavuştuğunda, suçu içlerinde hissetmediklerinde, annelerini yabancılaşmış, dışlanmış ve sebepsiz yere öfkeli gördüler. Postacı göründü. Mektup annelerine götürüldü (Pasternak, 2018, s.20).

Annelerinin yokluğu ise babalarının yokluğundan farklıdır. Annesinin çocuklara karşı tavırları mütemadiyen değişkenlik gösterir. Ruhsal durumu stabil olmayan bir anne figürü karşımıza çıkar. Annesinin olmadığı her anı dadılarıyla paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Dadılarının sevgisiz ve soğuk tavırları çocuklardaki anneye duydukları özlemi arttırmaktadır. Bir taraftan annesinin sevecen tavrıyla karşılaşırken diğer bir yandan küçümseyici tavırlar, lakaplar takarak başkalarının yanında çocuklarıyla alay eden bir anne figürü vardır. Çocuklar bu değişen tavırlar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bilmemektedir. Suçu kendilerinde arama eğilimi doğmaktadır. Bu eğilimle birlikte gelen suçluluk duygusunun ise tamamen üst benlikten kaynaklandığı söylenebilir. Toplumsal yapı ve yakın çevreden görülen birtakım değerler ya da davranışların bütünüyle çocuklarda yer edinmeye başladığı ifade edilebilir. Bu içselleştirmeyi yaptıklarındaysa annelerini bütüncül bir öfke içinde görmektedirler.

Başlarda ağlıyorlardı, sonraları özellikle sert bir patlamadan sonra korktular. Yıllar geçtikçe daha köklü bir gizli hoşnutsuzluğa dönüştü. Ebeveynlerden çocuklara gelen her şey, farkında olmadan dışarıdan geliyordu. Onlardan değil dışsal bir nedenden kaynaklanıyordu ve olduğu gibi uzak bir etki yayıyordu. Her zaman öyleydi. (Pasternak, 2018, s.20-21).

Başlarda ağlayabilmeleri çocukların bir şekilde üzüntülerini yaşayabildiklerini gösterir, ama bir süreden sonra kabullenme ve korku gibi duygular Jenya ve kardeşi Sergey'in merkezinde yer almıştır. "Dışarıdan geliyordu" (Pasternak, 2018, s.21) ifadesiyle kastedilen toplumsal normların yarattığı baskılar ve yargılardır. Ebeveynlerin çevrelerinden gördükleri tepkiler, bir birey olarak kendi sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken evde manevi olarak zarar gören bir çocuk figürünü göz ardı etmelerine neden olmaktadır. Kendi içlerinde yaşadıkları ruhsal buhranları doğrudan ya da dolaylı yollardan çocuklarına aktardıkları ifade edilebilir. Bu durumda da çocuklar ailelerine karşı soğukluk hissetmekte ve yabancılaşmaktadırlar.

Bu arada bütün varlıkları ürperdi ve dolandı. Evdeyken ebeveynlerinin onlara karşı tutumuyla kafaları karıştı; tam olarak eve gelmediklerinde değil ama eve döndüklerinde. Babasının nadiren yaptığı şakalar genellikle zayıf kalıyor ve her zaman isabetli olmuyordu. Bunu hissediyordu ve çocukların da bunu fark ettiğini düşünüyordu. Yüzünden hüznü bir utanç ifadesi hiç eksik olmazdı (Pasternak, 2018, s.19).

Annenin babayla ilişkilerindeki sorunlarını ifade etmek, çocuklarda yarattığı yabancılaşma hissini gösterebilmek adına önem arz etmektedir. Sağlıksız ruh hali ve iletişimsizlik içindeki ebeveynlere sahip çocuklar olan Jenya ve Sergey için annelerindeki ani değişimler yabancılaşma hissini oluşturan ana nedendir. Anneyle karşılaştırıldığında baba, çocuklarıyla arasındaki yabancılaşma durumunun bilincindedir. Anne ise eşiyle yaşadığı sorunları yaşamının merkezine yerleştirdiğinden çocuklarına gösterdiği değişken ruh halinin farkına varamamaktadır.

Sinirlendiğinde bütünüyle yabancı bir insan haline geldi, tamamen yabancı ve tam da kendini kaybettiği anda bir yabancı dokunamazdı. Çocuklar da ona asla karşılık vermediler. Ama belli bir zamandan sonra çocukların gözlerinde sessizce duran eleştiri onu yakaladı. Bunu fark etmedi. Savunmasız, tanınmaz ve zavallı olan bu baba, korkutucu, sinirli babanın aksine yabancıydı (...) Kızına daha çok, oğluna daha az dokundu. (Pasternak, 2018, s.20).

Baba özellikle de çocuklar arasında Jenya için hassas bir noktadadır. Erkek kardeş, Sergey'e nazaran Jenya karakterinin babasıyla kötü ilişkisinin daha derin olduğu açıkça görülmektedir. Babasının kızgın ve umursamaz tavırlarından olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Jenya'nın babasına "yabancı" kalışı vurgulanmaktadır. Babasının ölü bir baba figürünün yanı sıra bir yabancı oluşunu sağlayan şey öfkesidir. Öfkelendiğinde başka birisi olarak gördükleri babaları artık baba konumunu çocuklar için çoktan terk etmiştir. Babalarını yabancı görmelerindeki bir diğer neden ise sevginin fiziksel yollarla gösterilmemesidir. Bu yüzden bir yabancı nasıl dokunamazsa babaları da o yabancılıktan nasibini almaktadır. "Baba işlevinin olumsuzlama rolü üzerinden çocuk, önce (...) annenin eksik olduğunu görerek bunu anlamlandırarak simgeler üzerinden yorum yapmaya çalışır. (...) İmgesel babanın ise çocuğun ilgisine göre şekillenen ve annenin baba hakkındaki konuşmaları üzerinden hayal edilen bir figür olduğunu belirtmiştir" (Yaka, 2021, s.203).

“S. Freud'un teorisinin temel ilkesinde kişiliğin gelişiminde biyolojik ve sosyokültürel faktörler önemlidir. Ebeveynler, çocuğun sosyalleşmesinin birincil aktörleri olarak hareket eden, sosyokültürel faktörün etkisinde kalan aracı halkadır. Süper egonun oluşumu ebeveynler olmadan mümkün değildir. Freud'un belirttiği gibi suçluluk duygusunu sahneye çıkaran şey bu otoritenin ortaya çıkışıdır” (Kulikovskaya,2017, s. 737). Jenya karakterinde suçluluk duygusunun ortaya çıkmasında bu aracı halkanın etkisi görülmektedir. Çocuk karakter için otorite kaynağı anne- baba figüründen çok dadı üzerinden yaratılmaktadır. Anne ve babanın eksikliği bu kısımda görülmektedir. Aracı halkanın eksik olması gibi durumlarda sosyal açıdan gerileme yaratabileceği söylenebilir.

Ve bu yıllar kuşku ve yalnızlık, günahkârlık ve Fransızca'da "Hristiyanlık" olarak adlandırılacak bir şey olduğu için, ki zaten buna tamamen Hristiyanlık demek mümkün değildi, bazen ona ahlaksızlığı ve pişmanlık duymaması nedeniyle daha iyi olamayacağı ve olmaması gerek gibi geliyordu (Pasternak, 2018, s.18).

Çocuk karakter kendini yalnız hissetmektedir. Kısıtlı bir çevrede, dolaysız bir iletişim içerisinde olabileceği kişi sayısı yok denilecek kadar azdır. Sergey dışında çevresinde kendi yaşlarında neredeyse kimse yoktur. Jenya'nın kardeşi Sergey ile de derin bağları olduğu söylenemez. Tüm bunların sonucunda Jenya'nın ailesiyle dengesiz ilişkisi çocuk karakteri içsel bir dönüşe itmiştir. Jenya'nın bu içsel arayışta din kavramına tamamen bireysel baktığı ifade edilebilir. Bir diğer açıdan dadısıyla yaşadığı kötü deneyimler, onun Hristiyanlık inancına bakışını şekillendiren temel neden olmaktadır. Bunlardan birisi kendini ahlaksız ve günahkâr gibi kavramlara ait olduğunu hissetmesidir. Bu da içinde hiç geçmeyen bir suçluluk duygusu geliştirmiştir. Bir diğer yandan da kendini bu günahı arındırmak düşüncesiyle içinde bir inanç ve Tanrı'yı arama ihtiyacı doğmuştur.

Jenya dayaktan, bağırsık çağırıştan ve kızgınlıktan ağlıyordu. Fransız kadının kendisinden şüphelendiği şey konusunda masum olduğunu düşünüyordu ama arkasında şüphelerinden çok daha kötü bir şey olduğunu biliyordu, bunu hissediyordu. Durgun ve eziyet verici bu telkin, her şeyin anlamını kızıdan saklayan ve bir suçlu gibi davranarak onu bu kanamada mide bulandırıcı, iğrenç bir kötülük olduğuna inandıran bir organizmanın eseri idi. Ne o ne de Fransız kadın zilin çaldığını duydu. Çıkan kargaşada (...) anne içeri girdiğinde artık çok geçti. Kızını gözyaşları içinde buldu (Pasternak, 2018, s.24).

Kız çocukları için menstrüasyon dönemin genellikle on ile on dört yaş aralığında başlar. Bir kız çocuk olarak Jenya'nın bu yaş aralığının doğal bir döngüsü olarak menstrüasyon dönemi başlamıştır. Dadısının bu konuyu ayıp, günah gibi toplumsal birtakım ahlak yargılarıyla ele alması, bir çocuk olan Jenya için travmatik kabul edilebilir. Dadısının kendisine gösterdiği aşırı tepki ve Jenya'ya uyguladığı şiddet sonucunda kadınlar için normal bir durumu ayıp, günah ya da saklanması gereken bir olgu gibi görmesine neden olacaktır. Dadısının çocuğa karşı tavrının psikolojik temellerinin altında dini öğretiler yatmaktadır. Dadısına kendi çocukluğunda menstrüasyon döneminde bir kadının vücudunun “kirli”, “günahkâr” olduğu öğretilerle büyütülmüş olması muhtemeldir.

Hristiyanlık ve Musevilik inancında geçtiği şekliyle “Âdet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Âdet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır” (Levililer, 15:19-21). Hristiyanlıkta ise “Matta 9: 20-22 ve Luka 8: 43-48 ayetlerinden anlaşılacağı üzere, adet gördüğü dönemde dokunduğu her şeyi kirleten kadın imgesinin yanında 12 yıldır kanayan ve buna çare bulamayan kadını iyileştiren İsa Mesih anlatılmaktadır” (Hepşen, 2010, s.74.) Tüm bu dini ifadelerin ışığında, toplumsal yapının şekillendiği bir beden ve günah anlayışıyla Jenya'nın ilk kez tecrübe ettiği olay üzerinden dadısı istemeden de olsa içinde bulunduğu toplumun normlarına göre, kıza dokunduğunda kirlendiği algısıyla öfkelenerek küçük kıza şiddet gösterdiği ifade edilebilir.

Annesi sözünü bitirmesine izin vermedi -dehşeti gizleyemezdi, henüz on üç yaşında bile değildi. - Jenya, sen? Tanrım, bu da nereden çıktı! Jenya gerçeği söyle, daha kötü olacak! - Bayan Luvers "Bu şeyle" dedi ve "bu şeyi" tutup havada salladı. - Anne, matmazele inanma, ben asla... -Ve gözyaşlarına boğuldu. Ama annesi bu ağlamada, ağlamada olmayan öfkeli notalar duydu ve kendini suçlu hissetti, içten içe dehşete kapıldı (Pasternak, 2018, s.25).

Dadısının bu kadar şaşırmasının temel sebebi, tamamen toplumsal önyargılar ve bilgisizlik ile katı kurallar ve doğruluğu olmayan dogmatik fikirlerle yetiştirilmesidir. Jenya'nın annesi ise kızının toplumsal olarak baskılanan bir durumu bu kadar kötü bir şekilde tecrübe etmesini dehşet verici bulmuştur. Jenya'nın annesi küçük kızın ihtiyacı

olduğu zamanlarda yanında olmaması ve bu durumun travmatik bir hale getirilmesinde kendisini suçlu hissetmektedir. Kızının öfkeden değil korkudan ağlaması, annesinin üzüldüğü noktadır. Çünkü öfke bir çocuk için bile olsa maruz kalınan bir duruma karşı gelme tepkisidir. Çocuk karakterin sadece korku içinde ağlaması annesini endişelendiren bir davranıştır. Jenya ise annesini suçsuz olduğuna inandırmaya çalışırken büyük bir korku içerisinde olduğu görülmektedir.

Ertesi sabah annesi ona böyle durumlarda ne yapması gerektiğini ve bunun bir şey olmadığını, korkmasına gerek olmadığını, bunun birden fazla kez olacağını söyledi. Hiçbir isim vermedi ve ona hiçbir şey açıklamadı, ancak konuyu artık kızıyla kendisinin ele alacağını, çünkü kızının bir daha gitmeyeceğini ekledi (Pasternak, 2018, s.26-27).

Annesinin küçük kıza karşı bu tutumu durumu kendi içinde de çözmeye çalıştığını gösterir. Bunun sonucunda şaşırarak ya da kızarak, Jenya'ya karşı duyduğu suçluluk hissiyle, ertesi sabah kızına bu durumun normal olduğunu ve bu tarz bir durumda ne yapması gerektiğini bir yetişkin ve anne rolünü üstlenerek gerçekleştirmektedir. Anne figürünü çocuk karakter için belki de ilk kez konumlandığı yerden farklı bir karakterde görmekteyiz.

3.3. Maksim Gorki'nin Çocukluğum Adlı Eseri

Maksim Gorki'nin (Aleksey Maksimoviç Peşkov 1868-1936) 1913 yılında kaleme aldığı “Çocukluğum” eseri otobiyografik esintiler taşımaktadır. Psikanalitik yaklaşım ya da Psikanalitik edebiyat eleştirisi olarak karşımıza çıkan çalışmaların bir kısmında geçtiği şekliyle bu çalışmada, yazar odaklı bir inceleme yer almamaktadır. Çalışma süresince eserin bu yönüne odaklanılmayacaktır. Odak noktasında çocuk karakter Aleksey bulunmaktadır. Bu eseri ele alırken temel nokta çocuk karakter Aleksey'in yaşamını etkileyen dönemleri Psikanalitik bir bakış açısıyla ele almaktır.

Eserin yazıldığı 1905-1907 yılları arasında Çarlık Rusya için buhranlı geçen bu dönemlerde yaşamını sürdüren orta kesim sayılabilecek bir ailenin yaşantısı görülmektedir. Aleksey 9-10 yaş aralığında bir çocuk karakterdir. Aleksey karakteri için “Anne” figürü ile yaşadığı özdeşleşme sorunu önem arz etmektedir. Büyükannesi ve büyükbabasıyla bir yaşam sürdürmek zorunda kalan Aleksey için “terk edilme, ayrılık”

kaygısı ve büyükbabasının “şiddet” eğiliminin Aleksey’de yarattığı travmayı gözler önüne sermektedir.

Bir diğer açıdan eserin toplumsal yönü de dikkat çekmektedir. Dönemi ele alırken aile-toplumsal ilişkilerin bireysel ilişkilere olan yansımaları gözlemlene imkânı elde edilmektedir. Dayısıyla büyükbabası arasındaki maddi sorunların aileye yansımaları, baba-kız, anne- oğul ve torun gibi ailenin tüm bireylerini etkilediği görülmektedir. Tüm bu olayların ışığında çocuk karakterin ruhsal ve sosyal yaşantısına yansımaları bulunmaktadır.

3.3.1. Aleksey Karakteri

Aleksey karakterinde çocukluğunun erken döneminde, baba figürünün eksikliğinin bir sonucu olarak aile bağlarındaki temel yapıdan biri olan babalığa dair bir yıkım mevcuttur. Birinci derece yakınıni kaybetmek, baba figürünün erken yaşta bir çocuk için psikolojik ve ruhsal olarak etkileri nedir sorusunu akla getirmektedir. Garber’in çalışmasında ele aldığı haliyle bir çocuk için ölüm kavramı kendi içinde değişken bir yapıdadır. Çocukların bir ebeveynin ölümünün yasını tutması geniş bir yelpazeye yayılabilmektedir. Bazı çocuklar bilişsel gelişimi bu sürece uyum sağlayabilecek durumdayken bazıları için bu mümkün olmayabilir (2008). Yaş, sosyal çevre, dini değerler gibi birçok faktöre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Aleksey 9-10 yaşlarında bir çocuktur. Yaşı itibarıyla ölüm kavramına karşı algıları, diğer yaş gruplarına göre kaybı algılayabilecek durumda olduğu ifade edilebilir.

Aleksey, babasının kaybı sonrasında büyük bir boşluk hissi içindedir. Bu durumun bir sonucu olarak Aleksey’in zihninde anne ve baba ilişkisine bakış açısında zedelenmeler meydana gelmektedir. Jones’in çalışmasında da geçtiği şekilde baba figürü bir erkek çocuk için kişiliğin oluşum ve gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır (2005). Bu yapının sarsılmasıyla aile kavramına karşı bakış açısı değişime uğramaktadır. Bir diğer yandan anne ve baba figürünün kendi içlerindeki dengesizlik, alışlagelen konfor alanından çıkılmasıyla anne figüründe yarattığı duygusal tahribat, Aleksey için de bir ayna görevi görerek duygusal ve ruhsal yapısının olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Doğrudan etkilenen anne figürü dolaylı yoldan etkilediği Aleksey için anne- baba ve hatta aile figürü zihninde bir yıkıma sebep olur.

Anneme üzüliyordum. Onun gözyaşları, çığlıkları içimi endişeli bir duyguyla doldurmuştu. Onu ilk kez böyle görüyordum. Her zaman sertti, az konuşurdu; gözümde bir at gibi tertemiz, düzgün, büyüktü. Sağlam bir bedeni, çok güçlü elleri vardı. Ama şimdi hiç de hoş olmayan bir biçimde şiş, dağınıktı (Gorki,2022, s. 12).

Annesinin ruhsal olarak depresif bir ruh haline bürünmesi sonucunda Aleksey ve kardeşinin manevi ihtiyaçlarına farkında olmadan da olsa karşılık verememektedir. Anne figürünün değişen imgesi çocuğun gözünde birden fazla anlam kazanmasına yol açacaktır. Koruyucu ve güven duygusunu bir bağ olarak işleyen anne kavramı, bu bağın eksik ya da hiç işleyememesi sonucunda çocuk için güven duygusunun zedelenmesine sebep olabilir. Aleksey için güven veren anne figürü güçlü bir beden ve sağlam bir duruş ile karakterize edilmiş durumdadır. Bu imajın yıkılmasıyla, annesi gözünde kendi ifade ettiği şekliyle de “dağınık” bir haldedir. Lacan’ın Diğer Ötekiye (From an Other To The Other) (2023) adlı kitabında Öteki olarak adlandırdığı durumda, bir çocuğun ilk ötekisi annesidir. Öteki, kişinin hayatında kuracağı tüm bağlarda önem kazanan bir unsurdur. Ötekinin aksaması yani anne ve çocuk arasındaki bağ sarsılmaya başlarsa, hayatında ileriye dönük bir güvensizlik ve bağ kuramama sorunları meydana gelecektir. Kendi benliklerini geliştirmek için bu bağ bir çocukta önem arz etmektedir. Aleksey için annenin yokluğu bedenen değil manevi olarak bir yokluktur.

İlerleyen aşamada annelik bağına büyükannesiyle kurması nedeniyle Aleksey için anne figürünün yerini büyükannesi almaktadır. Aleksey’in her açıdan duygusal bağ kurduğu kişi büyükannesidir. Annesinin onda yarattığı tahribatı, büyükannesi onarma görevini üstlenmek zorunda kalmaktadır. Büyükannesinden tam anlamıyla bir “anne” figürünün davranışlarını bekleyen, buna şartlanmak zorunda kalan Aleksey için bu şartlanma sonucunda yaşayabileceği hayal kırıklıkları kaçınılmaz olacaktır. Çünkü bağ eksik ya da doğru kurulamamıştır.

Onu tanıyana kadar karanlığa saklanmış, uyuyor gibiydim; ama o hayatıma girmiş, beni uyandırmış, aydınlığa çıkarmış, çevremde her şeyi kopmaz bir iplikle birbirine bağlamış, rengarenk bir dantelle sarmış ve bir anda hayat arkadaşım, yüreğime en yakın, en anlayışlı, değerli dostum oluvermişti. Onun dünyaya olan bu içten, çıkar gözetmeyen sevgisi bana hayatın zorluklarına karşı koyma gücü kazandırmıştı (Gorki, 2022, s.19).

Annesini tamamen bir yabancı gibi algılamaya başlayan Aleksey için büyükannesi hayatını renklendiren ve olumsuz tüm duygulardan arınmasını sağlayan kişi haline gelmektedir. Bu görevi annesinden alarak büyükannesine bilinçsiz bir şekilde vermektedir. Annesinin sevgisi onun için artık eski saflığında değildir. Büyükannesinin sevgisini, annesinden boşalan yeri dolduran samimi duygularla ikame etmektedir. Bu boşluk hissi dolmuş gibi görünse de zamanla ona sunulan bu koşulsuz sevgi, annesi ile arasında olan ilişkinin yerini alamayacağı için yabancılık çekmeye başlamaktadır.

Büyüklerden de küçüklerden de hoşlanmamıştım. Aralarında yabancı hissediyordum kendimi; büyükannem bile sanki canlılığını yitirmiş, benden uzaklaşmıştı. Özellikle dedemden hiç hazetmemiştim. Daha ilk anda düşman olarak algılamıştım onu... Dedemin evi herkesin herkesle karşılıklı düşmanlığının yakıcı dumanıyla doluydu. Bu duman büyükleri bile zehirliyordu, çocuklar bile buna birebir katılıyorlardı (Gorki, 2022, s. 23-25).

Ben gördüklerime inanamıyordum. Sobanın önündeki sedirde yarı ölü gibi oturuyordum. Dedem benim yanımda ilk kez vuruyordu büyükanneme ve çok iğrenç bir şeydi bu; dedemin kabullenemeyeceğim, içimi parçalayan bambaşka bir özelliğini açıyordu bana (Gorki,2022, s.99).

Aleksey'in dedesiyle olan ilişkisi temel olarak sorundur. Dedesinin despot ve katı kuralları, ani öfke patlamaları ve şiddete eğilimi Aleksey'in huzursuz ve güvensiz bir ortamda hissetmesine ve aile kavramına yabancılaşmasına yol açmaktadır. Sadece Aleksey değil, diğer çocukların da bu durumdan etkilendiği göze çarpmaktadır.

“Gördüm döverlerken. Ama, burada dayılarım çocukların alınına, ensesine vurduğunda çocuklar bunu pek olağan karşılıyor, yalnızca acıyan yerlerini ovuşturuyorlar, oysa hiç kimsenin küçük çocuklara vurduğunu görmemişim. Zaman zaman soruyordum onlara: Acıyor mu? Her zaman kahramanca cevap veriyorlardı: “Hayır, hiç acımıyor!” (Gorki,2022, s.30).

Aleksey anne babasının şiddetine maruz kalmamıştır. Çocukların şiddet karşısında takındığı tavırlardan birisi saldırgan tavırlarla karşılık vermektir. Bir diğer yansıması ise kabullenmek zorunda kalarak sinmektir. Aleksey, diğer çocukların bu şiddete “içine kapanarak” bir karşılık verdiğini görmektedir. Bu duruma şaşırmış olmasının temel nedeni ise şiddetin Aleksey için eyleme geçmiş bir karşılığının bulunmamasıdır.

Dedesine karşı öfkesi, bireysel olarak kendini koruma içgüdüleriyle kuşandığı bir zırh haline gelmektedir. Dede figürünün Aleksey'e şiddet uygulaması güven duygusunun sarsılmasına yol açmaktadır. “Öteki'nin yıkımı olarak tanımladığımız şiddet, bambaşka bir yapıya bürünen, değişen sosyal söylemde öznenin içinde bulunduğu gerginliği, ıstırabı ya da yoksunluğu ifade edişinin biçimlerinden yalnızca birisidir” (Soysal,2007, s.9).

Hasta olduğum günler hayatımın en muazzam günleriydi. O günler süresince sanırım çok büyüdüm, çok önemli bir şeyi hissettim... En çok, annem ile büyükannemin tartışmaları etkiliyordu beni: Daracık odada iri, esmer büyükannem, annemin üzerine yürümüş; köşeye, ikonaların yanına çekmişti onu ve homurdanmıştı: Neden çekip almadın çocuğu? –Korktum. Yaşamak istemediği bu evden ayrılmasına engel bendim. Bu çok ağırdı benim için. Kısa bir süre sonra annem gerçekten gitti evden. Bir yerlere gitti, orada kaldı (Gorki, 2022, s.36-37).

Aleksey terk edilme korkusuyla birlikte gelen bir kaygı yaşamaktadır. “Ayrılık kaygısı anneye çocuk arasındaki biyolojik birlik evresine, sevgi yitimi korkusu sabit nesne ilişkilerine, suçluluk duygusu üstben oluşumun evresine denk düşer. Ortalama düzeyde bir kaygıyı bile katlanılmaz bulan çocukların diğerlerine oranla, nevrotik bozukluklar yaşamaları daha muhtemeldir” (Freud,2020). Bu durumda da duygularını baskılamak zorunda kalmasına yol açmaktadır. Zamanla içsel tüm tedirginlikleri, kaygıları dışa yansıtmaya başlamaktadır.

Aleksey, ailesiyle arasında yaşanan tüm olaylarda suçu kendinde arama yolunu seçmiştir. Annesinin yaşadığı sorunlara onun sebep olduğu ve tüm bunlar karşı tarafı bir yük altında bırakıyormuş gibi hissetmesine neden olmaktadır. Aleksey'in yaşadığı bu suçluluk duygusu üst benlikte yer almaktadır. Aleksey, annesi ile özdeşleşme yoluna gitmektedir aslında. Suçu kendi üstüne alarak tüm bu kaybetmeme korkusuyla özdeşleşme ihtiyacı duymaktadır. Bu durum da açıkça görüldüğü haliyle çocuk karaktere ağır gelmektedir. “Freud çocukların cezadan kaçınmak, kaygıyı azaltmak ve aynı zamanda ebeveynlerinin şefkatini kaybetmemek için onlarla özdeşleştiğini, ebeveynlerinin doğru ve yanlışlarını içselleştirdiğini belirtir. Böylece çocuklarda kişiliğin ahlaki boyutu olan süper ego oluşmaktadır” (Haspolat,2022, s.4).

Annesinin evi terk etmesi çocuk karakter için travmaya neden olabilir. Yaşamının kalan süresinde terk edilme korkusuyla başa çıkmak zorunda kalabilir. Bu durumun bir sonucu

olarak da insanlara karşı duyduğu güven duygusu zedelenebilir. Bir diğer açıdan Aleksey, annesinin evi terk etmesiyle büyükbabası ve büyükannesinin himayesi altında, onların çizdikleri koşullarda yaşamaya zorlanmaktadır. Büyükannesi, onun için bir örnek ve koruyucu görevindedir.

Aleksey hayatının farklı dönemlerinde farklı kişilerin şiddetine maruz kalır. Büyükbabasından gördüğü fiziksel şiddeti, annesinin ikinci evliliğini yapacağı üvey babasının devam ettireceği bir döngü haline gelecektir. Şiddetin onda yarattığı etki saldırganlık olacaktır. Duygularını ifade etme yöntemi olarak öfke ve agresyon ifade eder hale gelir. Şiddete tepkisi agresyon olarak karşılık bulur.

Babalığımın anneme vurduğunu duydum. Koşup odaya daldım. Annemin dirseklerini bir sandalyeye dayanmış, dizlerinin üzerine çökmüş, başını geri atmış, göğsü önde, hırıltılı sesler çıkardığını, gözlerinde korkunç parlak bir ışıkla bakındığını gördüm. Babalığım ise (...) annemin bacağını tekmeliyordu. Masadan babamın ölümünden sonra annemden kalan tek şeyi... ekmek bıçağını kaptığım gibi var gücümle babalığımın böğrüne sapladım (Gorki, 2022, s.250).

Aleksey için babasının henüz erken yaşta kaybıyla, babasıyla yaşayamadığı sağlıklı bir özdeşleşme durumu belki de Aleksey'in üvey babasıyla da sağlıklı bir ilişki kuramamasına neden olmuş olabilir. Annesinin terk etmesiyle güveni zedelense de ilişkileri telafi etme şansı aileye sonradan dahil olan ikinci bir erkek, diğer bir deyişle aynı cinsten bir rakip ile gerileme sürecine girmektedir. Üvey baba Aleksey için bir rakip haline gelmektedir. Erkek çocuk için anne ilk aşk olarak da ifade edilmektedir. Bu dönemlerde baba ile paylaşılamayan anne figürü dikkat çekmektedir. Özdeşleşme yolu ile çözüme kavuşan bu durum, Aleksey için sağlıklı ilerlemeyen bir temelde olduğu için üvey baba ile içinde bulunulan hali daha da karmaşıklaşmaktadır.

Şiddetin bir başka sonucu Aleksey'in içindeki nefret duygusunun tetiklenmesidir. “Nefretin güçlü rasyonalizasyonları ve buna karşılık gelen ego ve süper ego işleyişindeki çarpıklıkları içeren karakteristik bir sabitleme ile ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Nefret, nesneye yönelik çeşitli tepki eğilimlerinin merkezi öfke tutumuna uygun olarak düzenlendiği daha karmaşık bir duyguyu çağrıştırmaktadır” (Menninger,2007, s.119). Bilinç altında yer alan ile bilinçte yer alan kısımdaki davranışların karmaşasına yol açmaktadır. Aleksey farkında olmasa da davranışlarının sebebi, bastırmak zorunda

kaldığı tüm duygu ve yaşadığı travmalar, davranışlarını bilinçsiz bir şekilde etkilemeye ve yönlendirmeye başlamaktadır.

Birkaç gün okula gitmedim. Bu arada üvey baba yaptığım kahramanlığı iş arkadaşlarına, onlar da çocuklarına anlatmış olacak, bu çocuklardan biri haberi okula taşımış olacak, okula döndüğümde, yeni bir lakapla karşılamışlardı beni: “Hırsız”. Anlatmaya çalıştım bunu onlara, inanan olmadı, o zaman eve döndüm, anneme bir daha okula gitmeyeceğimi söyledim. (Gorki,2022, s.248)

Aleksey’in annesinin cüzdanından habersiz para alması sonucunda annesinden dayak yemesi Aleksey için yaptığı yanlış fark etmesi bir yana, bu olayın üvey babasının yanında yaşanmasına içerlemektedir. Üvey babasının bu alaycı tutumu, Aleksey’in okula karşı cephe almasına neden olmuştur. Suçlayıcı yaklaşımı ve durumu diğer çocukların babalarıyla alay ederek Aleksey’i küçük düşürecek şekilde anlatması güvenliğini zedelemiştir. Bir açıdan üvey babası Aleksey’i duygusal anlamda istismar etmektedir. Bunu toplum içinde bilinmemesi gereken bir durumu afişe ederek yapmaktadır. Şaka yapar gibi görünse de üvey babasının tavrı Aleksey’i toplum içinde iğnelemek ve küçük düşürmektir. Duygusal istismara uğrayan Aleksey, okul arkadaşlarına durumun yansımasıyla köşeye sıkışmış gibi hissetmektedir.

Arkadaşlarının “hırsız” lakabını takması, akranları tarafından zorbalığa uğramasına yol açmaktadır. Psikanalitik kuram bu durumu doğrudan zorbalık olarak ele almasa da genel anlamıyla saldırganlık yönünden olaylara bakarak durumu değerlendirmektedir. “Freud’a göre saldırganlık, kaygıyı egonun içsel veya saldırgan dürtülerin tehdidine verdiği tepkidir” (Pedder,1992). Aleksey’in üzerinde baskı kurmak isteyen çocuklar için durum bir gruplaşma ve bu grup içinde kendini kanıtlama, daha kırılgan ve zayıf olan kişi arasında baskın olma hissiyatıyla hareket etmektedirler. Saldırganlık hissi bu durum için doğuştan gelen içgüdüsel bir dürtü yerine dıştan gelen faktörlere verilen bir tepkime olarak değerlendirilebilir.

Bir kez daha gebe olan annem ... alçak sesle “Yalan söylüyorsun”, dedi. “O rubleyi senin aldığını kimse bilmiyor.”. “Git de sor okulda”. “Kendin gevezelik etmişsindir. Hadi çıkar ağzından baklayı, sen söyledin değil mi? Bunu yapanın kim olduğunu söyledim. Annemin yüzü birden asıldı, ağlamaya başladı (Gorki,2022, s. 248).

Aleksey'in annesinin, oğlunun ifadelerini dinlemek yerine kesin yargılarla suçlayıcı bir tavır takınmaktadır. Bu durum çocuğun karakter gelişiminde olumsuzluklara yol açacak geri dönüşlere sebebiyet verebilir. “Birkaç gün okula gitmedim. Bunu onlara anlatmaya çalıştım, inanan olmadı. Eve döndüm, anneme bir daha okula gitmeyeceğimi söyledim... Kısa bir süre sonra, bana davranış bozukluklarım yüzünden okuldan atılacağım söylendi. Buna çok üzıldüm” (Gorki, 2022, s.243-248). Anlattıklarının ciddiye alınmaması, doğruluğunun sorgulanmaması, suçlayıcı tavır ve kesin yargılarla iletişimin sonlanması Aleksey için ileri aşamada yalan söyleme, sorunlarını ailesiyle paylaşmama gibi kabuğuna çekilmeye yol açmaktadır. Bilinç dışında saklı kalan tüm bu olumsuz geri dönüşler Aleksey'in zihninde baskılanarak farkında olmadan olaylara karşı verdiği tepkilerde bilinç kısmında ortaya çıkmaktadır. Annesinin tutumu, Aleksey'in kişiliğinin sağlıklı bir şekilde şekillenmesinin önünde bir engel yaratmaktadır.

Aleksey'in kişiliğinin oluşmasında olumsuz etken yaratan faktörlerden birisi de içinde bulunduğu ortamın çok fazla değişmesidir. Bu durum kendisine karşı yaklaşımların farklılık göstermesiyle birleştiğinde bir düzenin sağlanması mümkün olmamaktadır. Annesinin ilgisizliği karşısında büyükbabasının sert tutumu ve disiplinli ortamı sağlamaya çalışması arasında sıkışıp kaldığı görülmektedir. Yetiştirilirken iki uç nokta arasında kalır. Bu ikilik Aleksey'in bir “din” kavramına yaklaşımına dair kafasında soru işaretleri belirmesine sebep olur.

Dedemin başka, büyükannemin başka bir Tanrısı olduğunu çok erken öğrenmiştim. Siyah gözleri gülen ve daha gençleşmiş gibi görünen büyükannem, ağır kolunu yavaşça kaldırıp haç çıkarıyordu. (...) Büyükannemin duaları her zaman tutkuyla, içten ve saf duygularla dolu oluyordu. (...) Dedem onu dua ederken buluyordu, bir süre, onun fısıldayarak dua edişini ince, koyu dudaklarını küçümser bir tavırla bükerek dinliyor, kahvaltıda da şöyle diyordu: “Geri zekalı kadın, nasıl dua edileceğini kaç kere söyledim ben sana? Hala bildiğini okuyorsun, aptal şey! Tanrı nasıl dayanıyor sana, bilmem!” (Gorki, 2022, s. 111-112).

Aleksey'in yetiştiği ortamda dini düşüncüyü zihninde büyükanne ve büyükbabasının karakterlerine göre şekillendirdiği görülmektedir. “Çocuk için, ebeveynlerin dini ve kişilikleri birbirinden ayrılamaz. Bir olurlar çünkü bu birlik daha sonra kişinin etnik ve dini kimliğinde kökten değişmez bir şekilde yerleşir” (Rice,1999, s.61). Bu durumu da her ikisinin de “başka bir Tanrıya sahip olduğu” ifadesiyle belirtmektedir.

Büyükannesinin karakter olarak daha sakin ve şefkatli yapıda olması, büyükannesinin dinini yaşayış şeklini huzur verici olarak nitelendirmesinde etken olmaktadır. Büyükbabasının karakter yapısı daha sert, agresif ve kendisi de manipülatör olduğu için inancını yaşayış şekli korkutucu gelmektedir.

Büyükannemin Tanrısı gün boyu her an onun yanındaydı, kedi köpeklerle konuşurken bile dilinde hep Tanrı vardı (...) Ne var ki, gene de dedem kadar sık kullanmazdı Tanrı'nın adını. Büyükannemin Tanrısını anlayabiliyordum, korkunç gelmiyordu bana, ama onun karşısında yalan söylenemezdi, çok ayıptı. Yalnızca, onun Tanrısı önüne geçilemez bir utanç duygusu uyandırıyor bende, dolayısıyla büyükanneme hiç yalan söyleyemiyordum (Gorki,2022, s. 112-113).

Aleksey'in kutsallaştırdığı, bir dini inançtan ziyade büyükanne figürüydü. Büyükannesinin inancını yaşayış şeklini kucaklayıcı ve sevgi dolu buluyordu. Aleksey'in zihninde onun Tanrısı olarak ifade ettiği durum aslında büyükannesinin kendisiydi. Büyükannesine duyduğu sevgiyle onunla özdeşleştirdiği inanç kavramı örtüşür. “Çoğu dini inanç ve uygulamanın yapısı Odipus kompleksidir. Bu erken tutum ve dürtü bileşimindeki gerginlik, daha hafif takıntı, kaygı ve zihinsel rahatsızlığın en yaygın nedenlerinden biridir. Hem takıntılı hem kaygı nevrozları sıklıkla dini bir biçim alır, ilki kendini günahkârlık olarak açıklayan dağınık bir suçluluk ve endişe duygusu sergilerken, ikincisi iddialarını haklı çıkarır veya dehşetlerini teolojik sistemlerle açıklar” (Casey, 1943, s.3). Büyükannesinin Tanrısı olarak tasvir ettiği bir temsil karşısında yalan söylemesi durumunda aslında büyükannesine karşı yalan söylemiş olma hissiyle sınanır. Onun değer yargılarına karşı gösterdiği eylemlerini, büyükannesine aykırı bir davranış olarak algılamaktadır. Yaşadığı utanç hissi dine yönelik olmasından çok ilişkilendirdiği kişiye karşı bir tutum olarak Aleksey’de bir karşılık bulmaktadır.

O günden sonra büyükannemin Tanrısı daha yakın, daha anlaşılır olmuştu benim için. Bana Zebur okuturken dedem de Tanrı'nın her yerde olduğunu, her şeyi gördüğünü, insanlara her zaman yardım ettiğini, ama kendisinin büyükannem gibi dua etmediğini söylüyordu. (...) Sabahları kalkınca odanın köşesine ikonaların önüne gitmeden önce uzun uzun yıkıyor, güzelce giyinip koyu saçlarını taradıktan sonra (...) sanki gizlice ikonaların olduğu köşeye gidiyordu. Sonra, öyle dimdik dururken içten, ağırbaşlı bir tavırla şöyle diyordu: “Baba, Oğul ve Kutsal Ruh için!”. Dedem böyle dedikten sonra odaya derin bir sessizlik çöküyor gibiydi (Gorki, 2022, s.115-116).

Aleksey din kavramını başka kişiler üzerinden anlamlandırmaya çalışır. Büyükannesinin ona ve çevresindeki insanlara karşı olan yaklaşımları, dini yaşayış şekline de yansıdığından Aleksey için bu güvenli bir liman olarak karşılık bulmaktadır. Kendisini ifade ederken “daha yakın ve anlaşılır” olarak tasvir etmesinde büyükannesiyile özdeşleştirdiği kimlik örtüşmektedir. Çocukların önemli özelliklerinden birisi de gözlem yetenekleridir. Büyükbabasının ve büyükannesinin ibadet şekillerini detaylı bir şekilde gözlemleyen Aleksey, büyükbabasının kendisine karşı sert ve soğuk tavırlarının dini ibadetlerine de yansıdığını düşünür. Büyükbabasının ibadetlerini gerçekleştirirken bir disiplin ve düzen içinde yaptığı görülür. Büyükbabasının ibadetten sonra “odaya sessizlik çökmüş gibi geliyor” sözleri de bu durumu destekleyen ifadelerden birisidir. Onun yaklaşımı Aleksey’de bir korku unsuru oluşturmaktadır.

Dedem bana Tanrı’nın gücünü anlatırken her zaman, önce onun acımasızlığından söz ederdi: İnsanlar günah işlemişlerdi, bunun için tufanda boğulmuşlar; daha büyük günahlar işlemişler, yangınlarda yakılmış (...) açlık salgın hastalıklarla cezalandırılmışlardı. “Tanrı’nın koyduğu yasalara uymayanlar acılarla, mahvedilmekle cezalandırılacaktır!” Ben Tanrı’nın acımasızlığına inanmakta zorlanıyordum. Dedemin bütün bunları Tanrı’dan korkmam için değil, kendinden korkmam için uydurup söylediğinden şüpheleniyordum (Gorki, 2022, s.118).

Çocuk karakterin, dedesinin inancını yaşama şeklinden çok, karakterinin bu yaşayış tarzıyla bir bütün olmasından kaynaklı “korkutucu” olarak nitelemektedir. Büyükbabası, Aleksey’i kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmek için dini, bir korku ve baskı aracı olarak kullanmaktadır. Baskı çocuk karakteri sindirmek ve sözünü dinletebilmek için yaptığı bir manipülasyon türüdür. Günahkarlık ve ceza kavramları üzerinden çocuğa korku aşılanmaktadır. Aleksey bu sebeple büyükannesinin Tanrı’sını (dolaylı yoldan da büyükannesini) daha kucaklayıcı bulmaktadır. Annesinin yerini alan büyükanne figürü için Aleksey, büyükbabasının ifadelerinde gerçeklikten uzak bir anlatım olduğunu düşünmektedir. Büyükbabasını konumlandığı yerde “güven bağı” bulunmamaktadır.

Aleksey için dönüm noktasından birisi ise annesinin ölümü olacaktır. Annesinin ölümü Aleksey’de bir tepki uyandırmamıştır. Bu kaybı bütünüyle “tepkisiz” karşılamaktadır. Aleksey için “ölüm” kavramı bütünüyle bir tepkisizlik halini almış bir haldedir. Karakterin duygularını baskıladığı ve hissizleştiği görülmektedir. Bu durumu da çevresinde onu telkin etmek isteyenlere karşı tepkisizliğiyle açığa çıkmaktadır.

Sesi çıkmayan, bir deri bir kemik kalmış annem her şeye gözlerinde bir dehşet ifadesiyle bakıyor, bacaklarını zor hareket ettirebiliyordu. (...) Elimde kâse, annemin kül rengini alışını izleyerek ölçülemeyecek kadar uzun süre öyle, dikildim. Dedem geldi. “Annem öldü...” dedim. Annemin toprağa verilmesinden birkaç gün sonra dedem şöyle dedi bana: “Hadi, Aleksey, boynumda madalya değilsin sen benim, bu evde yerin yok artık, git insanların arasına karış...” (Gorki, 2022, sf.265-272).

Furman’a göre ebeveyn figürünün beden ya da ruhsal olarak çocukla olan ikili ilişkisi, yasta olan çocuk için bu sürecin kolay atlatılmasında yardımcı olmasına karşın, ebeveynin desteğini alamayan bir çocuk için bu durumu zora sokabilir ya da bütünüyle engel teşkil edebilir (1986). Annesinin Aleksey’i babasının ölümüyle bir bütün olarak destekleyici ebeveyn pozisyonunda olmayıp yas sürecini bir çocuk için sağlıklı atlatmasına olanak tanımamasına yol açmaktadır.

Bir ebeveynini ölüm nedeniyle kaybetmiş bir çocuk için durum çift ebeveyn kaybı olarak geri dönüş yapmaktadır. “Ebeveynlerden birinin ölümüne, hayatta kalan ebeveynin işlev bozukluğu veya duygusal geri çekilme nedeniyle kaybı eşlik eder. Bir ebeveynin ölümü kaçınılmaz olarak aile yapısına zarar vererek gelişimi etkiler. Bu nedenle çocuk çift ebeveyn kaybı yaşar” (Hagman,2016, s.50). Aleksey’in annesinin ölümüne tepkisiz kalmasının nedeni olarak yaşanan çift ebeveyn kaybı gösterilebilir. Babasının ölümüyle gelen bu süreçte “anne” figürünün kaybı söz konusudur.

Freud’un Yas ve Melankoli (2020) ve Pollock’un (1961) yas üzerine çalışmasında tanımlandığı şekliyle yas, acı verici bir gerçekliğe bireyin zihninde bir uyum sağlama çabasıyken, yas, sürece eşlik eden acıdır ve kaybın yol açtığı narsistik yaralanmaya bir tepkidir. “Eğer benlik ve nesne temsilleri ayrılığa ulaşamamışsa, kayıpla başa çıkmak için kişinin kendine yönelik inkâr, özdeşleşme, idealleştirme veya narsistik öfke mekanizmaları kullanılır. Bu tür manevraların kullanıldığı ölçüde hayatta kalanın acı verici gerçeklikle yüzleşmekten gerileyici bir şekilde kaçındığı ifade edilebilir” (Palombo, 1981, s.9). Tüm bunların ışığında Aleksey’in annesinin ölümüne karşı tepkisizliği gerçek olanla yüzleşmekten kaçınma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu durumda Aleksey’in kayıpla baş edebilmek için psikolojik olarak koruma kalkanı ya da güvenli bir bölge oluşturma çabası içinde olduğunu ifade edebiliriz.

3.4.İvan Bunin'in Arsenyev'in Hayatı Adlı Eseri

İvan Alekseyeviç Bunin (1870-1953) Rus dekadansının önemli isimlerinden birisidir. Arsenyev'in Hayatı adlı eseri Rus göçmen yazarı İvan Bunin'in dünyada tanınırlığını perçinlemiş ve ona Nobel edebiyat ödülünü getirmiştir. Eser gerek yazıldığı döneme etkisiyle gerek içerdiği ruhsal tahlillerle incelemeyi değerlidir.1927 yılında Bunin'in yazımına başladığı eser farklı bölümler şeklinde Rus göçmen dergilerinde yayınlandı. 1930 yılında Paris'te ilk basımı gerçekleştirildi. Beş bölümden oluşan eser Aleksey Arsenyev adlı karakterin çocukluk ve ergenlik dönemlerini anlatır.

Eserin birinci bölümünde Aleksey'in bir çocuk olarak kendini ve çevresini tanıma imkânı bulunduğu dönemi kapsamaktadır. Hayatın dinamiklerini yabancı olan küçük bir çocuk için yakınlarının kaybı sonucunda ölüm kavramıyla ilk tanışması, ölüm ve Tanrı arasındaki kurduğu bağ, benliğe dair ilk gelişmeler, anne ve babasıyla ilişkisi, küçük bir kasabada hayatını sürdürürken yaşadığı alanın ona etkisini gözlemleme imkânı sunmaktadır.

İkinci kısımda ise orta öğrenime başlaması ile değişen çevresini, 16 yaşındaki Aleksey'in ilk aşk kavramıyla tanışmasını ve annesinin ilişkilerindeki etkisini görmekteyiz. Ailenin kayıplarıyla ekonomik buhran içine girmeleri ve bunun yarattığı değişimin etkileri belirgin bir şekilde ifade edilir.

Eserin üçüncü kısmında henüz 17 yaşındaki Aleksey'in abisiyle yaşadığı sorunların hayatında bir dönüm noktası yaratması önem kazanmaktadır. Özellikle toplumsal yargılamalara ve o dönem içinde yaşadığı çevrenin genel geçer kabul ettiği yargılara aykırı bir aşk yaşaması, yaşadığı aşkın kişiliğinde ve ruhsal durumunda yarattığı travmatik etkileri içeren bu bölüm eseri incelemeye değer kılmaktadır.

Dördüncü ve beşinci bölümler Aleksey karakterinin çocukluktan çıkarak 20 yaşında bir yetişkin olarak hayata bakışının şekillendiği son kısımdır. Bu nedenle ilk iki kısım barındırdıkları çocukluk göndermeleri ve anımsamalarla çalışmamızda yerini alır.

3.4.1. Aleksey Arsenyev Karakteri

Arsenyev ailesi küçük bir bölgede yer alan çiftlikte hayatlarını idame ettirmektedir. Kendinden büyük abileri ve küçük kız kardeşleriyle Aleksey görece kısıtlı bir çevrede

yaşamını sürdüren bir çocuktur. Kardeşlerinin kendi yaşamlarını kurmaya başlamasıyla Aleksey için çocukluğu sakin bir ortam ve birbiri ardına tekrarlayan günlerle geçmektedir. Dadısının rehberliğinde geçirdiği çocukluk günleri ve büyükannesine yapılan ziyaretler ile monoton bir hal almaktadır. Küçük yaşlarından itibaren içinde bulunduğu sakin yaşam, Aleksey'in içe dönük yapısı ve ruhsal konulara odaklanan bir karakterde olmasına yol açtığı ifade edilebilir. Yaşıtlarıyla iletişime geçme imkânı bulunmayan Aleksey için çevresindeki tek arkadaşı kız kardeşi Olga'dır. Çocuk karakter için tüm bunların dışında dikkatini çeken bir figür vardır. Bu kişi şüphesiz annesidir. Aleksey annesini tarif ederken onunla kendini tanıdığı kişi olarak tanımlar. Annesinde kendini bulduğunu ifade eder. Bu da bize annesinin benliğini kazanmasındaki önemli kişilerden birisi olduğunu gösterir.

Anneme gelince, elbette onu herkesten önce fark ettim ve anladım. Annem benim için diğerleri arasında çok özel bir varlıktı, kendimden ayrılmazdı. Muhtemelen onu, kendimi fark ettiğimle aynı zamanda fark ettim ve hissettim. Hayatımın en acı aşkı annemle bağlantılıdır. Sevdiğimiz her şey ve herkes bizim için bir azaptır; sevdiğimizi kaybetme korkusunun ne değeri olabilir ki! (Bunin,2015, s.14).

Freud'un Odişus Kompleksinde bir erkek çocuk için ilk aşk olan anne kavramı Aleksey için de önemli bir konumda yer almaktadır. Annesiyle varlığını bir bütün olarak ele alan çocuk karakter için benliğinin şekillenmesinde "anne" figürü etkilidir. Freud'un Ego ve İd (2022) adlı eserinde ele aldığı gibi anne ve bebek arasındaki ilk bağ emzirme yoluyla kurulur. Bu bağ arasındaki ilk nesne ise memedir. Bağın ilk aşaması ağız aracılığıyla meydana gelmektedir. Annenin çocuğunu koruma, besleme gibi ihtiyaçlarını karşılarken bebek ile oluşturduğu bağ önem arz eder. "Küçük çocuk çok erken yaşlarda annesine karşı bir nesne yatırımı geliştirir, bu başlangıçta annenin göğsüyle ilişkilidir ve analitik modeldeki bir nesne seçiminin prototipidir" (Freud,1990, s.31) Zamanla özdeşleşme yoluyla çözüme kavuşur.

Aleksey, annesiyle kendisi arasında içsel bir bütünleşme içindedir. Annesiyle yaşadığı bütünleşme ileri yaşlarında bir ilişki ve kadına bakışını şekillendiren temel etkenlerden birisi haline gelmektedir. Annesiyle özdeşleştirdiği gerek davranış gerek dış görünüş özelliklerini bir başkasında arama eylemi içinde olduğu ifade edilebilir. Bu durum gençliğinde de "annesine özgü" bir kadın arayışı içinde olmasına neden olacaktır. Bu

arayışın getirdiği beklenti Aleksey için hayal kırıklığından öteye gidememektedir. Freud Rüyaların Yorumu'nda (2021) ele aldığı Oedipus teorisinde erkek çocuklarının ilk andan itibaren annesine olan sevgisinin farkına varır. Özdeşleşmeyi sağlıklı bir şekilde yapamayan çocuğun ileri yaşlarında yaşayabileceği sorunlardan biri olan annesine özgü kadın arayışını Aleksey karakteri üzerinden de görmekteyiz.

Ve çocukluğumdan beri ona olan değişmez aşkımın büyük yükünü taşıdım çünkü bana hayat veren kişi, ruhumu tam olarak ıstırapla vurdu, daha da çok vurdu çünkü tüm ruhunun oluştuğu sevgi sayesinde, aynı zamanda kederin cisimleşmiş haliydi. Çocukken gözlerinde kaç gözyaşı gördüm, dudaklarından kaç kederli şarkı duydum! (Bunin, 2015, s.14).

Aleksey'in annesine atfettiği sevgiyi, yaşamı boyunca omuzlarına yüklediği bir yük olarak ifade etmektedir. Annesinin hayatı boyunca çektiği acılar dolaylı yoldan da olsa Aleksey'i etkilemiştir. Evladının kaybıyla içine kapanan anne figürü, çocuk karakter için annenin hayattayken manevi olarak yokluğunu göstermektedir. Annesini keder içinde gören Aleksey için bu durum travmatik olacaktır.

İnsanlar ölüme karşı eşit derecede duyarlı değildir. (...) Bebekliğimde dünyada var olan karanlık ve kirli güçleri ve kısmen bu güçlere benzeyen "ölüleri" özel bir hassasiyetle dinledim. İnsanların "ölü" bir amcadan, "ölü" bir dededen, "ölü insanların" "öteki dünyada" bir yerlerde olduğundan bahsettiklerini duydum ve onları dinlerken bazı tatsız ve kafa karıştırıcı izlenimler edindim; karanlık odalardan, tavan aralarından, sağır gece nöbetlerinden, şeytanlardan ve hayaletlerden, yani aynı "ölü insanların" canlanıp geceleri etrafta dolaşmasından korktum (Bunin, 2015, s.27).

Ölüm kavramı ve ölümlere ne olduğuna dair birtakım düşüncelerin çocuk karakterin zihninde net bir cevaba ulaşamaması çocuk için “korku” olarak hafızasında yer edinmiştir. Aleksey'in ölüme dair tüm bildikleri bir duyumdan daha fazlası değildir. Korku aşılayan tüm bu anlatılar çocuk karakterin ölüme karşı kendi içinde kaygı geliştirmesine neden olmaktadır. “Çocuklar ölümü genellikle hareketsizlik, sıkışıp kalmak olarak tanımlar. Ölüm, gece gelip öldüren bir hayalet, bir iskelet ya da ölümün kara meleği olarak kişiselleştirilir. Çocuklar, yetişkinler de dahil olmak üzere ölümü nihai bir çaresizlik olarak algırlarlar” (Stern, 1968, s.22-23). Aleksey için de ölüm bir karanlık, hayalet ya da şeytan gibi birtakım öğelerle eşdeğerdedir. Bu kaygılar çocuk karakterde ölüm ve dini öğelere karşı travmatik bir geri dönüş haline gelmektedir.

Tanrı inancını, O'na dair bir kavramı, O'na dair bir hissi ne zaman ve nasıl edindim? Sanırım ölüm kavramıyla birlikte. Ölüm de ölümsüzlük de ne yazık ki bir şekilde O'nunla birleşmişti. Tanrı gökyüzünde, akıl almaz yükseklikte ve güçte, yukarıdaki o akıl almaz mavilikte, üstümüzde, yeryüzünden sonsuz derecede uzakta. Bu bana ilk günlerimden itibaren gelmişti, aynı zamanda ölüme rağmen her birimizin göğsümüzde bir yerde bir ruhu olduğu ve bu ruhun ölümsüz olduğu gerçeği de (Bunin, 2015, s.27-28).

Freud'un 1927 yılında yazdığı *Die Zukunft Einer Illusion* (Bir Yanılsamanın Geleceği) adlı çalışmasında ele aldığı şekliyle din, tıpkı kültür gibi aynı ihtiyacın bir gereksinimi olarak doğanın baskın taraf olmasının getirdiği üstünlüğe karşı koyma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir (2020). Dini düşüncelerin bir kurtuluş yolu, ilahi bir yol gösterici ve kusurları örtme aracı olarak sunulmasından dolayı insanlar tarafından üzüntü, utanç gibi duygularından kurtulma, saklanma yolu haline geldiğini ifade ettiği söylenebilir. Lacan'ın *Dinin Zaferi* (The Triumph of Religion) adlı çalışmasında dinin evrensel bir olgu olduğunu ve amaçlarından birisiyse nesnelere anlam vererek rahatlık sağlamaktır (2015).

Tüm bunların ışığında Aleksey karakterinin ölüm hissiyle yüzleşmesi bir sığınak, korkularından kaçabileceği bir liman olarak yüce bir varlık olarak tanımladığı Tanrı ve ona dair olan her şeyi kabul ettiğini göstermektedir. Çocuk karakter, gerek Freud gerek Lacan'ın bakış açısından aktarıldığı gibi bir kurtuluş ya da rahatlığa erme yolu olarak kabullenmeyi seçtiği görülmektedir. Bir çocuk olan Aleksey için ölüm korkutucu gelmektedir ve bununla yüzleşmekten korkmaktadır. Kız kardeşi Nadya'nın kaybıyla başlayan bu süreçte ibre kendisine dönmektedir. Devamında çocukluk evresinin farklı dönemlerinde tecrübe edeceği kayıplar ölüm kavramına karşı takındığı tavırda da değişime yol açacaktır. Annesi başta olmak üzere çevresindeki insanların cenazede ibadet ediş biçimleri, ölüm kavramı karşısındaki çaresizlik hissi ve teslimiyetleri, bir çocuk olarak Aleksey'in hafızasında yer edinerek din kavramının ondaki karşılığı haline gelmiştir.

İlahi ve bu nedenle yine ölüm ve hüznün duygusuyla bağlantılı. Ve annemin bu köşede ne kadar kederli bir zevkle dua ettiğini, salonda yalnız kaldığını ve lambanın, haçın ve ikonaların önünde diz çöktüğünü defalarca gördüm. Neden yas tutuyordu? Ve hayatı boyunca, hiçbir neden yokmuş gibi görüldüğü zamanlarda bile, geceleri saatlerce dua

ederek, bazen en güzel yaz günlerinde pencerenin kenarında oturup tarlaya bakarak ağlayarak ne için yas tutmuştu? (Bunin, 2015, s.29-30).

Yas kavramının algılanması ve çocukların yas kavramına verdiği tepkilerin bilinçli olup olmadığı gibi konuların psikanalitik yaklaşımın tartışmalı bir konusu olduğunu ifade edebiliriz. Alanda çalışma yapan isimlerden farklı yazarların görüşleri baz alındığında çocukların hangi yaşta yas tutabilecekleri ya da yas kavramını tam anlamıyla kavrayıp kavrayamadıkları konusunda anlaşmazlık içinde oldukları söylenebilir. Nagera'nın (1970) da çalışmasında geçtiği şekliyle farklı isimler arasında Bowlby (1960) gibi yas tutmanın yetişkinlerde mümkün olduğuna inananlar ya da Furman (1964) gibi yas tutmanın üç ve dört yaş aralığından sonra gözlemlenebileceğini düşünenler de vardır. Çocuklarda ve yetişkinlerde yas sürecinin farklı olduğuna inanan Shambaugh (1961) ve Rochlin (1959) gibi başkaları da bulunur ve yasin ancak sorunun çözülmesiyle mümkün olabileceğine inanan Wolfenstein (1965) da bu isimler arasında sayılabilir.

Tüm bunların ışığında Aleksey'in bir çocuk olarak en başta ölüm ve sonrasında yas kavramı karşısında kafa karışıklığı yaşadığı görülmektedir. Neden yas tutulduğunu, sürece dair meydana getirilen dini birtakım ritüelleri anlamlandırmakta zorlanmaktadır. Bir diğer açıdan bir çocuğun yetişkin bir insanla aynı türden yas süreci yaşaması çok da mümkün olmamaktadır. Yetişkin bireyler duygusal gelişim açısından bir çocuğa göre gelişim sürecini tamamlamıştır. Çocuklar henüz ruhsal yönden gelişiminin karmaşık bir dönemindedir. Bunun bir sonucu olarak ölüm ve ardından gelen yas sürecini yönetmede yetişkinler kadar başarılı olamayacakları ifade edilebilir.

Kendi gözlerimle gördüğüm ilk ölüm olan Nadya'nın ölümü, beni uzun süre yeni öğrendiğim yaşam duygusundan mahrum etti. Birden benim de ölmek üzere olduğumu, Nadya'nın başına gelen vahşi, korkunç şeyin her dakika benim başıma gelebileceğini ve genel olarak dünyadaki her şeyin, yaşayan, maddi, bedensel her şeyin kesinlikle ölüme, çürümeye maruz kaldığını fark ettim. Ve korkmuş ve sanki bir şekilde derinden utanmış gibi, kırgın ruhum yardım için, kurtuluş için Tanrı'ya koştu (Bunin,2015, s.49).

Aleksey ölüm ve yas sürecini anlamlandırmaya çalışırken dini birtakım öğretilerle de tanışmış olduğu görülmektedir. Annesinin ölüm ve yas sürecinde takındığı tavır ve davranışlar, çocuk karakter için bir ayna görevi görmektedir. Kız kardeşi Nadya'nın ölümüyle ilk kez ölüm kavramına dair bir olayı yakından tecrübe etmiştir. Ölüm ise çocuk

karakter için korku duygusuyla bir araya gelmiştir. Aleksey'in ölüm hissinin getirdiği korku ile Tanrı'ya sığınma yöntemi, annesinin acı ve yasla başa çıkma hissi olan dua etmesini taklit etmesidir. Duygusal bir aktarım söz konusudur. Aleksey karakteri ise korku hissinin getirdiği ölüm kaygısıyla baş etmenin bir yolunu aramaktadır.

O yaz çoğu zaman annemden, Olga'dan, Baskakov'dan ve tüm ailemden ayrılacağımın önsezisinden korkuyordum; bazı yabancılar, şehir insanları arasında, bir tür spor salonu denilen yerde yalnız, bilinmeyen bir yaşamdan korkuyordum. Üniformalı, katı ve acımasız öğretmenlere, ara sıra anneme ve beni gördüklerinde kalpleri sıkışan Baskakov'a baktığımda kalbim batıyordu (Bunin, 2015, s.52).

Aleksey için durum egonun işlevsel olarak “panik” butonuna basmasıdır. Andrey ve annesi arasında anne-çocuk ilişkisi kurulurken bağlanma, birey olma, ayrılma gibi konularda çocuk karakterin hassas olduğu görülmektedir. Anne ve babasının Aleksey'i yatılı okula göndermesiyle ilk kez ailesinden ayrılan çocuk ayrılık korkusu yaşamaktadır. Hartmann ve Kris'in de ele aldığı gibi bu tür durumların her birinde egonun işlevi, genel durumdaki dengesizlikle ilişkilendirilebilir Düşük seviyede ve yoğunluktaki kaygı, eylemi desteklemek için acil durum uyarısı olarak belirir ve yüksek miktardaki kaygı, yoğunlukla uyarma konusunda başarısız olduğunda ve birey, herhangi bir saldırı veya geri çekilme yoluyla dengeyi yeniden sağlayamayacağını hissettiğinde ortaya çıkar (1945). Bu tür durumlarda geçmişte yaşanan olayları canlandırma eğilimi vardır. Korku duyulan bir anı ya da olayla ilgili geçmişteki deneyimler Anna Freud tarafından da farklı durumlarla açıklanmaktadır (1992). Bunlardan birisiyse sevgiyi ya da sevgi nesnesini kaybetme korkusudur. Aleksey için ailesinden ayrılmak, bilinmeyen bir yerde tek başına kalmak gibi korkuları kaygı duymasına sebep olmakta ve tüm bunlarla da baş etmek durumundadır.

O akşam kafa karışıklığı ve şaşkınlıktan başka bir şey hissetmedim ama kardeşim götürüldü, annem ve babam gitti. Bundan sonra yeni akıl hastalığımı atlatmam çok zaman aldı. Nedense ertesi sabah babam annemle birlikte ayrıldılar. (..) Kardeşimin tanıdık ve aynı zamanda tamamen yeni, yabancı yüzünün beni etkilediği o özel ihtiyatlı solgunluğu hala hatırlıyorum. Ailemizin hayatındaki en mutlu akşamlardan biriydi ve sona ermeden önce tam üç yıl boyunca son kez hüküm süren o huzur ve refahın dağılmasının başlangıcıydı (Bunin, 2015, s.116).

Aleksey'in abisi siyasi olaylara karışarak yargılanmaktadır. Abisinin içinde bulunduğu bu durum Aleksey'i ruhsal olarak etkilemektedir. Abisinin Aleksey üzerindeki izlenimi bu olayla birlikte değişmeye başlamaktadır. Erkek kardeşi onun için artık öncesinde olan kişiden daha farklı birisidir. Çocuk karakter için hayatındaki dönüm noktalarından birisi olarak ifade edilebilir. En mutlu zamanlarının hem kendisi hem de ailesi için son bulduğu düşüncesi Aleksey'in zihnini meşgul eder. Hem kendisinin hem de aile üyelerinin ruhsal durumlarının etkilendiğinin bir göstergesidir. Özellikle Aleksey karakterinin hayata daha olumsuz bir açıdan baktığı ifade edilebilir.

Baturin'de annem zayıflığımı ve kesik gözlerimin ifadesini görünce ellerini kavuşturdu. Onu öptüm, dergiyi verdim ve odama gittim, yorgunluktan sendelemişim, tanıdık evi tanıyamamışım, bu kadar küçük ve eski olmasına hayret etmişim. O bahar sadece on altı yaşındaydım. Ancak Baturin'a döndüğümde, tam teşekküllü, yetişkin bir hayata girişimin sona erdiğine zaten tamamen ikna olmuşum (Bunin, 2015, s.129).

Bu kısımda aslında Aleksey için içindeki çocuğun öldüğü ifade edilebilir. Yaşlılarından kendini ayırarak artık bir yetişkin olduğu inancı içindedir. Daha önceleri yaşadığı evinin, odalarının küçük gelmesi aslında tamamen zihninde ortama yabancılaşmasından kaynaklanmaktadır.

Babam artık eskisi gibi değildi. Her şeyden vazgeçmiş gibiydi, çoğu zaman sarhoştı. Peki onun sürekli heyecanlı yüzünü, gri tıraşsız çenesini, görkemli bir şekilde darmadağın kafasını, yırtık ayakkabılarını, Sevastopol zamanından kalma yırtık pırtık ceketini gördüğümde ne hissedirdim? Ve yaşlanan annemin, Olya'nın büyümesine dair düşünceleri bazen bana ne kadar acı veriyordu! (Bunin,2015, s.130-131).

Aile fertlerini her birinin yıllar içinde belirginleşen değişimleri Aleksey karakterini de etkilemektedir. Ailesinin değişken ekonomik durumu, okulu bırakması ve bunun bir sonucu olarak da geleceğine dair yoğun bir bilinmezlik ve umutsuzluk hissi içinde kalmaktadır. Geri döndüğü evinde aile üyelerini bıraktığı gibi bulamaması çocuk karakteri derinden yaralamaktaydı. Kız kardeşi Olga'nın kaybı ve abisinin uzun yıllar sürecektir cezası, ailenin neşesini alıp götürmekteydi. Ruhsal olarak tüm ailenin etkilenmesi dolaylı yoldan da olsa Aleksey'in ruh haline etki etmektedir. Aleksey'in gözündeki baba figürünün yer edindiği güçlü ve koruyucu imajı yerini tamamen duygusuz ve olaylara tepkisiz, dağınık bir baba figürü almıştır. Annesinin yaşadığı evlat kaybı, yas döneminin

hiçbir zaman bitmeyeceğinin farkında olan Aleksey için çok sevdiği kişinin acı çektiği düşüncesi kendisi için de acı verici hale gelmektedir. “Bazen babamın gençliğini düşünüyordum: Benim gençliğimle ne kadar da korkunç bir fark! Çevresine, rütbesine ve ihtiyaçlarına göre mutlu bir genç adama yakışan hemen hemen her şeye sahipti; umursamazlık içinde büyüdü ve yaşadı” (Bunin, 2015, s.131). Aleksey’in bu durumu vurgulamasındaki temel sebeplerden birisi kendi hayatını tamamen olumsuzluklar içinde görmesidir. Bir baba figürü varken o figürden tamamen uzak ve farklı olmak Aleksey için aşılabilir bir durum haline gelmektedir. Bir diğer açıdan Aleksey’in iletişimi daha çok annesiyle olmuştur. Babası sadece fiziken orada olmuştur. Babasından nefret etmese dahi özel hisler de beslememiştir. Çok küçük yaşlarında babasının insanlara olan davranışlarını, insanların da babasına duyduğu saygıyı taktir etmiştir. Şu an o imgenin yıkılması Aleksey için tahrip edici kısımdır. Tüm bunların yanı sıra Aleksey için duygusal gelgitlerin arasına aşk kavramı da eklenmektedir. Henüz 17 yaşındaki çocuk karakterin Lisa adında evli bir kadına âşık olması ruhsal durumunu karmaşık bir duruma getirir.

Lisa’ya şiirsel eski bir tarzda, çevremize ait bir varlık gibi âşıktım. Gece sıkıntılı uykum boyunca, korkunç, suçlu, birdenbire beni öldüren utanç verici bir hisle ölümcül bir özleme teslim oldum. Uyandığımda güçlükle kendime gelirken -evet, hepsi geçti! – diye düşündüm. Hepsi geçti, her şey mahvoldu, ama görünen o ki artık bu düzeltilemez (Bunin, 2015, s.166).

Rüya ve rüyaya dair birtakım yaklaşımlar başta Freud olmak üzere psikanalitik yaklaşımda çalışmalar yapan diğer isimlerin de üzerine çalışmalar yaptığı bir konudur. Psikanalitik yaklaşıma göre rüyaların bilinçaltında saklı kalmış ya da ortaya çıkmayı bekleyen dürtü ve düşünceler olduğunu ifade edebiliriz. Freud’a göre bu durumda “çocuğun rüyası onun gün içinde yaşadığı ve içinde bir üzüntü, bir özlem, halledilmemiş bir istek bırakmış olan bir olaya tepkidir. Söz konusu rüyalarda çarpıtma yoktur” (Freud, 2022, s.52). Aleksey’in rüyasında Lisa’ya dair gördüğü şeyler bilinç dışında saklı olan ve içinde bulunduğu bu gizli ilişkiden içten içe rahatsızlık duyduğu ve çekincelerinin olduğunu ifade edebiliriz. Rüyasında gördükleriyle kendini utanç verici bir anın ve suçluluk duygusunun içinde bulmaktadır. Aynı zamanda içinde bulunduğu toplumda ahlaki kabul edilen öğelerin dışına çıkmanın getirdiği çekinceleri de taşıdığını görmekteyiz. Lisa’nın evli bir kadın olması toplumsal normlarla çelişen bir durum içerisinde bulunmasına ve suçluluk hissetmesine neden olmaktadır.

O günden sonra benim için korkunç bir dönem başladı. Tüm zihinsel ve bedensel güçlerimi tamamen tüketen, sadece tutku anlarında ya da tutku beklentilerinde ve zalim kıskançlık işkencelerinde yaşadığım, akşamları genellikle uyuduğu evden çıkıp onunla ortak odada yatmak zorunda kaldığında kalbimi tamamen parçalayan gerçek bir delilikti bu. Beni sevdi mi? (Bunin, 2015, s.167).

Aleksey'in evli bir kadın olan Lisa'yla yaşadığı bu aşkı kendi içinde de tam olarak onaylamadığı görülmektedir. Durumu “delilik” olarak adlandıran karakter için henüz 17 yaşındayken aşka dair birtakım sorgulamalar ve kendini bulma döneminin içinde olduğunu ifade edebiliriz. Aleksey için aradığı gerçek aşk her zaman annesinden geçmekteydi. Annesine karşı olan sevgisi ve ona dair en ufak bir iz taşıyan kadın, onun için sevmeye değerdi. Aleksey annesiyle olan bağına Lisa'da bulduğuna kendini inandırmıştır.

3.5. Vladimir Bogomolov'un İvan Adlı Eseri

Vladimir Osipoviç Bogomolov (1924-2003) Sovyet savaş edebiyatının öne çıkan yazarlarından birisidir. Eserlerinde savaş, kahramanlık, vatanseverlik gibi konulara yer vermektedir. Yazarın askerlik geçmişini de ele alacak olursak eserlerinde yer alan savaş temasının bir gözlem niteliğinde olduğunu da ifade edebiliriz. Yazar Sovyetler'de rütbeli bir asker olmasına rağmen Sovyet Yazarlar Birliği'ne katılmaya sıcak bakmamıştır.

1957 yılında kaleme aldığı İvan adlı eseri cephedeki askerlere muhabirlik yapmak zorunda kalan henüz 12 yaşındaki çocuk karakter İvan'ın hayatını konu almaktadır. Hikâye Vatanseverlik⁵ savaşında Nazi Almanyası askerlerine karşı savaşan Sovyet Rusya'da geçmektedir. Savaş psikolojisini ve bu psikolojinin toplumsal etkilerini, savaş gözlemini bir çocuk karakterin bakış açısından görmekteyiz. Bir diğer açıdan İvan'ın ailesiyle koparılan bağları, annesinden ayrılmanın bıraktığı etkisi ve yine de üzerine yüklenen görev yükü ile eser birçok yönüyle incelemeyi elverişli kılmaktadır.

⁵ Vatanseverlik Savaşı, İkinci Dünya Savaşı döneminde Sovyet Rusya ile Nazi Almanyası arasında meydana gelen savaşın ismidir.

3.5.1. İvan Karakteri

İvan 12 yaşlarında bir çocuk karakterdir. Alman askerleri tarafından ailesinin öldürülmesine tanıklık etmek zorunda kalmıştır. Yaşadığı bu trajik olay 12 yaşındaki bir çocuk için travmatik kabul edilebilir. İvan annesi hakkında konuşmak istememektedir. Annesinin izini kaybetmiştir. İvan'ın küçük kız kardeşi ise kollarında can vermiştir. Babası ise sınırda savaşan askerlerden birisidir. Savaşın ilk günlerinde öldüğü bilinmektedir. İvan için ilk söylenebilecek şeylerden birisi aile kavramına dair yaşadığı yokluk hissidir. Bu yokluk hissi bir kayıp ile geldiği için içindeki nefret duygusu tetikleyici unsur olmuştur. Lacan Uygurlik ve Hoşnutsuzluk adlı çalışmasında nefret, kötülük gibi olumsuz yönlerin yıkımdan geçtiğini belirtmektedir.

“Hayat her şeyden önce yıkım ister: kötülük, saldırganlık, zulüm ve sadizm, insan özneliliğinin tarihsel veya toplumsal olarak olası özellikleri değildir. Kötülük, varlığın bir yoksunluğu değildir, aynı zamanda ruhun sembolik hareketinde veya toplumsal ilişkilerin politik dönüşümünde yeniden emilebilen diyalektik bir olumsuzluk da değildir. Bunun yerine, kötülük, varlığın yapısal bir koşuludur” (Recalcati,2012, s.161).

Nefret duygusu ülkesine hizmet etmesindeki ana motivasyonunu oluşturur. Almanlara karşı alacağı bir zafer, ailesine karşı duyduğu özlem ve acıyı bir miktar hafifletebileceği inancından geldiği ifade edilebilir.

İvan cephede, istihbarat biriminde çalışan bir çocuktur. Yaşına ağır ve büyük gelebilecek görevi başarıyla gerçekleştirmesi kendisinden yaşça büyük olan askerleri oldukça şaşırtmaktadır. İvan'ın davranışları çocukluğuyla çelişen bir olgunluktur. Takındığı sert mizaç, yaşça ve rütbece kendisinden büyük erler ile tahakküm eden bir tonda konuşması bir çocuk karakter için şaşırtıcı bir üsluptur. Takındığı bu tavır ve görev bilinci aslında bütünüyle bir savunma mekanizmasının işleyişinden kaynaklanmaktadır. İvan ruhsal olarak içinde bulunduğu “acı” kavramını kamufle etmenin bir yolu olarak gördüğü sert mizacı takınmaktadır. Her 12 yaşındaki çocuk gibi çekinceleri, korkuları vardır ve bunları saklayarak çevresine karşı güçlü durma görevini kendine yüklemiştir.

3.5.1.1. Savaşın Çocuk Karakter Üzerinde Psikolojik Etkisi

Savaşlar gerek yetişkin gerekse çocuklarda fiziksel ve ruhsal hasarlar bırakabilmektedir. Hasarın boyutu yaşanan kayıplar ve travma yaratan durumun süresi ve boyutuna göre de değişiklik gösterebilmektedir. “Savaş alanını yakınlık ya da aile üyelerinin (babanın askerde olması gibi) savaşla olan ilişkisi ve kayıplar üzerinden şekillenmektedir. Savaş travmaları çocukların davranışlarına da yansıdığı ifade edilebilir. Küçük çocuklarda anneden ayrılamama gibi kaygılı davranışlarla kendini gösterebilmektedir” (Despert, 1944, s.206). İvan, savaşın getirdiği yıkımla birlikte hayatını kaybeden ailesinin ardından bu kaybın yarattığı ruhsal durumla baş etmeye çalışan 12 yaşındaki bir çocuk karakterdir. Babasının cephede ölmesinden sonra küçük kız kardeşinin ölümüne şahit olması savaş travmasının oluşmasında en büyük etkenlerden biridir. Kollarında kız kardeşinin cansız bedenini tutması ve taşıması İvan için savaşın bir kayıpla eş değer yüzü ortaya çıkarmaktadır. Annesi bir çocuk için sığınabileceği son kişiye Alman askerlerinin annesini esir almasıyla İvan için mutlak yalnızlık süreci başlar.

“Beni korkutamazsın, sen henüz çocuksun! Benimle sessizlik oyunu oynayamazsın. Açık konuşalım, nerelisin?” Kendini neredeyse bileklerine kadar sardı ve yüzünü diğer tarafa çevirip sessizleşti. —Kim ve nereden olduğunu söyleyene kadar burada bir, üç, beş gün oturacaksın. Hiçbir zaman senin hakkında bir şey iletmeyeceğim — diye kararlılıkla söyledim. Soğuk ve uzak bakışlar atıp arkasını döndü ve sessizleşti (Bogomolov, 2019, s.9).

İvan’ın çevresine karşı sert bir tavır takındığı görülmektedir. İnsanlarla iletişim kurmak istememekte ve aldığı tepkiler sonucunda da sessizleştiği görülmektedir. Sert bir mizaç takınması insanlara karşı beslediği güvensizlik duygusunun nişanesidir. Tanımadığı insanların yanında ya da ilk kez bulunduğu bir ortamda, İvan her ne kadar sert ve ciddi tavırlar sergilemeye çalışsa da kaygılı hissettiği görülmektedir. Bu kaygıyı kendisini bir örtü ile bileklerine kadar sarmalaması, ortamdan soyutlanma isteği ve çekincesinin bedensel bir yansıması olduğu ifade edilebilir.

“- Sırtını ovmama izin ver," diye tereddütle teklif ettim. - Ben yaparım! diye sözümü kesti” (Bogomolov,2019, s.14). İvan karakterinin “ben” vurgusu bu kısımda önem kazanmaktadır. Gerald ve Samuel’in çalışmasında ele aldığı haliyle bir çocuğun “benlik” duygusunun ilk oluştuğu kısım annesidir. Annesiyle bir bütün haline gelen çocuk

karakterin benliği ilk şekillenmelerini alır. Annesine bağımlı hale gelen çocuk için ileri yaşlarda çevresini keşfetmesiyle simgesel evreye geçiş sağlar (1980). İvan'ın bu denklemde yaşadığı bir tutarsızlık ya da bir tahribat göze çarpmaktadır. Annesi'nin kaybıyla benlik duygusunun inşasının sekteye uğradığı çocuk karakter üzerinden açıklıkla hissedilir. Bu eksikliği sert tavırları ve kendi kendine yetebilme çabasıyla örtmeye çalışmaktadır. Çevreye karşı gösterdiği tepki ve çekingen bir tepki olarak sessizliği tercih etmesi, yardım teklif eden bir yetiştikine karşı güvensizliğin bir yansımasıdır. İvan'ın içinde bulunduğu şartlar göz önüne alındığında kendi kendine yetebilme duygusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu duygunun arka planında “bastırma” kavramı ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Karanlığın gizlediği yarım kilometre uzunluğundaki Dinyeper'e baktım ve nedense küçük Bondarev'in (Nehrin) diğer tarafından geldiğine inanamadım. (...) Böylesine sıkı, zayıf bir çocuğu sonbaharın soğuk sularına atmaya nasıl cesaret edebilmişlerdi? Sağlıklı yetişkin erkekler için tasarlanmış bu talimatta şöyle deniyordu: "...su sıcaklığı +15°'nin altındaysa, iyi bir yüzücü için bile karşıya yüzmek son derece zordur, geniş nehirleri geçmekse imkansızdır" (Bogomolov, 2019, s.15).

İvan'ın yaşından çok daha büyük kişilerin dahi zorlukla üstleneceği bu görevi başarıyla gerçekleştirmesi ve karşılığında bir şekilde ulaştığı askeri üs İvan için bir çıkarım yapılmasında önem kazanmaktadır. Bunlardan ilki bir çocuk olmaktansa yetişkin biri gibi olmanın kendisi için önemi, bir diğeryse İvan'ı tetikleyen “nefret” duygusudur. Bir yetişkin gibi görünmek istemesinin sebeplerinden birisi kendini koruma güdüsü ve yaşadığı güven sorunlarıdır. Sert bir mizaç takınarak korkularını diğer insanlara karşı saklayarak hareket etmektedir. Bu durum da yine bir bastırmaya yönelik davranış olarak ifade edilebilir.

Nefret duygusunun temelinde ailesinin yok oluşunda payı olan Alman askerlere karşı duyduğu öfke yatmaktadır. Bu öfkesi çocuk karakterin “intikam” duygusuyla hareket etmesine neden olmaktadır. İvan'ın soğuk havada nehirden yüzerek karşıya geçmesi ve bu şekilde uzun süre birliğe yürümesinin ölümüyle sonuçlanabileceğini bilmesine karşın içindeki nefret hissinin galip geldiği açıkça görülmektedir.

Bollas'ın çalışmasında geçtiği haliyle psikanalitik yaklaşım nefret ögesini “yıkıcı bir nefret” şeklinde ele almaktan kaçınmamaktadır (2018). Nefreti ele aldığımızda içsel

olarak nesnenin gördüğü bir zarar ya da yok edilme söz konusudur. Ego ise bu nefreti baz alarak içsel gerçekliğin konumunu yeniden ele almaya itilir. Nefretten zarara uğrayan bu içsel nesne iki şekilde tepki vermektedir: Geri çekilme ya da daha fazla saldırganlaşarak zarar verme. İvan'ın durumu ele alındığında ikinci ihtimalin geçerli olduğu söylenebilir. Çocuk karakterin içindeki nefret duygusu içine kapanıp kabuğuna çekilmesindenense güçlü ve saldırgan bir nefret duygusu olarak karşılık bulmaktadır.

Harika bir küçük adam! Ama o bir karakter ve bu onun için bir talihsizlik! Dün bir çatışma oldu.- Savaş onun için ne ki? Savaş onun için ne ki? Onu Suvorov okuluna gönderiyorlar. Komutanın emri. Ama o inatçı ve bunu yapmayacak. Tek bir şey söylüyor: Savaşta sonra. Ve şimdi bir izci olarak savaşacağım, diyor.- Eh, onu nasıl geride tutabilirsin? Nefret onun ruhunu yakıyor. Göndermezlerse, kendisi gider. Zaten bir kere gitti (Bogomolov, 2019, s.21).

İvan'ın duyduğu bu nefret yaşadığı travmanın bir yansıması olarak çocuk karakterde öfke şeklinde bir geri dönüş yaptığı görülmektedir. Savaş travmalarında ailenin vahşice öldürülmesi, ayrılma ya da yer değiştirilmeye zorlanma, kaçırılma gibi durumlar savaş esnası ya da savaş sonrasında çocuklar üzerinde ortaya çıkabilecek sorunların kaynağı olabilmektedir. Macksoud & Dyregrov ve Raundalen'in çalışmalarında ele alındığı üzere, sebebi ne olursa olsun çocukların travmatik olaylara ilk tepkileri pek çok ortak noktaya sahiptir. (1993) Örneğin, yas söz konusu olduğunda, kayıp ve keder duyguları hâkim olur. Yerinden edilmeye birlikte, özlem, öfke ve yeni çevreye karşı yabancılaşma duyguları ağır basmaktadır. İvan'ın askerlere karşı takındığı davranışlar ve Alman askerlerine karşı duyduğu öfke, büyük bir kayıp yaşamasından kaynaklanmaktadır. Travması ilkel benliğinde (id) nefret gibi duygularını tetikleyerek öfkeyle hareket etmesine ve çocuk kimliğinin baskılanmasına neden olmaktadır.

Çocuk, Holin'i görünce anında canlandı ve gülümsedi. İlk kez sevinçle, oldukça çocukça gülümsedi. Görünüşe göre özellikle onun için dikilmiş, üzerinde Vatanseverlik Savaşı Nişanı, yeni bir "Cesaret" madalyası ve bembeyaz bir kolalı yaka, koyu mavi pantolon ve düzgün sığır derisi botlar bulunan küçük bir yün jimnastik elbisesi giyiyordu. Şimdi tam bir öğrenci gibi görünüyordu (Bogomolov, 2019, s.16).

Askerler arasında oluşan sıcak bir ortam İvan'ın anlık bile olsa öfkesini bir rafa kaldırmasına olanak sağlayan ruhsal bir konfor alanı yaratmaktadır. Bunun yansımaları

da tekrar çocuk kimliğine bürünerek neşeli hallerinden ve tepkilerinin bir çocuğun gösterebileceği tepkilere dönüşmesinden anlaşılabilir. Holin karakteri İvan için ailesinin kaybıyla açılan boşluğu doldurmak için sığındığı bir sığınak haline gelmektedir. Holin çocuğun bulunduğu ortama her geldiğinde İvan'ın ruh halinde değişimler görünür hale gelir. Holin'in telkin ettiği güven dolayısıyla onun yanında bir çocuk olma hakkına sahiptir. Sorumluluk almak zorunda olan bir yetişkin kimliğini bırakıp ailesinin yanındaki bir çocuk kimliğine bürünür.

- İvan! -Ben," tentenin altından sessiz bir çocuk sesi duyuldu -Merhaba! dedi çocuk bana sığınağa girer girmez ve gülümseyerek beklenmedik bir samimiyetle elini uzattı. Katasonov çocuğun soyunmasına yardım ediyor ve ben de Ogonyok ve Krasnoarmeyets'in birkaç sayısını masanın üzerine koyuyorum. Anlaşılan çocuk, dergilerin bazılarını daha önce görmüş. Onları bir kenara koyuyor. Bugün tanınmaz halde: konuşkan, ara sıra gülümsüyor, bana nazikçe bakıyor ve bana, Holin ve Katasonov'a "sen" diye hitap ediyor. (Bogomolov, 2019, s.27).

Savaşın çocuk dünyasındaki yıkıcı etkilerinden birisi olan öfkesini ve takındığı sert mizacı ortama alışmasıyla bir kenara bıraktığı görülmektedir. Holin'in desteğiyle İvan hem kendisine hem de ortamdaki diğer askerlerle iyi bir iletişim içine girmektedir. Bu durum da ortama yabancılaşmasının, çekincelerinin azaldığını şeklinde ifade edilebilir. Ortamdaki ilk gününe nazaran daha güleç, kibar konuşmaya başladığı görülmektedir. Bu da çocuk kimliğine geri dönüş yapma isteği olarak yorumlanabilir. İvan'ın başlarda vurguladığı “ben” durumu ve dışarıdan yardım almak istememesi, yardım teklif edildiğinde dahi çok sert ifadelerle reddetmesinin yerini yardım almaya açık bir çocuk karaktere bırakmaktadır. Bunun temel sebepleri arasında da ortamın getirdiği “güven” duygusu İvan'ın güçlü görünme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bir diğer yandan ailesini kaybettiği için bağlanmaktan korkan çocuk karakterin yaşadığı güvensizlik hissi onarılmaya başlamıştır.

Çocuk ve Holin çok az yiyorlar ve ben de iştahımı kaybettim. Çocuğun yüzü kırgın ve biraz üzgün. Görünüşe göre Katasonov'un kendisine başarılar dilemeye gelmemesi onu derinden rahatsız etmişti. (...) Çocuk düşünceli ve üzgün bir şekilde yatıyor, yukarıya bakıyor. Yüzü kırgın ve bana öyle geliyor ki tamamen kayıtsız, sanki konuşmamız onu hiç ilgilendirmiyormuş gibi. Çocuk tamamen çocukça bir tutarsızlıkla dokunaklı bir şekilde, "Ama Katasonov gitti ve uğramadı" dedi. -Acil bir şekilde çağrıldı. Seni ne kadar

sevdığını biliyorsun! (...)"Biliyorum," diye onayladı çocuk burnunu çekerek, sesi titreyerek (Bogomolov,2019, s.38).

İvan'ın kaybetme korkusu yaşadığı görülmektedir. Katasonov'un kendisini görmeye gelememesine içerlemesi, bir görev için çağırılması durumunda İvan'ın bir daha geri dönemeyeceği ihtimalini bilmesinden kaynaklanmaktadır. Savaşın bir sonucu olarak ailesini kaybeden çocuk karakter için yeniden alıştığı bir ortamda değer verdiği kişileri savaş yüzünden kaybetme ihtimali bulunmaktadır. Yaşadığı kaygı iştahının azalmasına ve üzüntüsünün ise ruhsal durumuna yansımaya sebep olmaktadır. Tüm bu olaylar çocuk karakterin yaşadığı travmayı tetiklemektedir.

Sana başka bir tane vereceğim," diye söz verdim çocuğa.- Hayır, ben bunu istiyorum! dedi kaprisli bir şekilde ve gözlerimin içine baktı. Ver onu bana! - Sana bir tane daha vereceğim. Çocuğu ikna ediyorum. "Hadi gidelim, gidelim," diye itiyor Holin beni. "Seni götüreceğim" diye söz veriyor. (Bogomolov,2019, s.31).

“Hiddet ve öfke patlamaları eğilimi de üstün bir güce tepki göstermenin en ilkel yöntemlerinden biridir (...) Aşırı sevgi ihtiyacı ve narsisizm bu yüksek tepkimeye yol açar. Dolayısıyla travma kurbanlarının çoğunun kişiliği, bir ürkmenin ardından kaygılanan, sızlanan, dizginlenemeyen ve haylazlaşan bir çocuğun kişiliğine tekabül eder” (Freud, Ferenczi, Abraham, Simmel, Jones, 2017, s.51-52). İvan karakteri için durum narsisizm bir göstergesinden çok sevgi ihtiyacının ortaya çıkardığı öfkelenme durumudur. Yalnız bırakılmaktan çekinmektedir. Yaşadığı rahatsızlık hissini bastırabilmek ya da saklayabilmek için inatçı ve saldırgan bir tutum sergilediği söylenebilir.

Holin'e tekrar çocuğu soruyorum ve küçük Bondarev'in Gomel'den olduğunu, ancak savaştan önce ailesiyle birlikte Baltık ülkelerinden bir yerde bir karakolda yaşadığını öğreniyorum. Sınır muhafızı olan babası savaşın ilk gününde öldü. Geri çekilme sırasında bir buçuk yaşındaki kız kardeşi çocuğun kollarında öldürüldü (Bogomolov, 2019, s.31).

Lemma ve Levy'nin çalışmasında anlatıldığı gibi egonun işleyişi günlük bilinçli kısımdan mesuldür ve zihnin gerçeklikle alakalı kısmını düzenleyen bir bölümü olarak tanımlanabilir (2004). Egonun işleyiş açısından önemli bir rolüyse farklı ruhsal yapıları ayırt etme kapasitesidir. İç ve dış deneyimler farklı sınıflandırmalara dahil edilir. Fanteziler ve rüyalar gerçeklik dünyasından ayrılır. En önemlisi, geçmiş ve şimdiki

deneyimler farklılaşarak bazılarının o anın deneyiminin bir parçasını oluşturmalarına, bazılarının anıların malzemesi haline gelmesine, diğerlerinin ise bastırılarak bilinçten ayrı bir yapıya dönüşmesine olanak tanır. Bu durumun bir yansıması olarak İvan'ın artık anı halini alan geçmiş deneyimleri savaşın gölgesinde kalan anılarını dış unsurlardan zihnini korumak için baskılamaktadır. Bastırdığı tüm bu duygular ve geçmişten gelen travmaları, korkuları bilinçten ayrılarak gerçeklik algısından ayrılmasına sebep olmaktadır.

"Hayal edemeyeceğimiz kadar çok şey yaşad" diye fısıldıyor. Partizanların arasındaydı ve Trostyanets'de ölüm kampındaydı. Aklında tek bir şey vardı: Sonuna kadar intikam almak! Kamptan bahsettiğinde ya da babasını, kız kardeşini hatırladığında her yeri titriyor. "Bir çocuğun bu kadar nefret edebileceğini hiç düşünmemiştim (Bogomolov,2019, s.31).

İvan'ın bastırdığı duygular ortaya çıkarıldığında ya da bu duygulara dışarıdan gelen bir etkiyle maruz kaldığında vücudu istemsiz olarak titreyerek tepki vermektedir. Cohen ve Mannarino'nun ifade ettiği gibi çocukların büyük üzüntü, ağlama dönemleri gibi yoğun acı veren normal sayılabilen yas tepkileri yaşayabilmektedir (2011). Bununla birlikte normal yas tepkileri travmatik yasla benzer değildir. Travmatik yası olan çocuklar uzlaşma görevlerini tamamlayamazlar çünkü sevilen birini hatırlamak tipik olarak travmayı hatırlatma işlevi görür ve ardından travma semptomları gelişir. İvan'ın ailesinin ölümünün hatırlatılmasıyla vücudunun gösterdiği tepkiler normal bir yas tepkisinden ayrılarak travmatik bir tepki formunu alır.

3.5.1.2. İvan Eserindeki Çocuk Karakterin Beyaz Perdeye Yansıması

Andrey Tarkovski'nin (1932-1986) ilk filmi olan İvan'ın Çocukluğu 1962 yılında beyaz perdeye uyarlandı. Film bir çocuğun gözünden savaşın getirdiği yıkım ve bu yıkımın yarattığı nefretin çocuk saflığında meydana getirdiği değişimi aktarmaktadır. "Bir askerin dayanılmaz yükünü üstlenmek zorunda kalan 12 yaşındaki bir çocuğun kırılman ruhu kömürleşir ve sertleşir. Tarkovski, kahramanın geçmişi ile bugünü arasındaki karşılıklı olarak birbirlerini olumsuzlaştıran farklılıklardan, insan varoluşunun anormalliği olan savaş formülünü türetiyor. İvan'ın çocuksu bir nefret duygusu ve intikam susuzluğu nedeniyle insani ekseninden kaydırılmasıdır" (Kirillova,2016, s.140-141).

Filmin açılış sahnesinde İvan ve annesini görmekteyiz. Yaz ayında annesiyle geçirdiği anılar izleyiciye aktarılmaktadır. Tarkovski savaşın yıkımlarını bir çocuk üzerinden aktarırken anne kavramına da sıkça yer verdiği görülmektedir. Filmin ilerleyen kısımlarında da İvan karakterinin annesine dair hatıralarını rüyalar aracılığıyla izleyiciye aktarmaktadır. Esere nazaran İvan karakterinin yaşına göre sert mizacının sebebini filmin ilk kısımlarında görüyoruz. Eserde çocuk karakterin annesinin akıbeti tam olarak bilinmese de Tarkovski rüyalar aracılığıyla İvan karakterinin annesinin ölü bedeni kabuslarında belirlemektedir. Rüya'ya dair çalışmalar yapan ve Psikanalitik yaklaşımda açıklamalar getiren Freud için rüyalar ruhsal bir uyaran niteliğindedir. “Çocuğun rüyası onun gün içinde yaşadığı ve içinde bir üzüntü, bir özlem, halledilmemiş bir istek bırakmış olan bir olaya tepkidir” (Freud,2022, s.52). İvan karakterinin yaşadığı kayıp ve bu kaybın sonucunda yaşadığı üzüntü ve korku rüyalar aracılığıyla, bastırılmış duyguların bir ifade aracı olarak izleyiciye aktarılmaktadır. Filmin bir kısmında İvan rüyasında kız kardeşiyle birlikte elmalarla çevrili bir arabanın kasasında ilerlediklerini görmektedir. Daha sonraları ise elmalar ezilmiş bir şekilde etrafa saçılmakta, kız kardeşinin gülen yüz ifadesi yerini öfkeye bırakmaktadır. İvan'ın kız kardeşinin ölümüne şahit olması ve bir şey yapamamanın getirdiği suçluluk duygusunun bir sembolü olarak rüyasında elmaların ezilmesiyle kız kardeşini öfkeli bir şekilde görmesinin nedenlerinden birisi olarak yorumlanabilir. Bir diğer açıdan eserde kız kardeşi 1.5 yaşında kollarında ölmektedir. Filmdeyse kız kardeşinin İvan'ın yaşıyla oldukça yakın bir aralıkta olduğunu görmekteyiz. Rüyasında kız kardeşini yaş alırken görmesi “ölüm” kavramının bilinç dışı yerinin bir yansımasıdır. İvan'ın hayallerinde kız kardeşinin ölümünü kabullenemediğini ifade edebiliriz.

3.6. Mariya Halfina'nın Üvey Anne Adlı Eseri

Mariya Halfina (1908-1988) 20. yüzyıl Sovyet dönemi köy edebiyatı türünde eserler kaleme alan Rus yazardır. Sovyet edebiyatı içinde 1950-80'li yıllar arasında emek kavramı ön plana çıkmaktadır. Köy edebiyatı da düzyazı olarak ele alınan bu dönemde Rus köylerinin modern yapısının anlatıldığı görülür. Köy edebiyatı eserlerinde toplum bilinci ve psikolojik unsurların ele alındığı ifade edilebilir. Bir diğer yandan eserlerde ele alınan genel yargıların yanı sıra XX. Yüzyılın ilk yarısında Köy edebiyatında, köylü bir yozlaşma unsuru değil tam tersine saflığın ve çalışkanlığın ön plana çıkarıldığı bir bakış

açısıyla karakterlerin yaratıldığı görülmektedir. Emek bilincine sahip, çalışmaya dair keskin inancı ve cömert, nazik karakteriyle ön plana çıkan karakterler yer almaktadır. Bogdanova çalışmasında (2016) bu durumu köylünün savaş sonrası dönemde değişen imajı olarak ele alır. “Ancak XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ülkenin bu dönüşümü, yerini Rus insanının ekonomik ve sonuç olarak ahlaki yaşamının asırlık temellerini kökten değiştiren, her şeyi kapsayan bir toplumsal çöküşün belirsiz ve acı verici sürece bırakıyordu” (Bogdanova, s.309, 2016).

Aile ve emek kavramlarının ön plana çıktığı eserde tüm aile bireylerinin bir arada kalma çabası toplumsal bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Çocuk karakterlerin psikolojik ve manevi yönlerinin oluşmasında rehberlik eden kişi olarak büyükanne figürü ön plana çıkmaktadır. Büyükannenin otoritesine bağlı anne ve baba figürü de çocukların aile içindeki hiyerarşik düzeni dengeleyerek karakterlerin davranışlarına yansıyan kısımları bulunmaktadır. Baba figürü Pavel eve çalışarak maddi yönden “emek” veren kişi konumundadır. Bunun yanı sıra anne Şura ise evin tüm gereksinimleri başta olmak üzere, çocukların beslenme, bakım gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pavel’in Şura ile evliliğinden önce bir ilişkiden doğan Svetlana karakteri için aile fertlerinin yaklaşımı farklılık göstermektedir. Svetlana için yaşanan anne kavramı karmaşası ve terk edilme korkusunun yaşattığı içine kapanma ve yaşadığı güven kaybı, ebeveynleriyle bağ kuramaması gibi durumlar yaşadığı travmayı ön plana çıkarır. Lacan’ın yaklaşımıyla Öteki’nin kaybı, benlik oluşumunun baltalanması gibi birçok durumun Svetlana karakteri üzerindeki etkisini kaçınılmaz kılar.

3.6.1. Svetlana Karakteri

Svetlana yedi yaşında bir çocuk karakterdir. Annesi yalnız bir ebeveyn olarak bakımını üstlenmektedir. Svetlana karakterinde göze çarpan ilk durum “baba figürünün” konumudur. Baba kavramı Svetlana için karmaşık ve belirsiz bir durumdadır. Çocuk karakter için içinde bulunduğu aile kavramı tek bir ebeveynin rehberliğinden oluşmaktadır. Annesinin ölümcül derecedeki hastalığı aile kavramındaki dinamiklerin değişmesinde etken rol oynamaktadır. Hikâyenin geçtiği Sovyet dönemi ve geleneksel aile yapısı da dahil olmak üzere, Rus aile yaşantısında anne babanın yanı sıra büyükanne

ve büyükbaba gibi ailenin bir önceki nesliyle birlikte yaşandığı görülmektedir. Katasonov ve Povetev'in çalışmasında da geçtiği şekilde bunun temel sebeplerinden birisi çiftçilikle geçimini sağlamaya çalışan bir toplumun tüm üyelerinin birlikte yaşayarak iş gücü olarak faaliyet göstermesidir. Bir diğer yandan ebeveynler, büyüyen çocuğa, yaşılanan ebeveynlere bakmak, saygı göstermek zorunda oldukları inancını aşılamaktaydılar. Nesillerin bir arada yaşadığı bir aile yapısının benimsenmesinde bu eski yapı, varlığını 20.yüzyıl Rus toplumunda da sürdürmekteydi (2009). Bu sebeple Rus aile yapısının anlaşılması Svetlana karakterinin aile kavramının toplumsal ve psikolojik karşılığının ifade edilmesinde önemli bir rol oynar.

"Hiçbir yere gitmeyeceksin çünkü onu zaten kabul etmeyeceğim!" "Şura, Pavel'in önünde, çenesi kalkık, solgun bir halde duruyordu. Gözlerini kısıp başka birinin gözleriyle onun yüzüne baktı. Eğer çocuk senin olsaydı o zaman neden ayrılırsın ki? Evet, sarkık kulaklı hatun, sevimli bir küçük kız gibi seni anında çevirirdi, bu yüzden seni suçlayamazdı. Pavel üzgün bir tavırla, "Hiçbir şey anlamıyorsun" diye başını salladı (Halfina,2014, s.8).

Pavel'in Svetlana'nın öz babası olduğunu annesinden gelen bir mektupla öğrenen ev halkı kendi içinde durumu farklı tepkilerle karşılamaktadır. Pavel, Svetlana'nın öz kızı olsa dahi kıza karşı bir duygusal yakınlık hissetmemekte ve kabul etmek istememektedir. Svetlana'nın üvey annesi Şura ve Pavel'e göre suçluluk duygusu ağır basmaktaydı.

"Kızımı sana getirmeyeceğim, merak etme. Eşim, kızımın annesi olamayacağı için başka bir çıkış yolu aramak zorunda kalıyorum (...) Kızımı kız kardeşime, Varya'ya götüreceğim. Onun da üç tane var, benimki de onların arasında yersiz olmayacak" (Halfina,2014, s.11).

Aile üyelerinin hiçbiri tarafından Svetlana istenen bir karakter değildir. Aileye Svetlana'nın katılması durumunda diğer çocukların, çevredekiler tarafından dışlanabileceği endişesi, küçük kızı istememesindeki temel nedendir. Pavel bir baba karakteri olarak sahiplenici ve sıcak bir baba rolünde değildir. Svetlana'nın varlığından evliliği öncesinde de haberi olmasına karşın bir bağ ya da sevgi hissetmemektedir. Bu nedenle Svetlana'nın bakımını üstlenmek istememesinde etken noktadadır. Bu durum Svetlana ve babası arasında bir duvar örülmesinin temel nedenlerindendir.

Bu bir çocuk mu? Baksana, insanların gözlerinin içine bakmıyor, insanlarla konuşmak istemiyor. Ve bu kıyafetlerle, düşük zevkinle canım, yine de onun önünde iyi sayılmayacaksın, onun önünde sadece kendini küçük düşüreceksin. Onda minnet olmadığı için, onun yetimliğine acıdığınızı, kendi meşru çocuklarınızla eşit şartlarda ona destek olduğunuzu anlamak istemiyor. (...) Yine de hem onun önünde hem de insanların önünde sen bir üvey anne olacaksın... Sen bir aptalsın, sen bir aptalsın! - Anfisa Vasilievna üzgün ve yüksek sesle iç çekti. (Halfina, 2014, s.13).

Svetlana annesinin ölümünden sonra içine kapandığı görülmektedir. Büyütölmek için katıldığı yeni ailesine yabancılik çektiği davranışlarına da yansımaktadır. Svetlana'nın içine kapanıklığı, insanlarla olan iletişime kapalılığının yanı sıra bedensel olarak da iletişime kapalı olduğunu göz temasından kaçınmasından anlaşılmaktadır. Svetlana karakterinin psiko-sosyal olarak gelişiminde eksiklik ya da birtakım aksaklıklar olduğunu ifade edebiliriz. Yedi yaşındaki Svetlana'nın sosyal ilişkilerinin geliştiği bu yaş aralığı için kendini kapattığı görülmektedir. İnsanlarla iletişim kurmayı reddederek ya da çekinerek ikili ilişkiler dahil olmak üzere iletişimde kopukluk yaratmaktadır.

Palombo, Bendicsen ve Koch'un çalışmasında da geçtiği şekliyle Ericson kendi şemasında biyolojik etkenlerin yanı sıra toplumsal ve kültürel faktörlerin çocuğun gelişimi için önemli olduğunu ifade etmektedir (2009). Çocuğun kişiliği şekillenirken aile dahil olmak üzere bir etken olarak daha geniş yayılım gösteren çevrenin katkısına vurgu yapmaktadır. Svetlana'nın içinde bulunduğu durumu daha iyi anlamak için Erikson'un gelişim sırasında rol oynayan güçlere ilişkin anlayışıyla kültürel ve sosyal çevreye bir bakış atmamız gerekmektedir.

Svetka diğer çocuklar gibi olsaydı... Sıkılır, ağlar ve yavaş yavaş alışmaya başlardı. Her şey yoluna girecek ve daha iyi olacaktı. Şura ilk başta tek bir şeyi düşündü: Svetka'nın tuhafıllıkları mümkün olduğunca az insanın dikkatini çeksın, böylece en azından biraz alışana kadar insanlar ona bakmasın, ne kadar farklı olduğunu fark etmesın Pavel için çok korkuyordu. İnsanlar anlamayacak, şöyle demeye başlayacaklar: "Pavel Yegoroviç'in kızı az gelişmiş... yarım akıllı, annesine benzemiş. "Üzgün hissetmeye ve sempati duymaya başlayacaklar. Ve diğeri de gülecek. (Halfina,2014, s.15).

Aile üyeleri için Svetlana'nın durumuna öncelik vermek ya da çözüme kavuşturmaktaansa durumun toplum içindeki konumu daha önemlidir. Mevcut durumda ağlama krizlerine giren histerik bir çocuk karakter bulunmaktadır. İlk olarak Svetlana'nın sosyal

becerilerinde yaşanan gerileme, büyükanne karakterinin gerek Şura gerekse Svetlana karakteri üzerinde manipülatif bir etki bırakmaktadır. Şura'nın büyükanne karakterinin baskılarının bir sonucu olarak Svetlana'ya karşı yaşadığı yetersizlik hissi ve her ne yaparsa yapsın yine de bir üvey anne olacağı düşüncesiyle Svetlana'nın yaşadığı içine kapanma sürecinin aşılması zorlaşmaktadır.

Şura ise bu davranışları “tuhaflik” olarak adlandırmaktadır. Çevre faktörü bu kısımda da dikkat çekilen noktalardan birisidir. Küçük bir toplulukta yaşayan Svetlana ve ailesi için çocuk karakterin davranışlarının, sessiz olmasının toplum içinde “anormal” olarak kabul edilerek dışlanmasına ya da konuşulmasına dair endişeler ön planda tutulmaktadır. Svetlana'nın yeni girdiği ve ait hissetmediği bu ortamda “benlik” kavramının oluşmasında sıkıntılı bir süreç yaşadığı ifade edilebilir. Anne figürünün tutumu da burada önem kazanmaktadır. Çocuk karakterin öz annesi ve üvey annesi arasında bağ kuramamasının bir sonucu olarak kaygılı olduğu görülmektedir.

Svetlana karakterinin anne kavramıyla yaşadığı karmaşaya değinmek gerekmektedir. Öncelikle çocuğun öz annesiyle yaşadığı ilişki sağlıklı değildir. Annesi Svetlana'yı diğer insanlarla iletişim kurmasını engelleyecek şekilde yetiştirmektedir. “Bizim kimseye ihtiyacımız yok” (Halfina,2014, s.39) anlayışıyla Svetlana'nın sosyal becerilerinin tamamen annesine bağlı olduğu görülmektedir. Annesi hasta olduğunun bilincinde yetişmesini istemektedir. Bu sebeple Svetlana'yı çok katı ve kısıtlayıcı kurallarla sınırlandırmaktaydı. Bunun sonucunda da çocuk karakter annesine her açıdan bağlı, o olmadan hareket edemeyen bir yapıya bürünmek zorunda kaldı.

Ve Svetka'yı seviyordu, onu ne kadar sevdiğini anlatacak kelimeler bile yok. Ama onu katı bir şekilde yetiştirdi ve çok kaba davrandı. Tek maaşla kötü yaşadılar. İnsanlardan uzaklaştırdı, sadece Nikolay ve beni bir yakını olarak tanıdı. Sveta'nın yanından ayrılmasına izin vermedi ve çocukların ona gelmesinden hoşlanmadı, benimkini bile pek hoş karşılamadı. Beş yaşındayken Svetka'ya okumayı öğretti, kitaplarını mutlaka satın aldı ama oyuncak kabul etmedi. Ve ona hiç acımadan doğrudan çalışmayı öğretti (Halfina, 2014, s.26).

Anne figürünün Svetlana'ya karşı tutumu içine kapanması ve yaşlılarına nazaran sosyal becerileri yok denilecek kadar az bir yapıda olmasında etkendir. Yaşlılarıyla görüşmemesi, yalnız bir şekilde, iletişim kurmadan bir fanus içinde büyümeye çalışması

çocuk karakterin insanlardan korku duymasına sebep olmaktadır. Svetlana için annesinin kaba ve katı davranışları, insanlarla olan ilişkisini de etkilemektedir. Soru sorulduğunda “evet” ya da “hayır” şeklindeki bir yanıtta başka iletişim kurma yetisi bulunmamaktadır.

Ölüm kavramı elbette her çocuk için içinde bulunduğu koşullarla bağlantılıdır ve bu sebeple de etkileri bireysel olarak değişim göstermektedir. Svetlana için durum aşılamaz bir travma olarak karşılık bulmaktadır. Bunun temel sebeplerinden birisi ise annesine “bağımlı” bir şekilde yaşamak zorunda kalmasıdır. Annesinin kaybı ve yeni bir ortamın içine girmek zorunda kalan çocuk karakter için içinden sıyrıldığı fanus ve girdiği yeni ortam bir çeşit “kaygı” yaşamasına neden olmaktadır. Üvey annesi Şura’nın öz annesinin aksine çocuk karakteri anlamaya ve sevgisini göstermeye yönelik yaklaşımı dahi bu kaygının üzerinden atılmasına yardımcı olamamaktadır. Anne kavramı, özdeşleşme ve benlik gibi erken yaşlarda oluşumu ve gelişimi şekillenmeye başlayan bu kavramlar sağlıklı bir şekilde meydana gelmemiştir. Anne kavramıyla sağlıklı bir ilişkisi olmayan çocuk karakter “üvey anne” ve daha önce hayatında hiç olmayan bir “baba” figürü ile karşı karşıya kalmaktadır.

Sanki Svetka'nın sessizliği Şura'yı hiç rahatsız etmiyordu, hatta hiç rahatsız etmiyordu. Svetlana oldukça normal konuşabiliyordu, kekelemiyordu ve dil bağı sorunu yaşamıyordu. Bir konuşmada sadece iki kelimeyle idare edebiliyordu: "evet" ve "hayır." Ve zaman zaman şunları söylerdi: Gerek yok, ben kendim...Bu sözleri sessizce ve anlamsız bir şekilde ancak bir tür karşı konulamaz, aptalca ısrarla söyledi (Halfina,2014, s.16.).

Svetlana’nın öz annesi tarafından sosyal becerilerinin kısıtlanması, izole bir yaşam sürmesi sonucunda çocuk karakterin iletişim kurma çabası içine girmediği, girmek zorunda bırakılırsa bile, kısa ve süreklilik içeren aynı ifadelerle sağladığı görülmektedir. Svetlana’nın sürekli olarak yaptığı “ben” vurgusu durumu bireysel olarak bağımsızlık dürtüsüyle, bir yetişkine bağlı olmadan kendi işlerini yapma isteğinden kaynaklanmamaktadır. İnsanlarla iletişim içinde olmaktan çekindiği görülmektedir. Çocuk karakterin yardım isteyeceği en basit durumda dahi öz annesinin kaba ve sert davranışlarına maruz kalmasıyla sonuçlanmaktaydı. Bu sebeple bir yetişkin yardım etme talebiyle çocuk karaktere gidince, yardım istemenin “yanlış” bir düşünce olduğu bilinç dışına işlediği görülmektedir.

Birisi onunla konuştuğunda ya da başka birinin ona bakışını yakaladığında omuzları kalkıyor ve çenesi omzuna dayanıncaya kadar başı yavaş ve yumuşak bir şekilde sola dönmeye başlıyordu. (...) Üstelik o anda aşağıya eğik gözlerinin yan bakışı tamamen rastgele bir yere, sırtının arkasına, sol omzunun arkasına gitti (Halfina,2014, s.16).

Svetlana'nın bu tepkisi aslında tamamen dürtüsel bir tepkidir. Bedenen o ortamda bulunmaktan rahatsızlık duymaktadır. Rahatsız olduğu ortamlardan bedenen ayrılamadığı için bir kaçış yolu olarak gözlerini kaçırmakta, iletişim kuracağı kişiyle iletişimi kapatmaktadır. Bu davranışı tamamen bilinç dışındaki travmaları tetiklemektedir. Svetlana'nın bir diğer yandan eşyalara takıntılı bir şekilde bağlandığı görülmektedir. Annesine dair hatırası olan herhangi bir eşya ve hatta bir doğum belgesi dahi onun için sahiplenilmesi gereken bir ögedir. Annesinden gelmeyen herhangi bir şeyi giymeyi, bazen de yemek yemeyi bile reddetmektedir.

Şura'nın kendisi için bu kadar özenle diktiği zarif, yeni elbiseleri Svetka'nın giymek istememesi onu rahatsız etmişti. Mağazaya gider ve gardırobun arkasına saklanarak yeni Shurino'yu atar ve aceleyle eskisini, "kendisinininkini" giyer. Ve yenisi dolaba düzgünce asılır. Ve o andaki yüzü Şura'nın anlayacağı şekildedir: sinirlenemezsiniz ya da ikna edemezsiniz. Svetka'nın "kendine ait olan" tek şeyi iki gri, yıpranmış elbise ve eski, yıpranmış bir el çantasıydı; "annesinin çantası." (Halfina, 2014, s.19).

Eski kıyafetlerini çok sevdiğinden değil, tam tersine annesinin bir parçası olması sebebiyle koşullu bir bağlanma yaratmıştır. Bu bağlanmayı kıracak herhangi bir harekete karşı aşırı tepki vermekte, direnmekte ve koşullu bir bağlanma yaşamaktadır. “Hâlâ orada olan Pavel, Svetka'nın doğum belgesini ve annesinin belgelerini alıp cüzdanına koymak istedi, ancak Svetka karnına bastırdı ve gözlerini kısarak yavaşça kapıya doğru uzaklaşmaya başladı” (Halfina,2014, s.19) Kaçınan tepkilerle durumunu dolaylı da olsa belirten Svetlana'yı ailesi anlamamaktadır. Durumun bir “anormallik” mi yoksa bir “hastalık” mı olduğu konusunda kararsızlardır. Toplumsal birtakım tepkilerden çekindikleri için bu iki kavramla durumu anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Diğer durumda aile üyeleri ait oldukları toplumdan herhangi birisinin kendilerine yöneltilebileceği yargıları üstlenmek istememektedir. Büyükanne karakteri de özellikle Svetlana'nın hareketlerini “hastalık” olarak yorumlayan kişidir. Küçük çocuk üzerinde yaratılan bu hava, Svetlana'nın kendisini aileye ait hissetmekte zorluk çekmesine neden olmaktadır. Bu durum bağlanma ve güven duygularına karşı travmalarını tetiklemektedir.

Öz annesinin aşıladığı kendi kendine yetme ve kimseye ihtiyaç olmaması durumunu aşamamaktadır.

Bir başka açıdan evdeki diğer çocuklar da bu durumdan etkilenmektedir. “Yurka'nın evden tamamen uzaklaşmış olması ve görünüşe göre yakında tamamen büyükannesinin yanına taşınacağı için bu duruma hiç önem vermiyordu. Son zamanlarda çok kabalaşmıştı, biraz gergin ve korkunç bir hale geldi. Ve en kötüsü, Svetka'dan şiddetle nefret ettiği ortadaydı “(Halfina, 2014, s.18-19). Ailenin ilk çocuğu Yuri, anne ve babasının aileye sonradan dahil olan bu kız çocuğuna karşı gösterdiği imtiyazdan rahatsızlık duymaktadır. Bu “özel” ilgi kendisinde hırçınlaşma olarak karşılık bulmaktaydı. Svetlana'ya karşı duyduğu nefreti açık bir şekilde davranışlarıyla göstermektedir.

Annesinin eşyalarıyla kurduğu bağın farkında olan Yuri, bu durumu kullanmakta çekinmemektedir. Svetlana ise açıkça gösterilen nefretten korkmaktadır. Bu korku içine daha da kapanmasına, ağlayamayıp duygularını içinde bastırmasına sebep olmaktadır. Yaşanılan olayların dolaylı yoldan da olsa evdeki diğer çocukları etkilediği görülmektedir. Bu dengeyi sağlamakta zorlanan anne ve baba karakteri, ama özellikle de baba figürü ön plana çıkmaktadır. Svetlana babasından çekinmektedir. Bunun temel sebeplerinden birisi baba kavramına karşı yaşadığı eksikliklerdir. Pavel'in Svetlana'ya karşı takındığı tavırlar da bu durumun tetiklenmesinde etkilidir. Babasının en başlarda Svetlana'yı büyütmek istememesi, küçük kız eve geldiğinde uzun süre iletişim kurmaya çalışmaması ve iki karakter arasındaki sessizlik arasındaki bağın oluşamamasındaki temel etkenlerden birisidir. “Ancak Svetka sessizdi ve giderek daha fazla sola doğru eğilmeye devam etti. Sonunda Pavel'in gözleri sağ omzunun kalktığını, kulağını ve yanağının bir kısmını gördü. (...) Pavel, Svetka'yı kendisinden ayrı yemek yediğini fark etti çünkü kızın onun önünde yemek yiyemedi ve masadan aç bir şekilde kalktı” (Halfina, 2014, s.32).

Svetlana'ya çocukluğunun erken dönemlerinden itibaren bir birey olarak yaklaşılmamıştır. Daha çok kendisinden ayrı bir kişi olarak görmediği çocuğunu kendi doğrularına göre şekillendirmeye çalışan anne çocuğunun “benliğini” zedelemiştir. “Dolto'nun çocuk açısından değindiği önemli bir nokta ise çocuğun bebeklik döneminden itibaren ayrı bir birey olarak algılanarak bebekle sürekli iletişim içerisinde olmanın gerekliliğidir. Böylelikle bebek anlaşıldığını hissedecek, anne babanın dünyasında ayrı

bir birey olarak yer aldığını fark edecektir” (Özşahin,2019, s.131-132). Benlik gelişimi sağlıklı ilerlemeyen Svetlana, her koşulda bağımlı olduğu kişilere karşı endişe, güvensizlik duygusu ve kendi güvenli alanında kalma davranışları içinde olduğu ifade edilebilir.

Sadece öğretmenleri endişelendiren şey, Svetka'sının neden tüm çocuklar gibi olmadığıdır. Görünüşe göre Pavel Yegoroviç'in ailesinde bir şeyler ters gidiyor. Sekiz yaşındaki bir çocuğun altı ayda ailesine alışamaması boşuna değil. Dövülmüş bir çocuk hemen görülebilir. Baba sık sık evde olmuyor; kendisinin de arkasından olup bitenler hakkında pek bir bilgisi olmayabilir. Asıl sebep elbette baba değil... (Halfina,2014.s.38).

Svetlana'nın toplum içindeki çekinceleri, ev ortamında yaşadığı kaygı kadar gözle görülür bir belirti vermemektedir. Öğretmenleri için dikkat çeken kısım “sessizliktir”. Svetlana'nın okul içinde histerik davranışlar göstermemesine karşın bu denli ürkek ve sessiz olması şiddet düşüncesine yönlendirmektedir. Svetlana fiziksel olarak ailesi tarafından şiddet gören bir çocuk karakter değildir. Yine de öz annesinden gördüğü psikolojik şiddet sosyal ortamlarda yaşadığı kaygının oluşmasına neden olmaktadır. İletişimi sonlandırarak ya da hiç başlatmayarak kaygı duyduğu durum ve ortamlardan sakınabileceğini düşünüyor olabilir. Baba figürünün çocuğuna karşı ilgisizliği, küçük çocukta bir yokluk olan baba kavramını sahiplenmesi ve onun yanında kendini rahat hissetmesini engellemektedir. Pavel karakteri için de Svetlana'yı öz çocuğu olarak benimseyememesi bu bağ arasındaki boşluğu büyütmektedir.

Sadece yanınızda değil, aynı zamanda hareket bile edemiyor. Onun böyle olması benim suçum mu? - Ve bu benim hatam değil. Annesi ona ne olduğunu anlattı. Anlamıyor musun? Pavel duvara dönerek, "Bizden nefret ediyor," diye mırıldandı.Bu ısrarcı, ısrarcı düşünce Pavel'e huzur vermiyordu. Natalya çocuğa ne aşılayabilir? Böyle küçük bir kıza babasından nefret etmeyi nasıl öğretti? Ne için? (Halfina,2014, s.32).

Svetlana'nın kendisinden nefret ettiğini düşünen bir baba karakteri için soğuk davranışlarının temelini açıklayabilir. “Bir zamanlar sinemadan dönerken birlikte yürüyordun. Yurka sağ kolunda duruyor ve Svetka senin tarafında, arkandan geliyordu. Neden diğer elinle onun elini tutmuyorsun? (...) Ona bakacak olursan annesi hayattayken bile yetim gibiydi. Ve şimdi, babası hayattayken seilmeyen bir kız çocuğu. Onu sevmediğini anlamadığını mı sanıyorsun?” (Halfina,2014, s.42). Willock'a göre

sevilmediğini hisseden çocuklarda ebeveynlerine karşı güven problemleri yaşadığı görülmektedir. (1986). Bu tarz bir durum anne ya da baba ikilisinde en az birisinin “umursamaz” davranışının, küçük çocukların erken dönem kimlik oluşumunda benliklerinin göz ardı edilmesinin bir getirisi. Bazı durumlarda göz ardı edilen benlik, karakteristik olarak ilgisiz ya da narsist bir ebeveynle yaşanan deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Ailenin duygusal olarak iletişim kurulabilir olmaması nedeniyle çocuklar ilgisiz ve terk edilmiş hissedebilirler.

Ne yapıyorsun kızım? "Sen iyi bir çocuksun, cesursun." Bu kadar korkudan sonra babanın geniş, sıcak omzuna yaslanmak harika bir şey. Svetka bir kez daha ağır bir şekilde ağladı ve acı bir şekilde ağladı ve çekingen bir şekilde gözlerini kapatarak elini teredditle babasının göğsüne koydu (Halfina,2014, s.51).

Svetlana karakterinin tüm bunların üstesinden gelmesi Pavel'in kızı ile konuşma çabası göstermeye başlamasıyla ilk yansımalarını göstermektedir. Umursandığını hissetmesiyle güven duygusunun zamanla da olsa yerine oturmaya başladığı görülmektedir. Ağlayamayıp duygularını bastıran Svetlana, ilk kez babasının çabalarıyla ağlamayı başarmaktadır. Ağladığı zaman içinde biriken duyguların yedi yaşındaki bir çocuk için yük olmaktan kurtulmaya başladığı an olarak ifade edilebilir. “Svetka ilk kez sekiz yaşındaki tüm kızların kederden ağladığı gibi ağladı: acı bir şekilde hıçkırarak, sarsılarak ağlayarak ve gözyaşlarından boğularak (...) ayağa kalktı, gözlerinin içine baktı ve gururla cevap verdi: "Bu benim babam!" (Halfina,2014, s.48). Babasının ona olan ilgisi ve iletişim kurmaktan kaçınmaması, Svetlana'nın “güven” duygusunda yaşadığı tahribatın onarılmasına yardım eden etken olmaktadır. Ailenin toplumsal çekinceleri bir yana bırakarak çocuk karaktere yaklaşımını değiştirmesi, karakterin aitlik ve güven duygularının gelişmesine katkı sağlamıştır.

3.6.2. Üvey Anne Eserindeki Çocuk Karakterin Beyaz Perdeye Yansıması

Halfina'nın Üvey Anne adlı eserinden aynı adla uyarlanan film 1973 yılında beyaz perdede yerini aldı. Oleg Bondarev'in (1938-2003) yönetmenliğini üstlendiği film Edgar Smirnov'un senaryosuyla izleyiciye sunuldu. Bir çocuk karakter olarak Svetlana'nın beyaz perdeye aktarılan yönünü eserle karşılaştırarak çocuk karakterin psikolojik

dünyasına bakışı farklı yaklaşımlar aracılığıyla ele almanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Svetlana'nın babasıyla yaşadığı soğukluk ve iletişim kopukluğunun yerini Svetlana'ya yaklaşmaya çalışan bir baba karakterinin aldığını görmekteyiz. Uyurken hiç sahip olmadığı oyuncağı kızının yanı başına bıraktığı sahnelerle “çalalayan” bir baba karakteri gösterilmektedir. Halfina'nın eseriyle bu kısım farklılık göstermektedir. Eserde baba karakteri Svetlana ile baba-kız ilişkisini sorgulayan ve kabullenemeyen, yakınlık kuramayan bir karakterdedir. Filmde bu kısmı açık olarak tek bir kısımda görmekteyiz. Şura ile Pavel'in kavga ettikleri sahnedir. Pavel artık Svetlana'nın çekingen hareketlerinden ve konuşmamasından dolayı yorulmuştur. Pavel, kızın öz annesini suçlarken onun bu halde olmasının sorumlusu olmadığını ifade etmektedir.

Büyükanne karakteri neredeyse eserle doğru orantıda ilerlemektedir. Svetlana'yı getirmemeleri için Pavel'i uyarmaktadır. Pavel hiçbir koşulda kızı Svetlana'yı istememekte ve ablasına bırakacağını ifade etmektedir. Şura öz kızı olmamasına rağmen kızı almaya ikna eden kişidir. Büyükanne, Svetlana'nın davranışlarını hastalıklı olarak görmektedir. Şura'nın Svetlana'yı alıp eve getirmesinden rahatsızlık duymaktadır. Aile üyeleri görece küçük bir yerde yaşamaktadırlar. İnsanlar birbirini tanımakta ve olan en küçük harekette olaylar hakkında konuşmaktadır. Büyükanne karakterinin toplumsal yargılardan çekindiğı ve bunu diğer aile üyelerine yansıttığı görölmektedir. Bu da ebeveynlerinin, özellikle de Pavel'in Svetlana'ya davranışlarını etkilemektedir.

Filmin final sahnesinde ise Şura kadraja dahil olmaktadır. Svetlana uzun zaman sonra ilk kez konuşacak ve Şura'ya “anne” diye seslenip sarılacaktır. Halfina'nın çocuk karakteri aktarırken babasını benimseyişi ve “bu benim babam” şeklindeki seslenişi baba-kız dinamiğı ön plana çıkıyor. Babasıyla sağlıklı bir bağ kuramayan ve bu sebeple de psikolojik olarak nevroitik bir kız çocuğunun anlatısı karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik olarak dengede kalmasının babasıyla psikolojik olarak barışmasından geçtiğı ifade edilebilir.

Eserin aksine Bondarev'in daha çok “anne” kavramına odaklandığı görölmektedir. Baba'nın kızıyla olan iniş çıkışlı ilişkisinin, esere nazaran geri planda tutulduğı görölmektedir. Bondarev sahnelerinde, Svetlana karakterinin manevi olarak

bütünleştirici ve her koşulda sevgiyi ona sunan Şura karakteri sayesinde iyileşebildiğini vurgulamaktadır. Filmin genel hatlarıyla esere sadık kaldığı ifade edilebilir. Svetlana karakterinin yaşadığı yalnızlık, üvey annesinin sevgisini hissettirme çabası içindeyken diğer çocuklarıyla yaşadığı denge problemi net bir şekilde izleyiciye aktarılmaktadır.

SONUÇ

Çocuk kavramına bakış toplumsal açılardan masumiyet, saflık gibi sıfatlarla adlandırılmakla sınırlandırılır. Psikanalitik yaklaşımın çocuk psikolojisinin derinliklerine inme amacıyla bireylerin temel ruhsal problemlerinin kaynağına ulaşma çabası konumundadır. Bu çabalar sonucunda çocuk kavramına bakış tıp, edebiyat, sinema, sanat gibi farklı alanlar tarafından ele alınmaya başlar. Edebiyatın ise çocuk kavramına yaklaşımı bu açıdan tek yönlülüğünü kaybederek form değiştirir. Saflık, masumiyet kavramlarının yerini alabilen kötücül ya da ruhsal problemleri mevcut olan çocuk imajı eserlerde hakim olmuştur. Psikanalitik yaklaşımla ele alınan çocuğun ruhsal yapısı edebiyatın olay ve karakter yaratımında etkili hale gelir. XX. Yüzyıl Sovyet Rusya'sının buhranlı yapısı ve bu yapı içinde şekillenen XX. Yüzyıl Rus edebiyatının yeni ideolojinin dayattığı "sağlıklı" çocuk imajı, çalışmada ele alınan eserler tarafından yok sayıldığı görülmektedir.

Çalışmanın sonucunda eserler üzerinden XX. Yüzyıl Rus edebiyatındaki çocuk karakterlerin psikolojik yapısına dair çıkarımlar şöyledir:

- 1) Çocukların içinde bulunduğu toplumun ahlak kavramını algılayışı, çocukların psikolojik duygu ve duyumunun gelişiminde etki ettiği gözlenmiştir. Toplum ahlak anlayışının yanı sıra günah, ayıp, yasak gibi çevrece olumsuz kabul edilen davranışların dini töreler ve inanışlara göre şekillenmektedir. Pasternak'ın Luivers'in Çocukluğu eseri üzerinden ayıp ve günah kavramlarının Jenya adlı çocuk karakterde dini öğelere karşı korku hislerini tetiklediği gözlemlenmiştir.
- 2) Çocukların ruhsal gelişimlerinin sağlanabilmesi için anne- baba figürü ve çocuk arasındaki iletişimin sağlıklı gelişebilmesi gerekmektedir. Her iki ebeveyninden birisiyle dahi yokluğu ve bu yokluğun yol açtığı sorunlar çocuklarda ruhsal bir

kayıp formuna bürünebilmektedir. Maksim Gorki'nin Çocukluğum adlı eserinde Aleksey ve Pasternak'ın Luivers'in Çocukluğundaki Jenya karakterleri üzerinden çocuk zihni kendini ruhsal olarak koruyabilmek için yok sayılan baba ve (veya) anne figürü ortaya çıkarmaktadır.

3) Ölüm ve ayrılık kavramlarının çocuk zihninde farklı algılandığı ifade edilebilir. Ölüm kavramı çocuk için anlamlandırmakta zorlanılan bir durum halini alır. Ölüm kendi içinde çocuklar üzerinde ruhsal olarak farklı şekilde meydana gelmektedir. Kimisi dini bir durum olarak algımlarken kimi çocuk için bir bilinmezlik ve korku ögesi olarak yer edinmektedir. İvan Bunin'in Arsenyev'in Hayatı eserinde Aleksey karakteri için ölüm dini öğelerle bağlantılıdır. Halfina'nın Üvey Anne eserinde Svetlana karakteri ise ölümü bir korku ve bilinmezlik olarak algılamaktadır. Böylelikle çocuk için ölüm kavramının psikolojik açıdan şekillenmesinin, çevresel olgulardan kaynaklandığı sonucuna varılabilir.

4) Savaş temasında çocuk ile savaşın etkilerinin çocuk psikolojisine yansımaları Bogomolov'un İvan adlı eserinde görülmektedir. Savaşın çocuk karakter İvan üzerinde nefret ve intikam gibi keskin hisleri tetiklediği gözlenmektedir. Savaşın çocuk psikolojisine etkilerinden kaygının, travmatik bir yansıması olarak çocuklarda görülebildiği ifade edilebilir. İvan karakterinin annesinin ölümüyle kayıp ve ölüm kavramlarına karşı kaygı yaşadığı görülmektedir. Savaşın çocuk karakter üzerinde ayrılık kaygısı geliştirdiği gözlemlenmiştir.

Psikanalitik yaklaşımla irdelediğimiz çocuk karakterler üzerinden gözlemlenen durumlar şu şekilde sıralanabilir: Ölüm, ayrılık, kayıp vb. birtakım kavramların psikolojik etkilerinin çocuklar üzerinde farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu kavramların çocuk karakterlerin psikolojik yapısına etkisinin yaşadığı çevreye ve çevrenin değer yargılarına göre şekil aldığı ifade edilebilir. Ailenin çocukla yetersiz iletişimi, çocuğun aile içinde yaşadığı sorunları özdeşleşme aracılığıyla çözüme kavuşturamaması, çocuğun benlik oluşumundaki eksiklikler, toplumsal yargılardan çekinilmesi gibi nedenler çocuk karakterlerin yaşadığı buhranın temel nedenleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Rusya'nın kadim zamanlarından bugününe çocuk ve çocuklukla kurduğu ilişkinin edebiyat rehberliğinde anlaşılmasına çalışılması, psikanalitik yardımıyla yorumlanmaya açık verileri ortaya çıkarmıştır. Çocukluk olgusunun tarihi süreç içinde geldiği nokta

XX.yy'ın kendine özgü dinamikleriyle gelişmiş ancak olağan değişimin dışına çok çıkmamıştır. Bilinçdışının bir parçası olarak nitelenebilecek edebi eserler ve ritüeller kültürün birer parçasıdır. Bunların sınırlarında inşa edilen bir çocukluk toplumsal bilinçdışına da ışık tutmuştur.

Rusya'nın XX.yy'da yaşadığı kolektif travmaları daha iyi anlamak, çocukluğu imgesel düzlemde var eden kültür sanat eserlerinde izini sürmekle mümkün olabilir. Toplumların tarihlerinin çocuklukla kurduğu ilişki, onu var ediş şekilleri bugünleri ve gelecekleri adına da birçok şeyi öngörülebilir hale getirebilir.

KAYNAKÇA

- Adamski,A. (2011). Archetypes and the Collective Unconscious of Carl G. Jung in the Light of Quantum Psychology. *NeuroQuantology*, 9(3). 563-571.
- Angelini,A. (2008). History of the unconscious in Soviet Russia: From its origins to the fall of the Soviet Union. *Int J Psychoanal*, 89, 369–388. <https://doi.org/10.1111/j.1745-8315.2008.00020.x>
- Antoşin, İ.V., Kuvişkin, N, M. (2022,28-29 Nisan). Зигмунд Фрейд Как Основатель Психоанализа [Konferans Sunum Özeti]. Актуальные Проблемы Интеграции Науки И Образования В Регионе. *Donskoy Gosudarstvennyy Universitet, Buzuluk, Rusya*.
- Atlı,F. (2012). Edebi Metnin ve Yaratıcılığının Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012*, p. 257-273. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3450>
- Bakır, B. (2008). Sinema ve Psikanaliz. Hayalet Kitap.
- Beeley, A.L. (1931). Freud and Psychoanalysis. *Social Service Review*, 5(1), 10-27.
- Blum, H. P. (1997). Clinical and Developmental Dimensions of Hate. *Journal of the AmericanPsychoanalyticAssociation*,45(2),359–375. <https://doi.org/10.1177/00030651970450020501>
- Bogdanova,O.V. (2016). Современная русская классика: духовные традиции отечественной прозы второй половины XX века. Вестник Русской христианской гуманитарной академии. 2016. Том 17. Выпуск 3.
- Bogomolov, V.O. (Yönetmen).(2019). Иван. Детская литература.
- Bondaryev,O. (Yönetmen).(1973). Maçeha [Film]. Mosfilm.
- Bollas, C. (2018). *The Shadow of the Object*. Routledge.
- Bowlby,J. (1960), Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood. *Psychoanalytic Study of the Child*,15(9) s.52.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burke,N. (1998). *Gender and Envy*. Routledge.
- Bunin,İ.A. (2015) Жизнь Арсеньева. Издательство «Вече».
- Casey, R.B. (1943). Religion and Psychoanalysis. *Psychiatry*, 6:3,291-300, DOI: 10.1080/00332747.1943.11022461
- Celiloğlu, U.B. (2022). Cinsel Gelişimde Freud’un Psiko-seksüel Gelişim Aşamaları ve Cinsel Eğitim. Eğitim Alanında Güncel Bilimsel Araştırmalar IV. Akgün& Abuzer& Duruk& Ümit (Eds). İksad Yayınevi.
- Cohen, L.J. (2023). A’dan Z’ye Psikoloji. Say Yayınları.
- Cohen, J.A., Mannarino,A.P.(2011). Traumatic Loss in Children and Adolescents, *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 4(1), s.22-33.

- Çiftçioğlu, H., Polat, Ö.A., Eren, E. (2016). Kişilik Gelişimi. Journal Of Social And Humanities Sciences Research, 3 (7), s.166-177.
- Despert, J. L. (1944). Effects of war on children's mental health. Journal of Consulting Psychology, 8(4), 206-218.
- Ekstrom, S.R. (2004). The mind beyond our immediate awareness: Freudian, Jungian, and cognitive models of the unconscious. Journal of Analytical Psychology, 49, 657-682.
- Elkatawneh, H. (2013). Freud's Psychosexual Stages of Development. Psychological Anthropology. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2364215>
- Evans, D. (1996). An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis. Routledge.
- Fachinelli, E. (2021). Lacan and the Thing. European Journal of Psychoanalysis, 8 (1).
- Freud, A. (2020). Çocuklukta Normallik ve Patoloji. Metis Yayınları.
- Freud, A. (1997). The Ego and the Mechanisms of Defence. Routledge.
- Freud, S. (2022). Psikanalize Giriş Sigmund Freud Rüya. Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2021). Rüyaların Yorumu. Say Yayınları.
- Freud, S. (2022). Psikanalize Giriş 2 Nevrozlar. Say Yayınları.
- Freud, S. (2020). Yas ve Melankoli. Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2020). Die Zukunft einer Illusion. Fv Editions.
- Freud, S., Ferenczi, S., Abraham, K., Simmel, E., Jones, E. (2017). Psikanaliz ve Savaş Nevrozları. Pinhan Yayıncılık.
- Freud, S. (2001). Totem and Taboo. Routledge.
- Freud, S. (1999). The Psychogenesis Of A Case Homosexuality In A Woman. R. Lesser & E. Schoenberg (Eds.). That Obscure Subject of Desire Freud's Female Homosexual Revisited. Routledge.
- FURMAN, E. (1986). On trauma: When is the death of a parent traumatic? *Psychoanal. Study Child*, 41:191-208.
- Furman, R. (1964), Death and the Young Child. *Psychoanalytic Study of the Child*, 19(3) s.21-333.
- Gallop, J. (1983). Lacan's "Mirror Stage": Where to Begin. *SubStance*. 11(4), 118-128.
- Garber, B. (2008). Mourning in Children a Theoretical Synthesis and Clinical Application. *Annual Of Psychoanalysis*. (36), 174-188.
- Greenacre, P. (1948). Anatomical structure and superego development. *American Journal of Orthopsychiatry*, 18(4), 636-648.
- Grigg, R. (2008). Lacan, Language, and Philosophy. State University of New York Press.
- Gorki, M. (2022). Çocukluğum. Can Yayınevi.
- Gülcan, C. (2020). Psikolojik Tipler ve Jung Psikolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 284-297.
- Halfina, M.L. (2014). Мачеха. Издательство Вече.

- Hagman, G. (2016). The psychoanalytic understanding and treatment of double parent loss Hangman, G. (Ed.). *New Models of Bereavement Theory and Treatment* (s.39-54). Routledge.
- Harms, E. (1962). Carl Gustav Jung. *American Journal Of Psychiatry*, 118 (8), s.728-732.
- Hartmann, H. (1950). Comments on the Psychoanalytic Theory of the EGO. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 5(1), 74–96
- Hartmann, H., Kris, E. (1945) *The Genetic Approach in Psychoanalysis*, *The Psychoanalytic Study of the Child*, 1(1), s.11-30.
- Hartke,R. (2016). The Oedipus complex: A confrontation at the central cross-roads of psychoanalysis. *The International Journal of Psychoanalysis* 97, s.893-913.
- Haspolat, N.K. (2022). Psikanalizin İçinden Bir Kavram “Özdeşleşme”. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-9.
- Hendrix, J.S. *The Imaginary and Symbolic of Jacques Lacan. Architecture, Art, and Historic Preservation. Architecture, Art, and Historic Preservation Faculty Publications.*
- Hepşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil Ve Kuran-I Kerim’de Kadın Bedeni*. (Tez No: 265599) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Jones, K. (2005). The Role of Father in Psychoanalytic Theory. *Smith College Studies in Social Work*, 75(1), 7–28.
- Jolkovski, A.K. (1978). Место окна в поэтическом мире Пастернака. *Russian Literature*, 6(1), 1–38.
- Jung, C.G. (2022). *Freud ve Psikanaliz*. Pinhan Yayıncılık
- Jung, C.G. (2019). *Psikolojide Tipler*. Pinhan Yayıncılık
- Jung, C.G. (2016). *Psychological Types*. Routledge
- Jung, C.G. (1976). *Psychological Types (The Collected Works of C. G. Jung, Vol. 6)*. Princeton University Press.
- Jung, C.G. (1975). *Psychology and Religion: West and East*. Princeton University Press
- Jung, C.G. (1968). *Archetypes Of The Collective Unconscious The Concept Of The Collective Unconscious Concerning The Archetypes, With Special Reference To The Anima Concept*. Routledge.
- Kaliyeva, N.Z., Moldosultanova,G.T. (2015). Роль фольклора в становлении и развитии русской детской литературы. *Наука, новые технологии и инновации кыргызстана*, 4,254-256.
- Karaca,H.E. (2010). *Resimde Bilinç Dışı Anlatımın Rastlantısal ve Deneysel Süreci*. [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi].
- Katasonov V.V., Povetev,P.V. (2009). Семейное Воспитание В России И За Рубежом: Традиции И Современность, *Nırsı*, 26(8).
- Kirillova, N.B. (2016). *Феномен творчества Андрея Тарковского*.

- Kilmartin, C. T., & Dervin, D. (1997). Inaccurate Representation of the Electra Complex in Psychology Textbooks. *Teaching of Psychology*, 24(4), 269–270.
- Korucu, A.A. (2019). Freudyen ve Jungiye Yaklaşımlarla Anne Olgusu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1),133-143.
- Kurzweil, E. & Phillips, W. (1983). General Information. Kurzweil, E. & Phillips, W. (Eds.), *Literature and Psychoanalysis*. Columbia University Press.
- Kulikovskaya, Y.A.(2017). Рефлексивный уровень самосознания: феномен«чувствования». Juralyev,A.L. & Koltsova,V.A. (Eds.). *Фундаментальные И Прикладные Исследования Современной Психологии*. Издательство «Институт психологии РАН».
- Lacan, J. (2015). On the Names of the Father. Polity.
- Lacan,J. (2011). Note Sur Le Pere Et Universalisme. *Ecrits*
- Lacan, J. (2007). *Ecrits*. WW.Norton & Co.
- Lacan, J. (1998). The Seminar of Jacques Lacan: The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis. W. W. Norton & Company
- Lavers, A. (1971). Some Aspects of Language in the Work of Jacques Lacan. *Semiotica*. 3(3), 269-279.
- Lawrance, R. (2020). Vladimir Nabokov's Lolita: The Representation and the Reality Re-Examining Lolita In the Light of Research into Child Sexual Abuse. *Journal of Humanities and Social Science* 25(8),22,31.
- Leavy, S.A. (1977). The Significance of Jacques Lacan. *The Psychoanalytic Quarterly*. 46(2), 201-219.
- Lemma, A., Levy,S. (2004). The Impact of Trauma on the Psyche: Internal and External Processes. Lemma, A., Levy,S. (Eds.). In *The Perversion of Loss: Psychoanalytic Perspectives on Trauma*. Routledge.
- Loewald, H.W. The Waning of the Oedipus Complex. (2000). *J Psychother Pract Res*. 9(4), 239-249.
- Macksoud, M.S., Dyregrov, A., Raundalen, M. (1993). Traumatic War Experiences and Their Effects on Children. In: Wilson, J.P., Raphael, B. (eds) *International Handbook of Traumatic Stress Syndromes*. Springer,
- Malin, B. D. (2011). Kohut and Lacan: Mirror Opposites. *Psychoanalytic Inquiry*, 31(1), 58-74.
- Menninger, W. W. (2007). A psychoanalytic perspective on violence. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 71(2), 115–131.
- Nabokov, V. (2019). *Lolita*. İletişim Yayınları.
- Nacak, O. (Host). (2023, Nisan 8). Dil ve Öteki. (38) [Sesli Podcast Bölümü] *Psikanaliz Sohbetleri*. Tuzcuoğlu,N. (1995).Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri.M. Ü.Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 7, s.275-285.
- Nagera, H. (1970). Children's Reactions to the Death of Important Objects. *The Psychoanalytic Study of the Child*. 25(1), s.360-400.

- Oktyabrskaya, A.C. (2017). ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ЖАНРОВОЙ СИСТЕМЫ В РУССКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 1920–50-х ГОДОВ. [Doktora Tezi, Moskova Devlet Üniversitesi]. Proquest Dissertations & Theses Global
- Oral, T. (2016). Kişilik Gelişimi. Arslan, E. (Ed). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim. (s.85-94). Eğiten Kitap.
- Özdemir, S. (2018) XIX. Yüzyıl Türk Romanında Oidipus Kompleksi (Yayın No: 514805) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi]. YÖK.
- Özsoy, S., Gencoz, F. (2019). Psikanalizde Bilinçdışı. Gençöz T. (Ed). Lacanyen Psikanaliz. Türkiye Klinikleri, 6, 41-46.
- Özşahin, S. (2019). Bir Freud Masalı: Çocuk Masumluluğu. Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, 3(6), 129-137.
- Palombo, J. & Bendicson, H.K & Koch, B.J. (2009). Guide to Psychoanalytic Developmental Theories. Springer.
- Palombo, J. (1981). Parent loss and childhood bereavement: some theoretical considerations. Clinical social work journal. 9, 3-33.
- Pasternak, B.L. (2018). Detsvo Lyuvers. İzdatelstvo Vremya.
- Pasternak, B.L. (2008). The Marsh of Gold: Pasternak's writings on Inspiration and Creation (Studies in Russian and Slavic Literatures, Cultures, and History). Academic Studies Press.
- Patel, A.P. (2013). Person of Issue: Sigmund Freud (1856-1939). The International Journal of Indian Psychology, 1(1).
- Pedder, J. (1992). Psychoanalytic views of aggression: Some theoretical problems. British Journal of Medical Psychology (1992), 65, 95-106.
- Perelberg, R.J. (2015). Murderer Father, Dead Father. Routledge.
- Perry, J. (2016). Electra-fied Greek Women in Aeschylus's The Choephoroi. The Alpha Kappa Phi Review An Annual Journal of Undergraduate Research in the Humanities. Shanklin, H. (Ed.). <https://www.lindsey.edu/academics/majors-and-programs/English/img/AKO-spring-2016.pdf>
- Pollock, G.H. (1961). Mourning and Adaptation. International Journal of Psychoanalysis. 42, 341-361.
- Psikomitoloji ipm. (29 Ocak 2019) Babanın adı ve Lacan'da Baba işlevi Üzerine- Ceren KORULSAN [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=v5Nk9uPTNfk>
- <https://open.spotify.com/episode/6We6NCIg4Y9UYfwHxpTSI0?si=ksCusL1jQ-G-KpFjCNYXYg>
- Rakhees, A.A., Janoory, L. (2018). Electra Complex and the Confusion of Albee's Martha's Sexual Identity: A Psychoanalytic Study. International Journal of Applied Linguistics & English Literature. 7 (5), 1-11.
- Ramachandran, V.S. (Ed.). Encyclopedia of Human Behavior. Lapsley, D.K., Stey, P.C. Id, Ego and Superego. Elsevier.

- Recalcati, M. (2012). Hate as a Passion of Being. *Qui Parle*, Vol. 20, No. 2 (Spring/Summer 2012), pp. 151-182.
- Rice, E. (1999). Religion and the Adolescent A Psychodynamic Perspective. *Psychoanalytic Psychology* Vol. 16, No. 1, 58-75.
- Rochlin, G. (1953), Loss and Restitution. *Psychoanalytic Study of the Child*, 8, s.288-309.
- Rozhdestvenski, D. (2009). Психоанализ в российской культуре. СПб: ВЕИП.
- Senne, K. (2020). Советское детство: история болезни. Тема инвалидности в советской детской литературе (1930-1990-е гг.). *Детские чтения*, 17(1), 90–114.
- Shambaugh, B. (1961), A Study of Loss Reactions in a Seven-Year-Old. *Psychoanalytic Study of the Child*, 16, s.510-522.
- Shokhonova, A.V. (2020, 10 Haziran). Тема Детства В Произведениях Художественной Культуры (На Примере Детской Литературы). [Konferans Sunum Özeti]. Современное Искусствоведение: Теоретические Концепции И Практики. Doğu Sibirya Devlet Kültür Enstitüsü, Ulaan Üde, Rusya.
- Silverman, M.A. (2012). On Myths and Myth-Making: Psychoanalytic Theorizing about Mother—Daughter Relationships and The “Female Oedipus Complex.” *The Psychoanalytic Quarterly*, 81(3), 727–750.
- Smith, A. (2012). Through the Lens of Soviet Psychoanalysis and Utopian Dreams of the 1920s. Gillespie, D. (Ed.). *Taboo Pushkin: Topics, Texts, Interpretations*. The University of Wisconsin Press, s. 350-377.
- Stechler, G., & Kaplan, S. (1980). *The Development of the Self. The Psychoanalytic Study of the Child*, 35(1), 85–105.
- Steiner, J. (2018). The trauma and disillusionment of Oedipus. *The International Journal of Psychoanalysis*, 99 (3), 555-568.
- Stern, M. M. (1968). Fear of Death and Neurosis. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 16(1), 3–31.
- Stevens, A. (2006). The archetypes . Papadopoulos, R.K. *The Handbook of Jungian Psychology*. Routledge.
- Stevens, A. (1999). *Jung: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Soysal, Ö. (2007). Psikanalitik Bir Deneme Şiddet: Öteki'nin Yıkımı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 43.
- Sugarman, A., Kanner, K. (2002). Topographic Theory. Hersen, M., Sledge, W.H (Eds), *Encyclopedia of Psychotherapy* (835-839). Academic Press.
- Şukurov, D.L. (2010). Литература русского авангарда и психоанализ. *Вестник ИГЭУ*, 1, 1-6.
- Şukurov, D.L. (2013). Русский Литературный Авангард И Психоанализ: Опыт Интерференции Дискурсов. *Вопросы теории и практики*, No 6 (24), 214-216.

- Zepf, S., Ullrich, B., Sell, D. Oedipus and the Oedipus complex: a revision. *The International Journal of Psychoanalysis*. 97(3), 685-707.
- Tarasova, O.V., Minkina, A.N., Aksenova, M.A. (2014). Первые книги для детей. Появление первых печатных книг. Sukiasyan, A.A. (Ed.). Теоретические И Практические Вопросы Науки ХХI Века. Aeterna.
- Tarkovski, A.A. (Yönetmen). (1962) . İvan'ın Çocukluğu [Film]. Mosfilm.
- Tuohy, A.L. (1987). Psychoanalytic Perspectives on Child Abuse. *Child and Adolescent Social Work*. 4(1), 25-40.
- Tuzcuoğlu, N. (1995). Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri. M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 7, 275-285.
- Tuzgöl, K. (2018). Lacanyen Psikanalitik Kuram ve Öznenin Konumu. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(1), 41-53.
- Türkarşlan, K.K. (2021). Children's affectionate and assertive attitudes towards their parents: the Oedipus complex or parent-offspring conflict. *Integrative Psychological and Behavioral Science*. 56, 674-676.
- Tüzünoğlu, M. (2004). Lacan'da Anne ve Oğul'un Baba ve Oğul'a Dönüşmesi. Okur, Y. (Ed.). SİNEMA SÖYLEŞİLERİ 2006: Boğazciçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, Panel ve Sunum Yıllığı 2004. Kolektif.
- Vasilyeva, N. (2000). Psychoanalysis in Russia: The Past, the Present, and the Future. *American Imago*, 57(1), s. 5-24.
- Voronski, K.A. (1982). Искусство как познание жизни и современность. Художественная литература.
- Vologina, Y. (2011). Становление Детской Периодики В России: Трансформация Издательской Модели. [Lisans Tezi, Kuban Devlet Üniversitesi].
- Yaka, A.İ. (2021). Obsesyonel Yapıda Baba İşlevinin Lacanyen Açısından İncelenmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 8(2), 199-220. <https://doi.org/10.31682/ayna.815903>
- Yakimova, L.P. (2015). Образ ребёнка в советской литературе 20-х гг. *Вестник УлГТУ*, 69 (1), 4-17.
- Yıldırım, O. & Kumcağız, H. (2022). Psikodinamik yaklaşıma göre insan davranışının incelenmesi. *Adıyaman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 40, 103-132. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1052683>
- Zherebin, A. (2023). Psychoanalysis and Literature and the Psychology of Art (C. G. Jung's Archaic Images and the Russian Jungians). Mrugalski, M., Schahadat, S., Wutsdorff, I. (Eds.). *Central and Eastern European Literary Theory and the West*. De Gruyter.
- Wolfenstein, M. (1965), Death of a Parent and Death of a President. M. Wolfenstein & G. Kliman (Eds.). *Children and the Death of a President*, Doubleday, s. 62-79.
- Willock, B. (1986). Narcissistic vulnerability in the hyperaggressive child: The disregarded (unloved, uncared-for) self. *Psychoanalytic Psychology*, 3(1), 59-8. <https://doi.org/10.1037/h00791>